
III.

INTERPRETACIJA
DOBIVENIH
REZULTATA

RELIGIOZNA
PRIPADNOST
ODNOSNO
CRKVENOST

ŠTO ZNAČI RIJEČ “PRIPADNOST”?

Pojam “pripadnost” veže uza se različite konotacije, kao što su: biti u posjedu nekoga ili nečega, biti dio nečega, biti član skupine, udruženja, ustanove, nacije, ili zajednice.

Psihološki gledano, “pripadnost” se tumači kao “jedna od temeljnih čovjekovih potreba”.²⁹⁴ Pripadnost je, zapravo, uvjet za normalnu socijalizaciju, koja je temelj za svaki psihički razvoj. Sociolozi će, pak, reći da je “pripadnost” temeljni pojam u razumijevanju struktura i funkcioniranje društva. Pripadati nekome, biti član nečeg, temeljni je kriteriji za definiranje bilo kojeg društvenog sustava.²⁹⁵ Uz ovaj pojam susrećemo nekoliko drugih pojmova koji se koriste u postavljanju i tumačenju tipologije pripadnosti: marginalnost, središte, distanciranost, konflikt, itd.

Pripadnost se učvršćuje kroz mrežu odnosa koji se grade unutar jedne skupine. Upravo na temelju tih odnosa i njihova intenziteta može se govoriti o integralnoj pripadnosti u kojoj se pojedinac osjeća prihvaćenim i na taj mu se način otvara prostor da se ostvaruje kao jedinka. Pripadnost uključuje odgovornost, zalaganje i obvezu. Vanjski oblik pripadnosti redovito započinje kakvim formalnim činom koji predstavlja pristup ili upis u određenu zajednicu. U židovstvu to je obrezanje, u kršćanstvu to je sakrament krštenja, itd.

Religiozna pripadnost

Cipriani u svojoj zapaženoj interpretaciji²⁹⁶ *Appartenenza, semiappartenenza, non appartenenza* govori o religijskoj pripadnosti temelji na druga dva pojma: nepripadnost i identifikacija. “Nepripadnost, zapravo znači odsutnost privlačnosti, simpatije, međusobne razdiobe, a identifikacija je traženje identiteta, prepoznavanje vlastite osobe unutar Crkve kao snažne organizacije, društveno priznate.”²⁹⁷ Carrier ističe kako je pripadnost, u sebi, osobni čin koji na svoj način rađa ponašanja i stavove. U slučaju Crkve, takav stav

uključuje prihvaćanje nekih temeljnih principa vjere koje zajednica, ustanova, naviješta; manifestira se nekim određenim praktičnim ponašanjima, ali to nije dovoljno ako ne žive na osobnoj razini bitna uvjerenja i vjerovanja.²⁹⁸ Religiozna pripadnost prema Carrieru očituje se u dva oblika: kao osjećaj i identifikacija.²⁹⁹ A Štefica Bahtijarević religijsko pripadanje analizira na tri razine: individualnoj, grupnoj i izvancrkvenoj.³⁰⁰

Pripadnost ili nepripadnost često je uvjetovana povijesno-ambijentalnim kontekstom, utjecajem obitelji, društva i tradicije. Te okolnosti mogu spriječiti potpuno napuštanje i doprinijeti parcijalnom pripadanju. Nerijetko se zato preferira djelomična pripadnost, religiozna praksa svedena na minimum i etiku koja je veoma fleksibilna.³⁰¹ Socio-kulturni kontekst omogućuje da religiozna pripadnost nerijetko bude samo tradicionalni čin koji nikada nije ozbiljno došao u pitanje, odnosno da bude iznenadna odluka, nabita emocijama, koja se temelji na uvjerenju ili da bude rezultat proćunate koristi, a ponekad mješavina svega toga.³⁰²

Iz svega se ovog može nazrijeti, a to istraživanja i pokazuju, prisutnost raskoraka između tzv. deklarativnog i nominalnog religioznog pripadanja, s jedne strane, i stvarnog pristanjanja uz "norme-vrednote", s druge strane.³⁰³ Gdje se pripadnost poklapa s identifikacijom, tamo se ostvaruje čvršće prihvaćanje normi i vrednota određenih ustanovama.³⁰⁴ Problem raskoraka između pripadnosti i identifikacije posebno je problematičan među mladima. Naime, zadnja "istraživanja potvrđuju da je religiozna pripadnost redovito samo formalan čin bez dubokog smisla, nešto što pripada prošlosti."³⁰⁵ Problem je kompleksniji jer savremeno društvo nije potpora za proces religiozne identifikacije. Utjecaj crkvenih ustanova sve više slabi, pa i kod onih koji se deklariraju kao vjernici – katolici. Kulturni *humus* u kojem izrastaju mladi danas ne dopušta izgradnju čvrstog, dosljednog, uravnoteženog identiteta.³⁰⁶ Moderno društvo pogoduje rađanju mnogostruke pripadnosti za koju je karakteristično da objedinjuje u sebi suprotstavljena vjerovanja, rituale i etičke norme, ali kompatibilne subjektima koji se onda izražavaju u obliku jedne vrste "*bricolage*".³⁰⁷ Stupanj pripadnosti uvelike ovisi o uspješnoj ili neuspješnoj socijalizaciji, bilo da je riječ o primarnoj ili pak sekundarnoj socijalizaciji. Redovito nepripadanje povezano je s preranim odbacivanjem vjerovanja. Stoga Cipriani proglašava obitelj najvažnijim čimbenikom – "nezavisnom varijablom" koja je u stanju sama odgojiti za životni izbor.³⁰⁸ Vrednote povezane s procesom identifikacije prolaze upravo kroz proces socijalizacije integracije i asimilacije prije svega s odraslima, ili općenito s drugima koji mogu biti

model koji će se slijediti. Scarvaglieri naglašava kako je socijalizacija “normalan put” pripadanja Crkvi, tako i katoličkoj.³⁰⁹ Autor u socijalizaciji razlikuje dvije faze. Prvu fazu naziva kulturna, imitirajuća, pasivna, što znači da se prihvaćanje bez prepoznavanja značenja događa pod utjecajem obitelji, vršnjaka, škole, župe. Rezultat ove faze je identifikacija s religijom obitelji i ambijenta. Druga faza je, međutim, aktivna i kreativna. Religiozne vrednote se prihvaćaju s kritičkim stavom. Rezultat ove faze je objektivizacija slike Crkve.³¹⁰ Ako se uspješno ne dogodi ova druga faza, odnos prema ustanovi odnosno Crkvi ostat će samo pozadina – dio scenarija. Ali *sentire cum ecclesia* neće ući u rječnik navika i ponašanja onih koji vole rješenja koja se ne slažu sa službenom linijom Crkve.³¹¹

Tipologija crkvene pripadnosti

Religiozna je pripadnost u povijesti poznavala različite modele, među kojima posebno mjesto zauzima Crkva. Crkva ima karakter ustanove, hijerarhiju i dogmatsko utemeljenje.³¹² O problemu crkvene pripadnosti govori nekoliko važnih crkvenih dokumenata.³¹³

Pripadnost Crkvi ne temelji se na kompliciranim inicijacijskim ritualima koji previše obvezuju. Redovito započinje vrlo jednostavno. Riječ je o pripadanju koje je, gotovo, uvjetovano rođenjem, a ne posebnim voljnim izborom. “Pripadnost ovisi o specifičnoj koheziji koju crkvena zajednica uspijeva uspostaviti unutar koje se mogu razviti različite tipologije pripadnosti: od ekstremne marginalnosti do pune pripadnosti.”³¹⁴ U svezi s religioznom tipologijom, Cipriani upozorava kako u analizama rezultata socioloških istraživanja valja razlikovati verbalni stav i stvarni stav. Jedino kroz tu prizmu, ističe autor, može se razumjeti velika razlika između deklariranih vjernika i onih koji svoje vjerničko opredjeljenje potvrđuju dosljednim ponašanjem.³¹⁵ O problematici stupnjevite i distancirane crkvenosti u kršćanskoj Crkvi, posebno na našim prostorima, intenzivnije se bavi i o tome piše Josip Baloban.³¹⁶ Autor uočava četiri razine na kojima se očituje stupnjevita crkvenost: stupnjevita crkvenost u prihvaćanju istina vjere, stupnjevito sudjelovanje u kulturnom, euharistijskom i molitvenom životu Crkve; stupnjevita crkvenost u identificiranju s moralno-etičkim normama, stupnjevito povjerenje u Crkvu.³¹⁷

U sociološkim istraživanjima susrećemo različite tipologije koje se razrađuju na temelju postavljenih indikatora kojima se želi mjeriti pripadnost. Ovdje donosimo dvije tipologije: Ciprianijevu, Doneganijevu i Lescanneovu.³¹⁸ Kod Ciprianija se razlikuju tri kategorije ponašanja: 1) najangažiraniji i najvjerniji službenom modelu Crkve, ortodoksni,

obdržavaju zakone, praktiraju sakramente, prihvaćaju temeljne istine vjere; 2) nestabilni, tj. fleksibilni, neodlučni, sporadične prakse, marginalnog sudjelovanja, pripadnost im se temelji na vlastitom izboru, nesigurni, distancirani); 3) negiraju svaki oblik pripadnosti (ali ne isključuju poštovanje prema religioznoj opciji drugih). Donegani i Lescanne čine razdiobu u sedam kategorija:

- potrošači (slijede rituale)
- prognani (poslije adolescencije prestaju praktirati)
- angažirani (posvećuju se društvenim djelatnostima)
- vjernici (vjerni praksi, hijerarhiji i istinama vjere)
- bratski (usmjereni na sadašnjost)
- indiferentni
- kulturni.³¹⁹

Ovih sedam kategorija autori reduciraju na tri: crkvena religija (potrošači i vjernici); minimalna pripadnost (prognani, zauzeti); oni koji ne pripadaju (bratski, indiferentni, kulturni). Zdenko Roter na ljestvici odnosa prema religiji i Crkvi donosi devet kategorija:

- religiozno-crkveno dosljedni
- religiozno-crkveno nedosljedni
- religiozno-crkveno ravnodušni
- religiozno-necrkveni
- neopredjeljeno-crkveni
- neopredjeljeno-necrkveni
- nereligiozno-nedosljedni
- nereligiozno-dosljedni
- ne može odgovoriti.

S obzirom da je ovo istraživanje provedeno u zemlji s većinskim katoličkim stanovništvom i da su se ispitanici u većini opredijelili za katoličku konfesiju, u odabiru indikatora pripadnosti vodili smo više računa o crkvenoj pripadnosti, iako smo u nekim pitanjima insistirali na općenitoj religioznoj pripadnosti.

PRIPADNOST I RELIGIOZNA IDENTIFIKACIJA

U našem istraživanju, što potvrđuje i tablica 17, još jednom se potvrdilo da se u Hrvatskoj većina prepoznaje u katoličkoj konfesiji, ali isto tako da su na vidiku i druge religije koje su prisutne u našoj zemlji. Ako usporedimo dobivene rezultate s rezultatima na općoj populaciji u Hrvatskoj, dolazimo do zaključka da je među adolescentima prisutnija religiozna različitost.³²⁰ Među adolescentima, u odnosu na opću populaciju veći je broj ateista (5,6%) i Jehovinih svjedoka (1,8%).

TVRDNJE	Frekvencije	%
Katolik	801	88,6
Pravoslavne vjere	2	0,2
Musliman	6	0,7
Jehovin svjedok	16	1,8
Protestant	2	0,2
Židov	2	0,2
Ateist	51	5,6
Indiferentan	3	0,2
Agnostik	2	0,3
Vjera u sebe	2	0,2
Neopredijeljen	16	0,6
Nije odgovorilo	14	1,5

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 17.
Religiozna pripadnost ispitanika

TVRDNJE	Frekvencije	%
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	199	22,0
Držim da je moja vjera prava	127	14,0
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	24	2,7
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	13	1,4
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	288	31,9
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	85	9,4
Osjetio sam u životu Božju blizinu	90	10,0
Nije odgovorilo	78	8,6

Tablica 18.
Tipologija pripadnosti

Zanimljiva je tipologija religiozne pripadnosti. Na pitanje zašto vjeruješ, adolescenti su u odabiru jednog od indikatora naznačili korijene svog religioznog opredjeljenja. Najveći postotak ispitanika (41,3%) svoje religiozno opredjeljenje veže uz egzistencijalnu potrebu koju čovjek u sebi osjeća ili, pak, u vjeri vidi pomoć u rješavanju životnih problema. Prema tablici 18 gotovo 1/4 srednjoškolaca svoju religioznost "opravdava" utjecajem ambijenta u kojem su rođeni. Hrvatska je zemlja sa dubokom katoličkom tradicijom koja na ovim prostorima dominira već stoljećima. Interesantno je da jedan dio naših ispitanika svoju religioznu pripadnost temelji na uvjerenju kako je njihova vjera prava. Riječ je o snažnoj identifikaciji gotovo do mjere isključivosti. Za neke je religiozno iskustvo temeljni motiv

zašto su se opredijelili za vjeru. Zanimljiv je podatak da 8,6% srednjoškolaca nije odgovorilo na ovo pitanje, što ukazuje na dezorijentaciju kada je riječ o religioznoj identifikaciji.

Ova stupnjevost religioznog pripadanja dobiva novo lice kada je promatramo kroz odnos vlastite konfesije i drugih religija. Tu dolazi do izražaja različito poimanje i vrednovanje vlastite religije. Zamolili smo ispitanike da izraze svoje mišljenje o drugim religijama.

Tablica 19.
Mišljenje o drugim religijama

TVRDNJE	Frekvencije	%
Sve su religije iste	72	8,0
Ima nešto istinito u svim religijama, sve religije jednako vrijede	465	51,4
Jedna religija posjeduje svu istinu, a druge samo djelomično	102	11,3
Istinita je samo jedna religija, druge su lažne	46	5,1
Nisam u stanju odgovoriti	210	23,2
Nije odgovorilo	9	1,0

Preko polovice ispitanika smatra da su sve religije iste po pitanju posjedovanja istine, i u tom smislu jednako vrijede. Ovdje dolazi do izražaja nesigurnost u vlastitu religiju ili manjak vjere u temeljne istine kršćanske vjere, što rađa određenom konfuzijom. Čak se može govoriti o tendenciji k određenoj vrsti sinkretizma (parcijalna pripadnost). Uvjerjenje da samo jedna religija posjeduje svu istinu, dijeli 11,3% srednjoškolaca. Ovdje se nazire potpuna pripadnost koja se temelji na uvjerenju u ortodoksnost vlastite religije. Važno je uočiti da 1/5 ispitanika, ne odgovarajući na postavljeno pitanje, pokazuje dezorijentaciju. Možemo zaključiti da su srednjoškolci u velikoj mjeri nesigurni u vrednovanju vlastite religije, a otud onda i teškoće u identifikaciji s religijom.

Da bismo dobili određenu ljestvicu stupnjevitosti u religioznoj pripadnosti, odabrali smo nekoliko indikatora pomoću kojih se može razviti tipologija religiozne pripadnosti specifične za ovu dob:

- profil kršćanskog ponašanja
- doživljavanje Crkve
- očekivanja od Crkve i njene uloge u društvu
- doživljavanje crkvenih službenika
- uključenost u život župne zajednice
- razmišljanje o ulozi laika u Crkvi
- odnos prema drugim religijama

- vrednovanje vjeronauka u školi
- praćenje crkvenih medija.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Navedene indikatore obrađujemo na slijedećim stranicama.

PROFIL KRŠĆANSKOG PONAŠANJA

Ponudili smo ispitanicima 14 važnih dužnosti ili aktivnosti koje bi svaki vjernik trebao vršiti. Od ispitanika smo tražili da izraze stupanj slaganja ili neslaganja sa svakom pojedinom dužnošću.

TVRDNJE	U potpunosti se slažem	Slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Nne slažem se	Uuopće se ne slažem
Treba vjerovati Bogu i vjerovati s Crkvom	40,3	37,7	14,4	3,8	2,2
Treba moliti	35,5	44,4	13,2	3,2	1,7
Treba sudjelovati nedjeljom na misi (ili drugim obredima)	29,4	35,5	21,9	8,1	3,0
Treba biti član kršćanske zajednice	20,9	33,4	31,0	9,3	3,3
Treba se zauzimati za siromašne	19,9	45,8	27,0	3,3	1,3
Treba poznavati dublje istine vjere	19,1	36,5	35,2	5,1	1,5
Treba se pokoravati Crkvenim odredbama	14,5	25,3	38,7	12,9	6,2
Treba poštivati život i zalagati se za zaštitu života	30,9	48,8	15,0	2,8	0,7
Treba promicati opće dobro	29,1	51,2	15,2	1,2	0,8
Treba čitati Bibliju i meditirati	11,9	24,9	47,9	8,8	3,8
Treba se brinuti za očuvanje okoliša	19,9	41,9	28,7	5,0	1,7
Treba odgajati djecu u vjeri	27,2	47,3	18,4	2,9	2,0
Treba pomagati ljudima koji su u nevolji	33,3	52,8	10,5	1,1	0,2
Treba čitati vjerski tisak i gledati vjerske emisije	7,5	13,8	46,3	18,1	11,0

Tablica 20.

Procijeni u kojoj mjeri osoba koja za sebe kaže da vjeruje u Boga

Faktorskom analizom³²¹ dobili smo dva faktora koji ukazuju da kod adolescenata, u njihovom mentalnom sklopu, postoje dva profila ponašanja vjernika.

Tablica 21.
 Tablica faktorske strukture
 ponašanja vjernika

TVRDNJE	Rreligiozne vrednote	Socijalne vrednote
Treba sudjelovati nedjeljom na misi (ili drugim obredima)	0,87744	
Treba moliti	0,80576	
Vjerovati Bogu i vjerovati s Crkvom	0,77878	
Treba se pokoravati crkvenim odredbama	0,77274	
Treba biti član kršćanske zajednice	0,76549	
Treba čitati vjerski tisak i gledati vjerske emisije	0,68026	
Treba čitati Bibliju i meditirati	0,66021	
Treba odgajati djecu u vjeri	0,57687	
Treba pomagati ljudima koji su u nevolji		0,76568
Treba promicati opće dobro		0,76511
Treba poštivati život i zalagati se za zaštitu života		0,75362
Treba se brinuti za očuvanje okoliša		0,72197
Treba se zauzimati za siromašne		0,60360
Treba poznavati dublje istine vjere	0,45370	0,54268

Prvi faktor razotkriva profil vjernika koji u svom ponašanju integrira tipično religiozne vrednote, tj. njegova religiozna dimenzija se iscrpljuje u besprijekornom obdržavanju propisa koje propisuje Crkva ili religiozna ustanova, primjerice sudjelovanje na misi, molitva, podvrgavanje crkvenim odredbama, čitanje vjerskog tiska, itd. Riječ je o pripadnosti koja se temelji na participiranju u pojedinim ritualnim činima i identificiranju s važnim crkvenim normama i zakonima.

Drugi faktor ukazuje na postojanje vizije vjernika u čijem ponašanju religiozna dimenzija nadilazi "propise" i razlijeva se u širokom društveno-socijalnom angažmanu, u pomaganju onima koji su u nevolji, promicanju općeg dobra, u brizi za očuvanje okoliša... Ovdje je riječ o percepciji religije koja svoje vidljivo očitovanje reflektira kroz vjernikovo istinsko zalaganje na općoj društvenoj razini. Može se reći da kod jednog dijela adolescenata biti vjernik znači činiti dobro te nije usko vezano uz sudjelovanje u ritualnim činima i obdržavanju crkvenih odredba.

Korelacijom dobivenih faktora uočene su značajne korelacije kod prvog faktora. Srednjoškolci koji žive izvan Zagreba više se identificiraju s profilom vjerničkog ponašanja koje se temelji na participaciji i identifikaciji. Ispitanici, čiji roditelji posjeduju visoki stupanj obrazovanja, manje podržavaju koncept "religioznog profila". Adolescenti

VARIJABLE	Religiozne vrednote	Socijalne vrednote
Dob	-,053	,078*
Spol	-,038	,028
Mjesto boravka	,106**	,000
Stupanj obrazovanja – otac	-,206**	-,009
Stupanj obrazovanja – majka	-,271**	-,020
Practiciranje vjere	,348**	,043
Pohađanje mise	,423**	,017

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

s. Valentina Blaženka Mandarić
**Interpretacija dobivenih
rezultata**

Tablica 22.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te neke sociodemografske varijable

“vjernici-praktikanti” i oni koji redovito pohađaju misu podržavaju mišljenje da vjernost propisima koje propisuje religiozna ustanova (Crkva) mora dominirati u življenju religiozne dimenzije.

Dakle, u zagrebačkih srednjoškolaca postoje dvije tendencije u poimanju vjerničkog ponašanja: jedna se temelji na besprijeckornom pokoravanju svim odredbama koje propisuje religiozna institucija (Crkva), a drugi svoje uporište temelji na konkretnom društveno-socijalnom angažmanu u cilju općeg dobra.

DOŽIVLJAVANJE CRKVE

Gotovo 2/3 zagrebačkih srednjoškolaca smatra da se može biti dobar katolik, a da se pritom ne mora slijediti papine i biskupske moralne upute. Zanimljivo je da su slični podaci dobiveni na općoj populaciji.³²² Ovaj podatak ukazuje na crkvenu pripadnost življenu po subjektivnom ključu. Zapravo, riječ je o parcijalnoj pripadnosti, i parcijalnoj identifikaciji s Crkvom, koja se temelji na selektivnom pristupu.

TVRDNJE	Da	Ne
Može se biti dobar katolik, a da se ne slijedi papine i biskupske moralne upute	61,6	35,8
Katolička Crkva mora zadržati svoja temeljna načela i ne padati pod utjecaj javnog mišljenja	75,0	22,8
U katoličkoj Crkvi treba više cijeniti ulogu laika	55,8	39,0
Katolička Crkva dobro propovijeda, ali u praksi to ne potvrđuje	47,9	48,9
U Hrvatskoj je katolička Crkva jedini duhovno-moralni autoritet dostojan poštovanja	56,6	40,6
Crkva je u Hrvatskoj za vrijeme Domovinskog rata odigrala vrlo pozitivnu ulogu	82,3	14,4

Tablica 23.

Sláže li se sa slijedećim tvrdnjama

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 23. (nastavak)

TVRDNJE	Da	Ne
U poslijeratnom razdoblju Crkva u Hrvatskoj se najviše zalaže za pomirenje i suživot na ratnim područjima	75,0	22,1
Liturgijski obredi su jako dosadni i beživotni	37,9	57,1
Muslimani su u vjerničkoj praksi ozbiljniji od kršćana	40,5	53,0
Crkva mora ostati izvan politike	87,5	10,2

Faktorskom analizom dobili smo tri kategorije ili tri slike Crkve koje se formiraju u svijesti zagrebačkih srednjoškolaca.

Tablica 24.
Tablica faktorske strukture o ulozima Crkve u Hrvatskoj

TVRDNJE	Crkva - moralni autoritet	Neautentična Crkva	Intenzivniji društveni angažman vjernika
U poslijeratnom razdoblju Crkva u Hrvatskoj se najviše zalaže za pomirenje i suživot na ratnim područjima	0,72015		
Crkva je u Hrvatskoj za vrijeme Domovinskog rata odigrala vrlo pozitivnu ulogu	0,68661		
U Hrvatskoj je katolička Crkva jedini duhovno-moralni autoritet dostojan poštovanja	0,47474		
Katolička Crkva mora zadržati svoja temeljna načela i ne padati pod utjecaj javnog mišljenja	0,41400		
Katolička Crkva dobro propovijeda, ali u praksi to ne potvrđuje		0,56943	
Liturgijski obredi su jako dosadni i beživotni		0,56185	
Crkva mora ostati izvan politike		0,55315	-0,41058
Može se biti dobar katolik, a da se ne slijedi papine i biskupske moralne upute		0,53596	
U katoličkoj Crkvi treba više cijeniti ulogu laika			0,70643
Muslimani su u vjerničkoj praksi ozbiljniji od kršćana			0,57126

Prvi faktor ukazuje na sliku Crkve koja je usko povezana s moralnim autoritetom kojeg Crkva kao ustanova predstavlja u određenom društvu. Ona mora sačuvati autonomiju i moralni autoritet bez obzira na društveno-poli-

tičku situaciju u kojoj djeluje. Crkvu se doživljava kao veoma pozitivan i ujedno poželjan čimbenik u društvu. Drugi faktor nas upućuje na neautentično svjedočanstvo Crkve. Uporište za ovakav stav oni nalaze u neautentičnosti koja se očituje u raskoraku između onoga što Crkva naučava i onoga kako u stvarnosti živi. Treći faktor upućuje na ispitanike koji podržavaju sliku Crkve u kojoj bi laici, i općenito članovi Crkve trebali intenzivnije razvijati svoju društvenu odgovornost, uključujući i sudjelovanje na političkoj razini.

VARIJABLE	Crkva – moralni autoritet	Neautentična Crkva	Intenzivniji društveni angažman vjernika
Dob	,010	,060	,032
Spol	-,044	,041	-,040
Mjesto boravka	-,035	-,055	-,053
Stupanj obrazovanja – otac	-,020	,095**	,098**
Stupanj obrazovanja – majka	-,058	,165**	,068
Practiciranje vjere	,258**	-,307**	-,095**
Pohađanje mise	,191**	-,381**	-,062

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Crkvu kao snažan moralni autoritet u društvu više doživljavaju ispitanici “vjernici-praktikanti” i oni koji redovito sudjeluju u euharistijskim slavljinama. Negativnu sliku o Crkvi češće podržavaju ispitanici čiji roditelji imaju visoku naobrazbu i oni koji su distancirani prema vjeri i nikada ne idu na misu. Crkvu s intenzivnijim društvenim angažmanom njenih članova podržavaju ispitanici čiji otac posjeduje viši stupanj naobrazbe, te “vjernici-praktikanti”.

Iz distribucije frekvencija možemo zaključiti da većina naših ispitanika Crkvu doživljava pozitivno i to uvjerenje temelje na onome što Crkva čini, kako se očituje na vanjskom planu, a ne po onome što ona u sebi jest. Isto tako, sve je veći broj onih koji izražavaju dvojbe i neslaganja u vrednovanju djelovanja Crkve. U adolescenata se nazire sumnja da je Crkva duhovni autoritet u društvu. Na vidiku je porast nepovjerenja u Crkvu kao ustanovu.

Tablica 25.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te neke sociodemografske varijable

UKLJUČENOST U ŽIVOT ŽUPNE ZAJEDNICE

Kršćanstvo je vjera Crkve, a Crkva je zajednica vjernika. Kršćanska vjera svoj puni izričaj živi kroz iskustvo vjere u zajednici. Mjesto gdje se na najintenzivniji način ostvaruje i živi Crkva jest župna zajednica. Zato je (ne)sudjelovanje u životu zajednice jedan od važnih pokazatelja identifikacije s Crkvom. Naše se pitanje odnosilo na uključenost adolescenata u život župne zajednice kojoj teritorijalno pripadaju. Mladi su ljudi veoma dinamični i pokretljivi, pa ako u svojoj župnoj zajednici ne pronađu sadržaje koje žele, vrlo lako se uključuju u druge zajednice, bez obzira u kojem se dijelu grada nalazile.

U ponuđenoj tabeli naveli smo 10 aktivnosti koje se najčešće događaju u jednoj župnoj zajednici. Željeli smo ispitati intenzitet uključenosti adolescenata u župnu zajednicu.

Tablica 26.
Procijeni koliko često sudjeluješ u dolje navedenim aktivnostima u okviru župe

TVRDNJE	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često
Sudjelujem u sportskim aktivnostima	56,0	14,8	13,8	12,2
Pohađam župski vjeronauk	61,1	18,9	9,3	6,9
Sudjelujem u nedjeljnoj misi	16,2	22,8	25,4	32,1
Čitam preko mise	66,9	16,2	8,3	4,4
Pomažem u župnom karitasu	73,0	15,0	6,1	2,2
Uređujem župski listić	86,3	7,3	1,9	1,2
Dolazim na molitvene susrete	64,0	18,1	10,5	4,0
Sudjelujem u biblijskim večerima	79,4	11,5	3,7	1,5
Pjevam u crkvenom zboru	75,3	7,4	7,6	6,2
Sviram za vrijeme mise	91,2	2,7	1,3	1,8

Već prvi pogled na tablicu 26 dokazuje da srednjoškolci u većini slučajeva ne sudjeluju (nikada ili rijetko) u navedenim djelatnostima, osim sudjelovanja na euharistijskom slavlju.

Ipak, možemo izdvojiti nekoliko aktivnosti u kojima srednjoškolci ponekad sudjeluju. To su: sudjelovanje u nedjeljnoj misi, u sportskim aktivnostima, pohađanju župskog vjeronauka, pjevanje u crkvenom zboru...

Faktorskom analizom dobili smo dva faktora koji upućuju da među srednjoškolcima postoje dva temeljna oblika sudjelovanja u životu župne zajednice: volontersko (izvan obveznog koje veže svakog kršćanina) (F_1) i minimalna uključenost (F_2). Prvi faktor objedinjavaju aktivnosti koje se odvijaju izvan onog "obveznog" i zahtijevaju

TVRDNJE	Sudjelovanje na volonterskoj bazi	Minimalna uključenost
Sviram za vrijeme mise	0,76278	
Uređujem župski listić	0,71816	
Sudjelujem u biblijskim večerima	0,65741	
Pjevam u crkvenom zboru	0,58312	
Pomažem u župnom karitasu	0,54399	
Sudjelujem u nedjeljnoj misi		0,74229
Pohađam župski vjeronauk		0,71195
Dolazim na molitvene susrete	0,46778	0,58033
Čitam na misi	0,46255	0,54557
Sudjelujem u sportskim aktivnostima		0,49618

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 27.

Tablica faktorske strukture sudjelovanja u aktivnostima župe

dotatno vrijeme. Drugi faktor ukazuje na aktivnosti u župi u kojima srednjoškolci ispunjavaju svoje kršćanske dužnosti (Euharistija, vjeronauk, molitva).

VARIJABLE	Sudjelovanje na volonterskoj bazi	Minimalna uključenost
Dob	-,084*	-,084*
Spol	,107**	-,040
Mjesto boravka	,104**	,116**
Stupanj obrazovanja – otac	-,003	-,156**
Stupanj obrazovanja – majka	-,046	-,236**
Practiciranje vjere	,084*	,455**
Pohađanje mise	,150**	,659**

Tablica 28.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te neke sociodemografske varijable

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Korelacijom dobivenih faktora uočene su statističke korelacije u odnosu na F_1 i F_2 s obzirom na spol, mjesto boravka, stupanj obrazovanja roditelja, prakticiranje vjere i pohađanje mise. Volonterski rad u župi više podržavaju žene nego muškarci. Ispitanici koji žive izvan Zagreba skloniji su minimalnoj uključenosti (misa, vjeronauk). Ispitanici čiji roditelji imaju nižu naobrazbu, također više podržavaju minimum uključenosti u župnu zajednicu. “Vjernici-praktikanti” i oni koji redovito sudjeluju u euharistijskim slavljinama pristaju više uz “dotatnu” uključenost kroz različite aktivnosti u župnoj zajednici.

Možemo, ipak, kratko sažeti: srednjoškolci su jako malo uključeni u život svojih župnih zajednica. Njihova aktivnost prisutna je u dva oblika: volonterski rad i minimalna uključenost. Redovito sudjelovanje uglavnom se iscrpljuje u sudjelovanju u liturgijskim slavljinama, župnom vjeronauku i sportskim aktivnostima. Sve ukazuje da se zagrebački srednjoškolci sve distanciraniji od svojih župnih zajednica, a to može biti početak distanciranja od Crkve, a u nekom smislu i od vjere, i od Boga.

OČEKIVANJA OD CRKVE I NJENE ULOGE U DRUŠTVU

Tablica 29.
Želiš li društvo u kojem ne postoji Crkva ili postoji samo kao muzej

Analizirajući odnos adolescenata i Crkve, pošli smo od jednog općenitog pitanja: bili ste željeli društvo bez Crkve ili ako bi Crkva postojala da je riječ o Crkvi muzeju?

TVRDNJE	Frekvencije	%
Ne želim	599	66,9
Možda želim	46	5,1
Želim	29	3,2
Svejedno mi je	109	12,1
Ne znam	113	12,5
Nije odgovorilo	8	0,9

Dvije trećine (66,9%) izjasnilo se da ne želi društvo u kojoj ne bi bilo Crkve, dok njih 8,3% priželjkuje takvo društvo. Značajno je da 12,1% izražava jedan indiferentan odnos s obzirom na društvo s Crkvom ili bez nje, a 12,5% nije sigurno želi li Crkvu ili ne želi. Može se reći da adolescenti u budućnosti računaju s Crkvom. Računaju s njenom ulogom u društvu, samo je pitanje s kakvom Crkvom?!

Da bismo otkrili koja su očekivanja adolescenata, kada je u pitanju djelovanje Crkve u društvu, najprije smo postavili direktno pitanje: misliš li da Crkva može dati svoj doprinos u rješavanju problema koji pogađaju naše društvo: nezaposlenosti, siromaštva, nasilja, droge, korupcije, nepravde...?

Tablica 30.
Misliš li da Crkva može dati svoj doprinos u rješavanju problema koji pogađaju naše društvo: nezaposlenosti, siromaštva, nasilja, droge, korupcije, nepravde...

TVRDNJE	Frekvencije	%
Da	358	39,6
Da, ali malo	304	33,7
Ne	70	7,8
Ne bih znao	139	15,4

Ako da, kako?	30	3,3
Nije odgovorilo	3	0,3

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Da crkva može dati svoj valjan doprinos u rješavanju gorućih društvenih problema, misli 39,6% ispitanika. Njihovo mišljenje, iako s rezervom ("da, ali malo") dijeli 33,7% srednjoškolaca. Ispada da više od dvije trećine ispitanika vidi u Crkvi potencijalnog čimbenika u suočavanju s akutnim društvenim problemima. Samo 7,8% smatra da u rješavanju društvenih problema Crkva nema što ponuditi, a 15,4% ostalo je suzdržano izjavljujući da ne znaju. Adolescenti, dakle, pozitivno vrednuju mjesto Crkve u društvu i u njoj vide velike potencijale za rješavanje važnih društvenih problema koji pogađaju suvremenog čovjeka.

Međutim, nas je zanimalo kojim crkvenim djelatnostima mladi daju prioritet jer upravo se kroz prizmu njihovih očekivanja naslućuje slika Crkve koju u sebi nose – koju su u procesu religiozne socijalizacije usvojili i kakvu Crkvu priželjkuju. Među ponuđenim djelatnostima, mladi u najvećem broju (30,6%) očekuju od Crkve da bude tumač i branitelj temeljnih moralno-etičkih normi u današnjem društvu. Na drugo mjesto adolescenti stavljaju socijalnu ulogu Crkve. Da se ona mora zauzimati za socijalno ugroženog čovjeka, misli 24,9% ispitanika. Tek na trećem mjestu nalazi se temeljna zadaća Crkve – naviještati Isusa Krista. Da je to njena najvažnija zadaća i da to treba prije svega činiti u današnjem društvu, slaže se samo 24,2%. Zapažen broj ispitanika od Crkve, ponajprije, očekuje da više vremena posveti upravo njima – mladima i da pronalazi i otvara nove prostore u kojima bi se mladi mogli okupljati. Ovu pastoralnu ulogu Crkve podržava 16,7% adolescenata. Vjerojatno je riječ o onima koji su aktivno uključeni u župnu zajednicu!

Tablica 31.
Što očekuješ od Crkve

TVRDNJE	Frekvencije	%
Da naviješta Isusa Krista	219	24,2
Da tumači i brani kršćanska moralno-etička načela	277	30,6
Da se zauzima za socijalno ugroženog čovjeka	225	24,9
Da svećenici i časne sestre više vremena posvete mladima	84	9,3
Da Crkva pronade mjesta okupljanja za mlade u župama	67	7,4
Nije odgovorilo	32	3,5

Tablica 32.
 Očekivanja od Crkve s
 obzirom na spol ispitanika

Očekivanja od Crkve razlikuju se s obzirom na spol. Kako se vidi iz dobivenih rezultata, muškarci od Crkve očekuju da izvršava evangelizacijsku zadaću – naviještanje Isusa Krista i da se brine o očuvanju moralno-etičkog poretka u društvu više negoli što to očekuju žene. Žene, međutim, smatraju da bi se Crkva trebala prije svega brinuti za ugrožene članove društva i da bi njeni pastoralni djelatnici trebali posvetiti više pažnje mladima. To što žene u puno većem omjeru (za polovicu više) podržavaju pastoralnu ulogu Crkve, možemo povezati s većom uključenosti žena u župnu katehezu i općenito u život župne zajednice.

TVRDNJE	M	Ž
Da naviješta Isusa Krista	27,9	22,6
Da tumači i brani kršćanska moralno-etička načela	34,0	29,3
Da se zauzima za socijalno ugroženog čovjeka	25,0	26,6
Da svećenici i časne sestre više vremena posvete mladima	7,4	11,9
Da Crkva pronade mjesta okupljanja za mlade u župama	5,7	9,6

$$\chi^2 = 12,897; df = 4; p < 0,01$$

Tablica 33.
 Očekivanja od Crkve s
 obzirom na mjesto boravka

Očekivanja od Crkve razlikuju se među ispitanicima koji žive u Zagrebu od onih koji borave u bližoj ili daljoj okolici Zagreba. Ispitanici u Zagrebu svoja očekivanja od Crkve najviše vežu uz njenu ulogu da bude čuvarica temeljnih moralno-etičkih načela i da se zauzima za socijalno ugroženi sloj ljudi. Međutim, srednjoškolci koji stanuju izvan Zagreba smatraju da je temeljna zadaća Crkve naviještanje Isusa Krista i pastoralna briga za mlade. Vjerojatno je da oni u svojim župnim zajednicama doživljavaju Crkvu kroz oblike pastoralnog rada, a manje kroz njezin angažman na društveno-socijalnom području.

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Da naviješta Isusa Krista	23,0	32,4
Da tumači i brani kršćanska moralno-etička načela	33,8	24,3
Da se zauzima za socijalno ugroženog čovjeka	26,8	21,3
Da svećenici i časne sestre više vremena posvete mladima	8,6	15,4
Da Crkva pronade mjesta okupljanja za mlade u župama	7,8	6,6

$$\chi^2 = 14,245; df = 4; p < 0,01$$

Tablica 34.

Očekivanja od Crkve i stupanj obrazovanja roditelja

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
Da naviješta Isusa Krista	32,4	39,0	28,6	28,0	19,6	17,4
Da tumači i brani kršćanska moralno-etička načela	33,8	29,7	31,6	29,3	31,8	35,1
Da se zauzima za socijalno ugroženog čovjeka	18,9	12,7	20,9	23,9	32,4	32,3
Da svećenici i časne sestre više vremena posvete mladima	6,8	10,2	10,0	9,5	9,8	9,6
Da Crkva pronade mjesta okupljanja za mlade u župama	8,1	8,5	9,0	9,3	6,4	5,6

$$\chi^2 = 21,973; df = 8; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 38,453; df = 8; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

U očekivanjima o djelatnostima Crkve postoje značajne statističke razlike s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika.

Adolescenti roditelja s visokom naobrazbom crkvene djelatnosti povezuju s njenom socijalnom ulogom u društvu - zalaganje za rubne u društvu. A oni čiji su roditelji

Tablica 35.

Očekivanja od Crkve s obzirom na praktiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjerujem ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Da naviješta Isusa Krista	37,4	27,5	13,4	11,2	10,4
Da tumači i brani kršćanska moralno-etička načela	17,8	42,2	25,8	7,3	6,9
Da se zauzima za socijalno ugroženog čovjeka	13,0	38,9	38,9	5,6	3,7
Da svećenici i časne sestre više vremena posvete mladima	11,8	26,9	48,4	8,6	4,3
Da Crkva pronade mjesta okupljanja za mlade u župama	16,2	16,2	50,0	14,9	2,7

$$\chi^2 = 134,894; df = 16; p < 0,01$$

manje obrazovani, od Crkve i njenih pastoralnih djelatnika očekuju da se bave prije svega evanjelizacijom, tj. naviještanjem Isusa Krista i brigom za mlade.

Razlike postoje i između "vjernika-praktikanata" i "nominalnih vjernika" u očekivanjima od Crkve. Prvi su više vezani uz njenu navjestiteljsku ulogu, dok drugi od nje očekuju da bude "čuvarica" moralno-etičkog reda u druš-

tvu. Ispitanici koji su se, na ovaj ili onaj način, distancirali od vjere vide Crkvu kao “skrbnicu” koja brine za najugroženije u društvu.

Tablica 36.
 Očekivanja od Crkve s obzirom na pohađanje mise

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Da naviješta Isusa Krista	38,1	27,6	13,8	11,5
Da tumači i brani kršćanska moralno-etička načela	27,5	37,4	34,6	20,5
Da se zauzima za socijalno ugroženog čovjeka	12,1	20,5	35,8	52,6
Da svećenici i časne sestre više vremena posvete mladima	10,6	8,3	8,8	14,1
Da Crkva pronađe mjesta okupljanja za mlade u župama	11,7	6,3	6,9	1,3

$$\chi^2 = 113,866; df = 12; p < 0,01$$

Srednjoškolci koji redovito sudjeluju u nedjeljnim euharistijskim slavljinama smatraju da Crkva prije svega mora vršiti svoje misijsko poslanje – naviještati Isusa Krista, a oni koji to čine mjesečno, očekuju da se Crkva zauzima za moralna načela na razini cijelog društva. Tzv. “prigodni” Crkvi pripisuju dužnost da se skrbi za najugroženije u društvu. Isto mišljenje dijele i oni koji na misu uopće ne idu.

Nakon što smo vidjeli što adolescenti očekuju od Crkve, tj. kako oni zamišljaju njenu prisutnost u današnjem društvu, analizirali smo njihov stav prema nekim djelatnostima koje Crkva razvija u današnjem društvu. Naveli smo deset različitih aktivnosti koja obuhvaćaju područja crkvenog djelovanja.

Tablica 37.
 Procijeni koliko je po tebi važna svaka od dolje navedenih djelatnosti koje Crkva razvija u društvu

TVRDNJE	Izrazito nevažno	Nevažno	Niti nevažno niti važno	Važno
Naviještati Isusa Krista i Evanđelje	6,9	6,2	25,4	59,3
Dijeliti sakramente	7,1	6,9	25,0	58,8
Pomagati onima koji su u nevolji	4,0	2,1	9,8	81,5
Odrediti jasnije što je dobro a što zlo	5,4	4,0	25,9	61,9

TVRDNJE	Izrazito nevažno	Nevažno	Niti nevažno niti važno	Važno
Zalagati se za mir među narodima	4,9	2,9	9,2	80,4
Zauzeti čvrsti stav prema negativnim pojavama u društvu (korupciji, drogi, prostituciji...)	5,6	5,5	20,9	64,9
Otvirati socijalno-zdravstvene ustanove: bolnice, vrtiće, staračke domove, škole, terapijske zajednice...	4,0	4,3	23,3	65,7
Slati misionare u daleke zemlje	5,9	8,5	43,6	39,5
Graditi dijalog s drugim ljudima	3,9	5,0	33,0	55,3
Čuvati moralni red u društvu	4,4	4,4	28,9	59,7

Tablica 37. (nastavak)

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije koje ukazuju da u svijesti naših ispitanika postoje dvije temeljne "slike" Crkve koje oni stvaraju na temelju različitih djelatnosti po kojima je ona prisutna u današnjem društvu. Prvi faktor - Crkva promicateljica temeljnih ljudskih vrednota u društvu, primjerice - zauzimanje za mir, briga za ugrožene i one koji pate, suprotstavljanje negativnim pojavama u društvu, uporište moralnih vrednota, graditeljica dijaloga, itd. Ovdje se nazire slika koja u sebi razotkriva Crkvu koja je u službi promoviranja općeg dobra - na razini cijelog društva. Crkva koja daje svoj doprinos u izgradnji humanijeg društva - civilizacije u kojoj je u središtu pozornosti čovjek.

Drugi faktor - Crkva u službi Kraljevstva Božjeg. Riječ je o slici Crkve koja je nositeljica i navjestiteljica Božje riječi, odnosno Isusa Krista; Crkva je zajednica u kojoj se navješćuje, slavi i živi Otajstvo Riječi.

Tablica 38.

Faktorska struktura dobivena na varijablama kojima smo mjerili vrednovanje različitih crkvenih djelatnosti

TVRDNJE	Crkva - promicatelj temeljnih ljudskih vrednota	Crkva - u službi Kraljevstva Božjeg
Zalagati se za mir među narodima	0,82977	
Otvirati socijalno-zdravstvene Ustanove: bolnice, vrtiće, staračke domove, škole, terapijske zajednice...	0,81811	

Tablica 38. (nastavak)

TVRDNJE	Crkva – promicatelj temeljnih ljudskih vrednota	Crkva – u službi Kraljevstva Božjeg
Pomagati onima koji su u nevolji	0,78864	
Zauzeti čvrsti stav prema negativnim pojavama u društvu (korupciji, drogi, prostituciji...)	0,73891	
Odrediti jasnije što je dobro, a što zlo	0,63211	0,48104
Čuvati moralni red u društvu	0,61607	0,42954
Graditi dijalog s drugim ljudima	0,58600	
Naviještati Isusa Krista i Evanđelje		0,87012
Dijeliti sakramente		0,85254
Slati misionare u daleke zemlje		0,59707

Tablica 39.
 Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te neke sociodemografske varijable

VARIJABLE	Crkva – promotor temeljnih ljudskih vrednota	Crkva – u službi Kraljevstva Božjeg
Dob	,037	,037
Spol	,041	,034
Mjesto boravka	-,008	,017
Stupanj obrazovanja – otac	,016	-,091**
Stupanj obrazovanja – majka	,002	-,165**
Practiciranje vjere	,006	,448**
Pohađanje mise	,011	,392**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Ispitanici čiji roditelji imaju niži stupanj obrazovanja više pristaju uz “duhovni model Crkve” – Crkva u službi Kraljevstva Božjeg. To isto izražavaju ispitanici “vjernici-praktikanti” i oni koji redovito odlaze na misu.

ADOLESCENTI O CRKVI U HRVATSKOJ

U anketi kojom smo se koristili u ovom istraživanju predvidjeli smo samo jedno pitanje otvorenog tipa i ono se odnosilo

na Crkvu u Hrvatskoj. Prethodna pitanja bila su vezana za Crkvu općenito, iako se može pretpostaviti da su ispitanici i na njih odgovarali kroz prizmu viđenja vlastite Crkve.

Pitanjem “Što ti smeta u Crkvi?” dali smo adolescentima mogućnost da slobodno, bez uvjetovanosti navedenim indikatorima, kažu što ih smeta u Crkvi, ne općenito u Crkvi, nego u našoj Crkvi u Hrvatskoj. Njihove smo odgovore reducirali na 36 prikazanih u slijedećoj tabeli.³²³

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 40.
Što ti smeta u Crkvi

TVRDNJE	Frekvencije	%
Ništa mi ne smeta	299	33,1
Nedovoljna komunikacija	8	0,9
Odnos svećenika prema mladima	6	0,7
Miješanje Crkve u politiku	31	3,4
Bogaćenje pojedinih crkvenih službenika (Crkve)	20	2,2
Loše propovijedi	20	2,2
Nedovoljna briga za probleme mladih	18	2,0
Neprikladnost suvremenom čovjeku	7	0,8
Nedosljednost u življenju onog što propovijeda	39	4,3
Moralno upitno ponašanje nekih njenih službenika (svećenika)	58	6,4
Materijalizam	16	1,8
Neprikladni i dosadni liturgijski obredi	21	2,3
Laž	10	1,1
Moralno učenje koje nije prilagođeno današnjem čovjeku	32	3,5
Nedovoljna spremnost za dijalog s drugim religijama	4	0,4
Neadekvatni sakralni prostori u kojima se događaju liturgijski obredi	2	0,2
Naplaćivanje usluga za podjeljivanje pojedinih sakramenata	3	0,3
Prisutnost u Crkvi onih koji su “preko noći” postali vjernici	15	1,7
Celibat	3	0,3
Institucionalnost	6	0,7
Jednoulje (nema pluralizma)	2	0,2
Nedovoljna zauzetost za socijalno ugroženi sloj ljudi u društvu	5	0,6
Licemjerje	19	2,1
Jednoličnost (nema dinamičnosti)	5	0,6

Tablica 40. (nastavak)

TVRDNJE	Frekvencije	%
Konzervativnost	13	1,4
Zapostavljenost žene	1	0,1
Prozelitizam	8	0,9
Manjak prostora u crkvama	18	2,0
Previše je ozbiljnosti, a nema radosti	2	0,2
Manipuliranje masom	1	0,1
Fanatizam	1	0,1
Formalizam	2	0,2
Neprijemno ponašanje ljudi za vrijeme mise	11	1,2
Netolerancija	4	0,4
Ispovijed	1	0,1
Bez odgovora	192	21,2

Prema tablici 40, 1/3 adolescenata izjavljuje da im, trenutno, u Crkvi ništa ne smeta. Ako njima pridodamo 21,2% onih koji nisu željeli odgovoriti na pitanje, proizlazi da 45,7% zagrebačkih srednjoškolaca ima nešto što im smeta u našoj Crkvi, iako uskraćeni odgovor možemo čitati i kao svojevrsnu indiferentnost, ne znajući krije li se iza njega i negativan stav prema Crkvi!

Prateći dobivene frekvencije izražene u postocima, možemo izdvojiti nekoliko područja koja se najčešće pojavljuju u njihovim odgovorima. Na prvom mjestu to je prigovor na "moralno upitno ponašanje nekih njenih službenika" (6,4%); jedan dio ističe kako u našoj Crkvi postoji raskorak između onoga što Crkva propovijeda i onoga kako živi (4,3%). S moralnim učenjem Crkve, koje po njihovom mišljenju nije prilagođeno današnjem čovjeku, ne slaže se 3,5% ispitanika. Jedan dio ispitanika zamjera Crkvi što se miješa u politiku (3,4%). Na kraju, valja reći da su srednjoškolci "zreli" za ozbiljno promišljanje o Crkvi i crkvenoj situaciji u hrvatskom društvu, iako ponekad nisu u stanju biti objektivni u svojim zapažanjima i zaključivanjima.

STAV ADOLESCENATA PREMA CRKVENIM SLUŽBENICIMA

Još uvijek, u većine ljudi riječ Crkva izaziva asocijaciju na crkvenu hijerarhiju - crkvene službenike. Kad se kaže Crkva, redovito se misli na papu, biskupe, svećenike, a ne zajednicu vjernika - kršćana. Stoga pretpostavljavamo, da kod pitanih adolescenata slika Crkve uvelike ovisi o mišljenju koje imaju o crkvenim službenicima. Smatrali smo da se u odnosu prema crkvenim službenicima krije i nji-

hov odnos prema Crkvi. Od tri postavljena pitanja, jedno se odnosilo na crkvene službenike općenito, a druga dva na svećenike.

Ispitanicima smo postavili tvrdnju prema kojoj je većini crkvenih službenika najvažnija osobna dobrobit i zahtijevali od njih da se očituju prema toj tvrdnji. Prema tablici 41, većina ispitanika (72,7%) smatra da se ova tvrdnja ne može primijeniti na službenike u našoj Crkvi. Jedan manji dio ispitanika (8,8%) izražava slaganje s navedenom tvrdnjom. Da među crkvenim službenicima ima pojedinaца kojima je najvažnija vlastita dobrobit, te da oni snose odgovornost za druge koji takvi nisu, misli 16,7% ispitanika. Možemo ustvrditi da u odgovorima zagrebačkih srednjoškolca prevladava pozitivno mišljenje o crkvenim službenicima.

Tablica 41.
 Većini crkvenih službenika najvažnija je osobna dobrobit

TVRDNJE	Frekvencije	%
Ne slažem se	220	24,3
Uglavnom se ne slažem	187	20,7
Nemam utemeljenih dokaza za to, ali barem za većinu to ne vrijedi	250	27,7
Oni koji su takvi, suodgovorni su za gornje, uglavnom krivo poimanje	151	16,7
Potpuno se slažem	80	8,8
Nije odgovorilo	16	1,8

Zanimljivo je da adolescenti koji žive izvan Zagreba (u manjim sredinama) izražavaju češće negativniji stav o crkvenim službenicima od svojih vršnjaka u Zagrebu. Zašto? Možda su u manjim sredinama imaju bliskije odnose sa svećenikom, a time i priliku da ga bolje upoznaju, dok u Zagrebu mnogi srednjoškolci uopće ne znaju tko im je župnik, pa čak ni kojoj župi pripadaju.

Tablica 42.
 Mišljenje o crkvenim službenicima i mjesto boravka

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Ne slažem se	23,7	28,6
Uglavnom se ne slažem	22,6	15,0
Nemam utemeljenih dokaza za to, ali barem za većinu to ne vrijedi	28,8	23,6
Oni koji su takvi, suodgovorni su za gornje, uglavnom krivo poimanje	16,8	17,1
Potpuno se slažem	8,0	15,7

$$\chi^2 = 12,900; df = 4; p < 0,01$$

Tablica 43.

Mišljenje o crkvenim službenicima i stupanj obrazovanja roditelja

Isto tako zamijećene su značajnije statističke razlike između ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja njihovih roditelja. Ispitanici čiji su roditelji manje obrazovani negativnije misle o crkvenim službenicima. Ako povežemo stupanj obrazovanja s mjestom boravka, možemo pret-

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
Ne slažem se	25,7	25,4	22,4	27,0	27,3	22,4
Uglavnom se ne slažem	27,0	22,1	17,0	16,5	24,2	25,4
Nemam utemeljenih dokaza za to, ali barem za većinu to ne vrijedi	20,3	30,3	33,8	33,1	23,4	22,1
Oni koji su takvi, suodgovorni su za gornje, uglavnom krivo poimanje	16,2	10,7	17,3	14,5	16,7	21,6
Potpuno se slažem	10,8	11,5	9,5	8,9	8,3	8,5

$$\chi^2 = 18,223; df = 8; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 26,933; df = 8; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

Tablica 44.

Mišljenje o crkvenim službenicima s obzirom na prakticiranje vjere

postaviti da je riječ o ispitanicima koji žive izvan Zagreba. Iz ovoga slijedi da su manje obrazovani intenzivnije uključeni u crkveni život i više poznaju crkvene službenike, dok su više obrazovani distanciraniji od Crkve, a time i crkvenih službenika.

Pozitivnije mišljenje o crkvenim službenicima imaju

Tvrđnje	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem, ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Ne slažem se	29,1	24,5	18,5	16,8	20,2
Uglavnom se ne slažem	24,6	17,3	18,5	21,1	17,9
Nemam utemeljenih dokaza za to, ali barem za većinu to ne vrijedi	26,7	31,3	27,8	29,5	23,8
Oni koji su takvi, suodgovorni su za gornje, uglavnom krivo poimanje	11,5	19,4	22,2	26,3	20,2
Potpuno se slažem	8,0	7,6	13,0	6,3	17,9

$$\chi^2 = 37,362; df = 16; p < 0,01$$

ispitanici “vjernici-praktikanti” od “vjernika-nepraktikana-

ta”, iako razlike nisu velike. Zanimljivo je da među onima koji se potpuno slažu s tvrdnjom više je “vjernika-praktikanata” od “vjernika-nepraktikanata” Možda je i ovdje “poznavanje” odlučujući čimbenik.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 45.
Mišljenje o crkvenim službenicima i pohađanje mise

Tablica 46.
Ako imaš pozitivnu sliku o svećeniku, kako ga ocjenjuješ

Kao što se moglo i pretpostaviti, oni koji idu svake nedjelje na misu imaju pozitivnije mišljenje o crkvenim službenicima od onih koji to čine mjesečno, ponekad u godini ili pak nikada ne idu.

Tablica 47.
 Slika o svećeniku s obzirom
 na stupanj obrazovanja majke

TVRDNJE	Ponekad u godini			
	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Ne slažem se	33,7	22,5	21,8	13,2
Uglavnom se ne slažem	22,5	20,9	19,2	22,0
Nemam utemeljenih dokaza za to, ali barem za većinu to ne vrijedi	26,1	31,6	28,4	24,2
Oni koji su takvi, suodgovorni su za gornje, uglavnom krivo poimanje	11,6	16,6	21,5	22,0
Potpuno se slažem	6,2	8,3	9,2	18,7

$$\chi^2 = 39,199; df = 12; p < 0,01$$

Pretpostavljajući da ispitanici imaju pozitivnu sliku o svećeniku, zamolili smo ih da nam kažu kako zamišljaju svećenika – kakav bi on trebao biti. Pitanje smo smatrali važnim jer često je upravo svećenik jedini posrednik između ljudi i Crkve. U tom smislu često (ne)vrednovanje svećenika proteže se na (ne)vrednovanje Crkve općenito, budući da su svećenici i Crkva u svijesti najvećega dijela ljudi u najužoj povezanosti.

Tablica 48.
 Slika o svećeniku s obzirom
 na prakticiranje vjere

TVRDNJE	Frekvencije	%
Službenik Božji – predstavnik Crkve	291	32,2
Duhovno-moralni voditelj vjernika	300	33,2
Intiman prijatelj, otac kojemu mogu sve povjeriti	87	9,6
Djelitelj Božjih milosti	27	3,0
Osoba koja poznaje kršćanski nauk	94	10,4
Drugo	58	6,4
Nije odgovorilo	47	5,2

Najveći broj ispitanika (32,2%) doživljava svećenika u ulozi posrednika – predstavnika Crkve ili u ulozi duhovnog i moralnog voditelja vjernika (33,2%). Vrlo mali broj srednjoškolaca povezuje lik svećenika s njegovom sakramentalnom službom – tek 3,0%, a svaki deseti ispitanik izražava bliskost prema osobi svećenika zamišljajući ga prija-

teljem ili ocem kojemu sve može povjeriti. Ovaj podatak upućuje na zaključak da jedan dio srednjoškolaca priželjkuje upravo jedan autentičan ljudski odnos sa svećenikom. Svećenik-poznavatelj kršćanske materije (učitelj) slika je za 10,4% ispitanika. Jedan znatan postotak srednjoškolaca ima sliku o svećeniku koja nije među ponuđenim “predlošcima” izabравši odgovor “drugo”. Što misle pod tim “drugo”, nismo ispitali. Među ispitanicima ima i onih koji nisu bili zainteresirani za ovo pitanje pa su uskratili odgovor (5,2%).

Tablica 49.
 Slika o svećeniku s obzirom na pohađanje mise

TVRDNJE	Niski	Srednji	Visoki
Službenik Božji - predstavnik Crkve	47,0	35,2	27,6
Duhovno-moralni voditelj vjernika	26,5	34,9	38,2
Intiman prijatelj, otac kojemu mogu sve povjeriti	10,3	9,4	11,2
Djelitelj Božjih milosti	0,9	4,2	2,9
Osoba koja poznaje kršćanski nauk	11,1	9,9	12,1
Drugo	4,3	6,5	8,0

$$\chi^2 = 20,276; df = 10; p < 0,01$$

U zamišljanju svećenika ispitanici se razlikuju s obzirom na stupanj obrazovanja majke. Kod onih čija majka ima nisku ili srednju naobrazbu, najčešća je slika svećenik - predstavnik Crkve, a kod adolescenata čija majka je visoko obrazovana, dominira slika svećenik-duhovno-moralni voditelj. Također, među ovom kategorijom najviše je onih koji imaju “svoju sliku” o svećeniku.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Službenik Božji - predstavnik Crkve	42,9	33,5	18,5	22,1	15,5
Duhovno-moralni voditelj vjernika	35,8	38,2	40,7	29,1	21,1
Intiman prijatelj, otac kojemu mogu sve povjeriti	11,6	10,7	3,7	10,5	5,6
Djelitelj Božjih milosti	3,8	1,8	1,9	5,8	1,4
Osoba koja poznaje kršćanski nauk	2,2	11,0	24,1	24,4	31,0
Drugo	3,8	4,8	11,1	8,1	25,4

$$\chi^2 = 157,675; df = 20; p < 0,01$$

Tablica 50.

Prema tvom mišljenju, koje su najveće zapreke za izbor svećeničkog ili redovničkog zvanja

Adolescenti “vjernici-praktikanti” uglavnom svećenika doživljavaju kao posrednika ili predstavnika Crkve, a za “vjernike-nepraktikante” svećenik je duhovno-moralni voditelj vjernika. Oni koji su se udaljili od vjere u svećeniku, prije svega, gledaju osobu koja poznaje kršćanski nauk.

TVRDNJE	Ponekad u godini			
	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Službenik Božji – predstavnik Crkve	40,6	39,7	29,2	10,3
Duhovno-moralni voditelj vjernika	35,5	34,4	40,0	17,9
Intiman prijatelj, otac kojemu mogu sve povjeriti	12,0	11,7	5,6	12,8
Djelitelj Božjih milosti	5,8	3,6	0,8	0,0
Osoba koja poznaje kršćanski nauk	2,5	8,1	16,0	33,3
Drugo	3,6	2,4	8,4	25,6

$$\chi^2 = 163,738; df = 15; p < 0,01$$

Tablica 51.
 Zapreke za izbor svećeničkog zvanja i spol

Postoje li značajnije statističke razlike s obzirom na sudjelovanje u euharistiji odnosno u pohađanju mise? Oni koji svake nedjelje ili mjesečno sudjeluju u euharistiji, ulogu svećenika reduciraju na posredničku. Svećenik je za njih predstavnik Crkve. Oni koji u euharistiji sudjeluju samo prigodno doživljavaju svećenika kao duhovno-moralnog voditelja, a oni koji apstiniraju od euharistije sliku svećenika povezuju s njegovim poznavanjem kršćanske materije. Zaključno se može reći da oni koji su bliže Crkvi svećenika zamišljaju kao predstavnika odnosno posrednika, oni koji su malo dalje kao duhovno-moralnog voditelja vjernika, a distancirani kao poznavatelja kršćanske materije. Među zagrebačkim srednjoškolcima prevladava slijedeća slika svećenika: predstavnik Crkve, duhovno-moralni voditelj vjernika i poznavatelj kršćanskog nauka.

Poznata je činjenica da je danas sve manje mladih koji svoj životni izbor pronalaze u jednom od crkvenih zvanja: svećeničkom ili redovničkom.³²⁴ To potvrđuje sve manji broj duhovnih zvanja i sve starija prosječna životna dob svećenika. S tim u svezi, htjeli smo doznati od srednjoškolaca koji su im temeljne zapreke u izboru svećeničkog ili redovničkog zvanja.³²⁵ Naveli smo im nekoliko karakteristika koje su specifične za ovu vrstu životnog poslanja.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Samoća povezana sa stilom svećeničkog života	170	18,8
Danas postoje različite mogućnosti kako se može Bogu služiti i angažirati u Crkvi	106	11,7
Nužnost odricanja od mnogih stvari	248	27,4
To je odluka koja te veže cijeli život	156	17,3
Loš primjer svećenika i redovnika/-ica koje poznajem	24	2,7
Odgovornost koja je uključena u svećenički život	53	5,9
Nužnost odricanja vlastite volje i podložnost pretpostavljenima	45	5,0
Odricanje od braka	73	8,1
Nije odgovorilo	29	3,2

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 52.
Zapreke za izbor svećeničkog zvanja i mjesto boravka

Na temelju dobivenih odgovora možemo izdvojiti nekoliko zapreka odnosno čimbenika koje srednjoškolci najčešće navode pri izboru ovakve vrste zvanja. Na prvom mjestu nalazi se problem odricanja. Neprihvatanje odricanja od mnogih stvari zapreka je za 27,4% ispitanika. Na drugom mjestu, 18,8% adolescenata navodi samoću kao zapreku da odaberu svećenički poziv. Jedna od zapreka je i odluka koja svećenika veže za cijeli život. Zahtjevnost odluke koja veže problem je u izboru svećeničkog zvanja u 17,3% ispitanika. Postojanje različitih mogućnosti služenja Bogu i Crkvi, a koje su izvan svećeničkog zvanja, zapreka su u izboru duhovnog zvanja za 11,7% adolescenata. Zanimljivo da tek na petom mjestu srednjoškolci stavljaju odricanje od braka kao zapreku u izboru svećeničkog zvanja.

TVRDNJE	M	Ž
Samoća povezana sa stilom svećeničkog života	24,9	14,3
Danas postoje različite mogućnosti kako se može Bogu služiti i angažirati u Crkvi	10,3	13,9
Nužnost odricanja od mnogih stvari	30,0	26,5
To je odluka koja te veže cijeli život	14,4	21,2
Loš primjer svećenika i redovnika/-ica koje poznajem	2,6	2,9
Odgovornost koja je uključena u svećenički život	5,5	6,6
Nužnost odricanja vlastite volje i podložnost pretpostavljenima	4,1	6,2
Odricanje od braka	8,2	8,4

Tablica 53.
Zapreke za izbor svećeničkog zvanja s obzirom na stupanj obrazovanja majke

$$\chi^2 = 23,737; df = 7; p < 0,01$$

Iste se zapreke pojavljuju i kod mladića i kod djevojk, samo što je redoslijed drukčiji. Mladićima su najčešće

zapreke odricanje, samoća, odluka koja veže za cijeli život, različite mogućnosti služenje Bogu i Crkvi, odricanje od braka, a djevojakama je zapreka odricanje, odluka koja veže za cijeli život, samoća, različite mogućnosti služenja Bogu i Crkvi, odricanje od braka.

Tablica 54.
 Zapreke za izbor svećeničkog
 zvanja i pohađanje mise

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Samoća povezana sa stilom svećeničkog života	17,4	27,9
Danas postoje različite mogućnosti kako se može Bogu služiti i angažirati u Crkvi	12,6	8,8
Nužnost odricanja od mnogih stvari	30,0	18,4
To je odluka koja te veže cijeli život	17,8	18,4
Loš primjer svećenika i redovnika/-ica koje poznajem	3,1	1,5
Odgovornost koja je uključena u svećenički život	5,5	10,3
Nužnost odricanja vlastite volje i podložnost pretpostavljenima	5,6	3,7
Odricanje od braka	8,0	11,0

$$\chi^2 = 20,902; df = 7; p = 0,01$$

S obzirom na mjesto boravka ispitanika, postoje razlike samo za nijansu. Ispitanicima koji žive u Zagrebu, najčešće je zapreka odricanje, a srednjoškolicima izvan Zagreba samoća. Adolescenti koji žive izvan Zagreba, u odnosu na one u Zagrebu, rjeđe smatraju zaprekom mogućnost različitog služenja Bogu i Crkvi.

TVRDNJE	Niski	Srednji	Visoki
Samoća povezana sa stilom svećeničkog života	17,8	20,9	17,9
Danas postoje različite mogućnosti kako se može Bogu služiti i angažirati u Crkvi	13,6	12,4	11,3
Nužnost odricanja od mnogih stvari	27,1	25,1	32,8
To je odluka koja te veže cijeli život	19,5	19,9	14,9
Loš primjer svećenika i redovnika/-ica koje poznajem	2,5	2,6	3,0
Odgovornost koja je uključena u svećenički život	12,7	7,0	3,0
Nužnost odricanja vlastite volje i podložnost pretpostavljenima	2,5	4,4	6,6
Odricanje od braka	4,2	7,8	10,5

$$\chi^2 = 31,079; df = 14; p < 0,01$$

Ispitanici čije majke posjeduju visoku naobrazbu za-
 prekama za izbor svećeničkog zvanja najčešće ističu odrica-
 nje, samoću i odluku koja veže za cijeli život. Zanimljivo
 je da oni puno češće ističu odricanje od braka kao zapre-
 ku, u odnosu na ispitanike čije majke imaju nižu i srednju
 naobrazbu. Ispitanicima čija majka ima srednju naobrazbu
 najčešće su zapreke: odricanje, odluka koja veže za cijeli
 život, samoća, različite mogućnosti služenja Bogu i crkvi,
 odricanje od braka. Ispitanici čija majka ima nisku na-
 obrazbu ne bi se odlučili za svećeničko zvanje zbog odricanja,
 odluke koja obvezuje za cijeli život i odgovornosti koju
 pretpostavlja svećenički poziv. Zanimljivo je da manji broj
 je onih koji zapreku vide u nemogućnosti zasnivanja braka.

Tablica 55.
 Laici nisu prikladni za
 profesionalni rad u vjerskim
 zajednicama

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Samoća povezana sa stilom svećeničkog života	18,5	20,9	20,8	15,7
Danas postoje različite Mogućnosti kako se može Bogu služiti i angažirati u Crkvi	14,4	12,0	12,4	4,5
Nužnost odricanja od mnogih stvari	27,3	25,3	30,1	34,8
To je odluka koja te veže cijeli život	17,7	19,7	15,4	21,3
Loš primjer svećenika i redovnika/-ica koje poznajem	1,1	2,4	4,6	3,4
Odgovornost koja je uključena u svećenički život	8,1	5,6	5,4	2,2
Nužnost odricanja vlastite volje i podložnost pretpostavljenima	3,7	3,6	6,2	11,2
Odricanje od braka	9,2	10,4	5,0	6,7

$$\chi^2 = 36,178; df = 21; p < 0,01$$

Zanimljivo je da odricanje prevladava među zapreka-
 ma kod sve četiri kategorije ispitanika. Odricanje od braka
 češća je zapreka onima koji redovito sudjeluju u euharisti-
 ji, a oni koji samo prigodno idu na misu ili pak nikada,
 češće od drugih navode loš primjer svećenika i redovni-
 ka/ca kao zapreku u odabiru svećeničkog poziva.

ULOGA LAIKA U CRKVI

Veća uključenost laika u različite djelatnosti unutar Crkve
 stvarnost je naših dana. Nakon demokratskih promjena u
 Hrvatskoj se uvodi konfesionalni vjeronauk u redoviti

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 56.
Koliko poznaješ druge religije

TVRDNJE	Frekvencije	%
Nimalo	69	7,6
Slabo	477	52,8
Prilično	313	34,6
Vrlo dobro	35	3,9
Nije odgovorilo	10	1,1

Tablica 57.
Poznavanje religija s obzirom na prakticiranje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

školski sustav. Zbog potrebe velikog broja vjeroučitelja, mnogi su se laici upisali na Katolički bogoslovni fakultet i njegove institute u Zagrebu, ali i na ostala teološka učilišta širom Hrvatske da se osposobe za različite oblike pastoralnog djelovanja. Danas je veliki broj laika koji aktivno rade u školi, župi i drugim crkvenim ustanovama.

Da bismo saznali što adolescenti misle o mogućnosti angažiranja laika u crkvi, tražili smo od njih da zauzmu stav prema slijedećoj tvrdnji: "Laici nisu prikladni za profesionalni rad u vjerskim zajednicama".

TVRDNJE	Frekvencije	%
Uopće se ne slažem	237	26,2
Uglavnom se ne slažem	161	17,8
Niti se ne slažem, niti slažem	394	43,6
Uglavnom se slažem	68	7,5
Potpuno se slažem	26	2,9
Nije odgovorilo	18	2,0

Tablica 58.
Dobrog kršćanina ne trebaju zanimati druge religije

Začuđujuće je visok postotak ispitanika (43,6%) koji nisu zauzeli stav prema ovom problemu. Ili je riječ o nezainteresiranosti ili o nepoznavanju same stvari. Ipak 44,0% adolescenata smatra da su laici dobrodošli kao profesionalni dušobrižnici. Svaki deseti srednjoškolac misli da laici nisu prikladni za profesionalni rad u vjerskim zajednicama. Na temelju dosad rečenog može se zaključiti da je pitanje laikata u našoj Crkvi manje prisutno među mladom vjerničkom populacijom, nego što bi se očekivalo. Osim toga, stav mlade populacije prema mjestu i ulozi laika u Crkvi, nužno je gledati i analizirati u cjelokupnom posaborskom crkvenom kontekstu Crkve u Hrvatskoj, u kojoj se još uvijek laičko pitanje nalazi u procesu rješavanja, a mnoge profesionalne laičke službe tek se nazrijevaju.

ODNOS ADOLESCENATA PREMA DRUGIM RELIGIJAMA

Već smo ranije utvrdili da među adolescentima postoji tendencija izjednačavanja svih religija na istu razinu. Me-

đu zagrebačkim srednjoškolicima je 51,4% onih koji smatraju da su sve religije jednako vrijedne i da u svima ima nešto istine, a tek 11,3% drži da se svu istina ipak, posjeduje samo jedna religija. Polazeći od te činjenice, željeli smo se uvjeriti poznaju li oni druge religije i što misle o tome trebaju li se kršćani uopće zanimati za druge religije.

Više od polovice ispitivane populacije (52,8%) smatra da slabo poznaje druge religije, a 7,6% izjavljuje da ih uopće ne poznaje. Skoro trećina srednjoškolaca misli da prilično poznaju druge religije. Indikativan je podatak da samo 3,9% ispitanika poznaje druge religije vrlo dobro. Na temelju dobivenih frekvencija proizlazi da zagrebački adolescenti vrlo malo poznaju druge religije.

VARIJABLE	Poznavanje religija
Dob	,039
Spol	,054
Mjesto boravka	-,044
Stupanj obrazovanja – otac	,129**
Stupanj obrazovanja – majka	,076*
Practiciranje vjere	,027
Pohađanje mise	,075*

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Korelacijom dobivenih faktora proizlazi da nema značajnijih statističkih korelacija s obzirom na dob i spol ispitanika. Postoji pozitivna korelacija između poznavanja drugih religija i stupnja obrazovanja. Ispitanici čiji otac ima visoku naobrazbu više poznaju druge religije u odnosu na one čiji je otac niže obrazovan.

Postoji li interes za poznavanje drugih religija? Smatraju li adolescenti potrebnim da vjernik upozna druge religije?

TVRDNJE	Frekvencije	%
Potpuno se slažem	101	11,2
Uglavnom se slažem	129	14,3
Uglavnom se ne slažem	189	20,9
Uopće se ne slažem	358	39,6
Ne znam	122	13,5
Nije odgovorilo	5	0,6

Činjenica da 60,5% zagrebačkih adolescenata smatra da dobar vjernik treba upoznavati druge religije, govori o

Tablica 59.

Zanimanje za druge religije s obzirom na prakticiranje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

Tablica 60.

Razdijeljenost u kršćanstvu kroz povijest uglavnom je plod sukoba interesa službenih skupina ili pojedinaca, a ne posljedica promicanja i očuvanja autentičnog Isusova duha

senzibilitetu i otvorenosti adolescenata za svijet drugih religija. Dostatnost vlastite religije i isključivost drugih svojstveno je za 25,5% ispitanika koji smatraju da se nije potrebno zanimati za druge religije. Jedan dio ispitanika (13,5%) izjasnio se da o tome ne zna.

VARIJABLE	Zanimanje za druge religije
Dob	,073*
Spol	-,027
Mjesto boravka	-,064
Stupanj obrazovanja - otac	,126**
Stupanj obrazovanja - majka	,108**
Practiciranje vjere	-,075*
Pohađanje mise	-,070*

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Postoji pozitivna korelacija između stupnja obrazovanja roditelja i zanimanja za druge religije. Ispitanici roditelja s nižom naobrazbom bliže su mišljenju da dobrog kršćanina ne trebaju zanimati druge religije.

Razdijeljenost među kršćanima problem je s kojim Crkva već stoljećima živi, tražeći uvijek nove moguće putove zblizavanja, tolerancije i međusobnog dijaloga. U povijesti je bilo mnogo međusobnog optuživanja o tome tko je kriv. Stoga smo pitali adolescente što oni misle tko je odgovoran za razdijeljenost među kršćanima: je li riječ o sukobu interesa službenih skupina i pojedinaca ili pak je posljedica promicanja i čuvanja autentičnog Isusova duha?

Tablica 61.
 Kakvo je tvoje iskustvo s
 vjeronaukom u školi

TVRDNJE	Frekvencije	%
To je potpuno netočna tvrdnja	78	8,6
Ima nešto istine u toj pretjerano kritičkoj tvrdnji	231	25,6
Ima barem pola istine u toj tvrdnji	297	32,9
Gotovo da je točna ta tvrdnja	242	26,8
Nije odgovorilo	56	6,2

Rezultati koje smo dobili nisu ohrabrujući. Većina ispitanika, iako ne u jednakoj mjeri, odgovornost za razdijeljenost povezuje s interesima pojedinaca i skupina, a tek 8,6% smatra da je razdijeljenost posljedica promicanja i čuvanja autentičnog Isusova duha. Po njima je čovjek uzrok podjeljenosti u Crkvi.

Tablica 62.

Razlika u stavu o vjeronauku u školi i dob

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Dobro je kako je sada	50,0	74,5	73,8	65,5	60,4	60,0
Bolje bi bilo da je umjesto vjeronauka povijest religija ili religijska kultura	21,4	12,8	16,2	20,1	17,6	20,0
Vjeronauku nije mjesto u školi	28,6	12,8	10,0	14,4	22,0	20,0

$$\chi^2 = 19,036; df = 10; p < 0,01$$

Sve u svemu, može se reći da se u isto vrijeme zamjećuje senzibilitet mladih za ekumensku dimenziju i konfuzni identitet pripadnosti vlastitoj religiji. Bogatstvo ove ekumenske otvorenosti može biti vrednovano i iskorišteno samo ako je svatko duboko ukorijenjen u vlastitu tradiciju. Tek tada se može cijeniti bogatstvo drugih, ali mnogim je mladima ovo teško shvatljivo i prihvatljivo.

Tablica 63.

Razlika u stavu o vjeronuku u školi i stupanj obrazovanja roditelja

ŠTO ADOLESCENTI MISLE O VJERONAUKU U ŠKOLI

To što je vjeronauk nastavni predmet u školi, posljedak je demokratskih promjena koje su se početkom devedesetih dogodile u Hrvatskoj.³²⁶ Danas vjeronauk ima status izbornog predmeta, a koji izborom postaje obvezatan. Svi učenici srednjih škola moraju se opredijeliti između vjeronauka i etike. Prema statistikama iz 1998. godine, u gradu Zagrebu, u srednjim školama (gimnazijama, umjetničkim školama, četverogodišnjim strukovnim školama i trogodišnjim strukovnim školama) vjeronauk je pohađalo 52,39%, a etiku 27,50% učenika.³²⁷

Na prva dva pitanja, koja su se odnosila na vjeronauk u školi, odgovarali su samo ispitanici koji pohađaju vjeronauk, a na treće pitanje mogli su odgovarati svi ispitanici.

Što smo istraživali u svezi s vjeronaukom? Prvo, status vjeronauka u školi, zatim kvalitetu vjeronaučne nastave i poznavanje vjeronaučne građe.

Tablica 64.

Stav prema vjeronauku s obzirom na prakticiranje vjere

TVRDNJE	Frekvencije	%
Dobro je kako je sada	493	54,5
Bolje bi bilo da je umjesto vjeronauka povijest religija ili religijska kultura	118	13,1
Vjeronauku nije mjesto u školi	101	11,2
Nije odgovorilo	192	21,2

Nešto više od polovice polaznika vjeronauka (54,5%) zadovoljno je s dosadašnjim iskustvom vjeronauka u školi

Tablica 65.

Stav o vjeronauku u školi s obzirom na pohađanje mise

i podržava ga. Svaki deseti adolescent (13,1%), drži da bi bilo bolje umjesto vjeronauka, imati predmet povijest religija ili religijska kultura, a svaki deseti polaznik izjavljuje da vjeronauku nije mjesto u školi. Na pitanje nije odgovorilo 21,2% ispitanika, što bismo mogli protumačiti da ih toliko ne pohađa vjeronauk. Ako postotke zbrojimo, možemo zaključiti da 24,3% polaznika vjeronauka nije zadovoljno sa sadašnjim statusom i da priželjkuju promjene. Bilo bi korisno ispitati uzroke nezadovoljstva. Svakako, ovaj podatak ukazuje na potrebu dublje i cjelovitije analize vjeronauka i župne katehizacije u Crkvi u Hrvatskoj.

S obzirom na dob ispitanika, s vjeronaukom u školi najzadovoljniji su šesnaestogodišnjaci (2. razred), a najviše sedamnaestogodišnjaka (3. razred) umjesto vjeronauka želi povijest religija ili religijsku kulturu. Među istom kategorijom najviše je onih koji smatraju da vjeronauku nije mjesto u školi.

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
Dobro je kako je sada	75,8	77,2	72,6	73,2	63,9	60,5
Bolje bi bilo da je umjesto vjeronauka povijest religija ili religiozna kultura	11,3	13,9	13,4	13,3	21,8	22,1
Vjeronauku nije mjesto u školi	12,9	8,9	14,0	13,6	14,4	17,3

$$\chi^2 = 10,029; df = 4; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 16,214; df = 4; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

Tablica 66.

Kako ocjenjuješ kvalitetu vjeronauka u školi

Među ispitanicima koji su zadovoljni sa sadašnjim stanjem vjeronauka više ih ima roditelje koji imaju nisku ili srednju naobrazbu, nego roditelje s visokom naobrazbom.

TVRDNJE	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjerujem ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
	Dobro je kako je sada	84,2	65,7	56,8	50,0
Bolje bi bilo da je umjesto vjeronauka povijest religija ili religiozna kultura	5,8	23,9	27,3	33,8	23,2
Vjeronauku nije mjesto u školi	10,0	10,3	15,9	16,2	50,0

$$\chi^2 = 133,966; df = 8; p < 0,01$$

VARIJABLE	Kvaliteta vjeronauka
Dob	-,062
Spol	-,037
Mjesto boravka	,064
Stupanj obrazovanja – otac	-,016
Stupanj obrazovanja – majka	-,055
Practiciranje vjere	,230**
Pohađanje mise	,152**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Kada je riječ o odnosu ispitanika prema vjeronauku u školi i njihovom prakticanju vjere, uočeni su zanimljivi rezultati. “Vjernici-praktikanti” u velikoj većini podržavaju vjeronauk, ali među njima 5,8% bi umjesto vjeronauka radije imalo drugi predmet. 10,0% smatra da vjeronauku nije mjesto u školi. Kod “vjernika-nepraktikanata” manji je interes za vjeronauk u školi, a među distanciranim uočava se najjače protivljenje vjeronauku u školi.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Dobro je kako je sada	82,3	77,7	53,6	28,9
Bolje bi bilo da je umjesto vjeronauka povijest religija ili religiozna kultura	7,9	11,6	27,8	40,0
Vjeronauku nije mjesto u školi	9,8	10,7	18,6	31,1

$\chi^2 = 87,645; df = 6; p < 0,01$

Uspoređujući adolescente s obzirom na pohađanje euharistije, vrlo je slična situacija kao i kod prakticanja vjere. Među ispitanicima koji svake nedjelje sudjeluju u euharistiji, postoji značajan broj onih koji nisu zadovoljni sa sadašnjom situacijom vjeronauka. To je još izraženije u onih koji u euharistiji sudjeluju samo prigodno ili pak nikada.

Kvalitetu vjeronaučne nastave srednjoškolci su procijenili na sljedeći način:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Loše	133	14,7
Prilično dobro	164	18,1
Zadovoljavajuće	293	32,4

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 67.

Korelacija ocjene kvalitete vjeronauka s obzirom na odnos prema prakticanju vjere i pohađanju mise te neke sociodemografske varijable

Tablica 68.

Kako procjenjuješ svoje znanje iz vjeronauka

Tablica 69.

Korelacija poznavanje vjeronauka s obzirom na prakticanju vjere i pohađanju mise te neke sociodemografske varijable

Jako dobro	95	10,5
Nije odgovorilo	219	24,2

Da se vjeronauk u školi održava dobro, izjavljuje 28,6%, a 32,4% zadovoljavajuće. 14,7% ispitanika smatra da je odvijanje vjeroanučne nastave loše kvalitete. Slično kao i kod prvog pitanja petina ih nije odgovorila na postavljeno pitanje.

Ispitanici "vjernici-praktikanti" i oni koji redovito sudjeluju u euharistijskomu slavlju pozitivnije ocjenjuju svoje znanje iz vjeronauka.

Treće pitanje bilo je u svezi znanja iz vjeronauka. Prema dobivenim rezultatima proizlazi da 49,2% srednjoškolca za sebe misli da dobro poznaje vjeronaučnu građu. Jedna trećina smatra da je njihovo znanje zadovoljavajuće. Svoje poznavanje vjeronaučnih sadržaja ocjenjuje lošim 13,3% ispitanika.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Loše	120	13,3
Prilično dobro	288	31,9
Dovoljno	301	33,3
Vrlo dobro	156	17,3
Nije odgovorilo	39	4,3

Postoje značajnije statističke korelacije u procjenjivanju znanja iz vjeronauka s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja. Isto tako, proizlazi da adolescenti "vjernici-praktikanti" i oni koji redovito nedjeljom sudjeluju na euharistijskom slavlju imaju pozitivnije mišljenje o svom poznavanju vjeronaučnih sadržaja.

Tablica 70.
 Čitanje "Glas koncila" u
 zadnjih šest mjeseci

VARIJABLE	Kvaliteta vjeronauka
Dob	-,085*
Spol	-,052
Mjesto boravka	,063
Stupanj obrazovanja - otac	-,096* *
Stupanj obrazovanja - majka	-,094* *
Prakticiranje vjere	,225**
Pohađanje mise	,275**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Na kraju, možemo ukratko sažeti: vjeronauk u školi predstavlja novu pastoralnu šansu – novi izazov, ali i veliku odgovornost pastoralnih djelatnika. Vjeronauk pohađa veliki broj srednjoškolaca i naišao je na pozitivan prijam kod njih. Međutim, već sada postoje naznake “zasićenosti” koja rezultira odbijanjem vjeronauka i traženjem drugih sadržaja kao što je povijest religija ili religijske kultura. Među polaznicima prisutan je i znatan broj koji podržavaju mišljenje da vjeronauku nije mjesto u školi. Kvaliteta vjeronaučne nastave zasada je pozitivno ocjenjena iako zadovoljstvo kod srednjoškolaca s kvalitetom održavanja vjeronauka ne kotira visoko.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 71.
Čitanje katoličkog mjesečnika za mlade “Pomak” i list “MI”

PRAĆENJE CRKVENIH MEDIJA

Jedan od pokazatelja crkvene odnosno religiozne pripadnosti svakako je praćenje medija s vjerskim sadržajima. Između raznih medija odabrali smo tiskovine, Hrvatski katolički radio i tv emisiju “Mir i dobro”. Od tiskovina uzeli smo u obzir “Glas koncila” – tjedne novine koje imaju najveću tiražu među katoličkim tiskom, namijenjene su širokoj populaciji te nude raznolik sadržaj s vjerskog područja. Uz Glas koncila uzeli smo još dva časopisa za mlade: list “MI” i “Pomak”.

Tablica 72.
Slušanje Hrvatskog katoličkog radija

Tiskovine

Iz prikazane tablice 70 “Glas koncila” nikada ne čita 76,8% srednjoškolaca, a samo 2,2% redoviti su čitatelji. Broj srednjoškolca, koji jednom u mjesecu čitaju “Glas koncila” ne prelazi više od 8,4%. Onih koji to čine 1 do 3 puta u posljednjih šest mjeseci je 12,2%. Postotci govore sami za sebe. Među zagrebačkim adolescentima vlada velika nezainteresiranost za “Glas koncila”.³²⁸

TVRDNJE	Frekvencije	%
Nijedanput	694	76,8
1 do 3 puta	110	12,2
Jedanput u mjesecu	76	8,4
Tjedno	20	2,2
Nije odgovorilo	4	0,4

Časopisi za kršćansku mladež još ih manje zanimaju nego “Glas koncila”. “Glas koncila” vjerojatno čitaju roditelji pa je to prilika da dođe u ruke i mladima. Međutim, kada je riječ o listu “MI” i “Pomaku”, onda sve ovisi hoće li ga mladi uzeti čitati ili neće. Samo 2,0% srednjoškolaca

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 73.
Praćenje tv emisije "Mir i dobro"

TVRDNJE	Frekvencije	%
Nikada	506	56,0
Ponekad	361	39,9
Često	20	2,1
Svaki tjedan	15	1,7
Nije odgovorilo	2	0,2

VARIJABLE	Glas koncila	Pomak	List "MI"	Hrvatski katolički radio	Emisija "Mir i dobro"
Dob	-,043	-,040	-,047	,019	,121**
Spol	-,017	-,011	-,029	,024	-,041
Mjesto boravka	,072*	-,008	-,006	,012	,088**
Stupanj obrazovanja – otac	-0,092**	-0,041	-0,026	-0,053	-0,163**
Stupanj obrazovanja – majka	-,159**	-,056	-,017	-,087**	-,210**
Prakticiranje vjere	,193**	,102**	,065	,175**	,229**
Pohađanje mise	,412**	,221**	,191**	,217**	,253**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Tablica 74.
Korelacija dobivenih faktora praćenja crkvenih medija s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise te neke sociodemografske varijable

redovito čita "Pomak", a 3,1% list "MI". Ovdje valja napomenuti da se ovi listovi distribuiraju isključivo u crkvenim prostorima, pa se pretpostavlja da su dostupni veoma malom broju srednjoškolaca, zapravo samo onima koji su uključeni u župnu zajednicu. U svakom slučaju bilo bi zanimljivo, i korisno, ispitati uzroke tako velike nezainteresiranosti za katolički tisak.

TVRDNJE	Pomak	list "MI"%
Niti jedanput	95,7	92,0
1 do 3 puta	1,7	4,3
Jedanput u mjesecu	2,0	3,1
Nije odgovorilo	0,7	0,6

Hrvatski katolički radio³²⁹

Željeli smo ispitati na kakav prijem Hrvatski katolički radio nailazi kod mlade populacije – adolescenata. Koliko ga slušaju srednjoškolci?

TVRDNJE	Frekvencije	%
Ne slušam	622	68,8
Ponekad	261	29,0
Često	10	1,1
Svaki dan	6	0,7
Nije odgovorilo	4	0,4

Na temelju dobivenih frekvencija uočljiva je visoka nezainteresiranost za ovu vrstu medija. Važno je ipak istaknuti da 29,0% srednjoškolaca ponekad sluša Hrvatski katolički radio. Ovo je važan podatak kada znamo da mladi nemaju strogo određene stanice koje slušaju nego najčešće lutaju kanalima i biraju ono što im se određenog trenutka sviđa. Važno je da Hrvatski katolički radio spada u interesnu zonu gotovo jedne trećine zagrebačkih adolescenata.

TV-emisija “Mir i dobro”

To je jedina stalna vjerska tv-emisija koja se emitira svake nedjelje popodne u trajanju od pola sata. Namijenjena je općoj populaciji koja nudi različite sadržaje vjerskog karaktera.

Emisiju “Mir i dobro” često, odnosno redovito gleda svega 3,8%, ali više od 1/3 ispitanika ponekad. Nezainteresiranost za emisiju izrazilo je 56,0% ispitanika.

Ako pogledamo praćenje svih medija, s obzirom na neke nezavisne varijable, zamijetit ćemo slijedeće: ispitanici “vjernici-praktikanti” i oni koji redovito idu na nedjeljnu misu redovitije prate crkvene medije od ostalih. Gledano pojedinačno uočava se slijedeće: adolescenti čiji roditelji posjeduju niži stupanj obrazovanja više čitaju “Glas koncila”. Hrvatski katolički radio češće slušaju ispitanici čija majka posjeduje niži stupanj obrazovanja. Tv-emisiju “Mir i dobro” više prate stariji adolescenti nego mlađi, te oni koji žive izvan Zagreba.

Odnos zagrebačkih adolescenata i navedenih crkvenih medija može se okarakterizirati na slijedeći način: prevladava nezainteresiranost za sve navedene medije - zagrebački srednjoškolci veoma rijetko čitaju “Glas koncila”, “Pomak” i list “MI”. Također, u vrlo malom postotku, slušaju Hrvatski katolički radio i prate tv emisiju “Mir i dobro”.

RELIGIOZNO
ISKUSTVO U ŽIVOTU
ADOLESCENATA

OPĆENITO O ISKUSTVU – TERMINOLOŠKE NAPOMENE

Pojam “iskustvo” veže uz sebe mnoga značenja i ponekad poprima enigmatsku notu³³⁰ koja izaziva mnoge nespornosti. Pojam je, u sebi, kompleksan – polivalentan i često je izazivao, a još i danas izaziva dozu suzdržanosti u Zapadnoj tradiciji.³³¹ Iskustvom se bave mnoge znanosti: filozofija, psihologija, povijest, sociologija, pedagogija, teologija i druge.

Svako iskustvo možemo promatrati s dva stajališta: vanjskog i unutarnjeg. U određenom smislu, može se reći da “vanjsko stimulira unutarnje i obrnuto”.³³² Svako vanjsko iskustvo oslanja se na unutarnje i obrnuto, nema unutarnjeg bez vanjskog, jer ako bi i postojalo, ne bi se moglo očitovati. U oba slučaja, riječ je o nečemu što se manifestira putem znakova. Osjećaj ne postoji bez riječi, gesta, misli, bez oblika i čina, pa i sama mistika ima potrebu za riječima. U tom smislu, u izražavanju doživljenog iskustva jako je važna interpretacija – autorefleksija.³³³ U iskustvu se subjekt stavlja u direktni odnos s objektom, s drugima ili drugom osobom ili stvari. “Iskustvo je uvijek odnos između subjekta i objekta.”³³⁴ Takav direktni i dijaloški odnos pretpostavlja društvene, povijesne i religiozne okolnosti koje omogućuju da se iskustvo dogodi. Iste okolnosti mogu utjecati da se dogodi pozitivno iskustvo ili da se pretvori u devijantno. U nekim iskustvima subjekt je više aktivan – empirijsko istraživanje, dok je u drugim pasivan – u vrijeme šutnje, meditacije.³³⁵

Psihološki aspekt religioznog iskustva

U zadnje vrijeme provedena su mnoga psihologijska istraživanja s ciljem da se konceptualizira i izmjeri religiozno iskustvo. Polazište je saznanje da je iskustvo nemoguće svesti na jednu dimenziju, jer ono uključuje cijeli spektar dimenzija. “Psihologija pod iskustvom podrazumijeva našu sposobnost poznavanja fenomena i u njemu razlikuje vanjsko (osjetnost/senzacija) i unutarnje, tj. svijest.”³³⁶ Na području psihologije nailazimo na mnoštvo definicija o isku-

stvu, bilo općenito o iskustvu, bilo o religioznom iskustvu.³³⁷ Psiholog W. James u svom djelu *Varieties of religious experience*, religiozno iskustvo isključivo svodi na psihološko, u kojem osjećaj dominira nad razumom. Ovakvo psihološko iskustvo nema za objekt stvarnog Boga, posve drukčijeg od čovjeka, nego božanstvo (divino) koje nejasno osjeća kao nešto što nadilazi čovjeka, ali je stvarno u njemu, prema kojemu duša osjeća ljubav, strah, sinovsko povjerenje, očaj, radost ili žalost.³³⁸ Gledano s psihološkog aspekta, postoje različita religiozna iskustva i postoji religiozni specifikum kojim se ono razlikuje od drugih ljudskih iskustava, možda samo po plodovima (radost, sreća, obraćenje, prosvjetljenje). Ističući unutarnji i osobni vid religioznog iskustva, psihologija stavlja naglasak na emotivnu dimenziju.³³⁹ Ostajući u psihologijskim okvirima promatranja, religiozno iskustvo može biti negativno, tj. može imati negativne posljedice. Ono to postaje ako proizlazi iz nesvjesnih potreba, rastresenosti, bijega od vlastitog svijeta, traženja odgovora iz čiste znatiželje, ako je pasivno prilagođivanje vladajućem trendu ili je plod obiteljskih pritisaka. U tim slučajevima, religiozno će iskustvo vrlo brzo pokazati svoju krhkost i rezultirati kao zapreka ili čak (u nekom smislu) čimbenik nezrelosti, djetinje ovisnosti, nekorisno, beznačajno, nevažno.³⁴⁰ Ako je pozitivno usmjereno, ono izražava viziju života kao "otvorenog zadatka", života koji prihvaća sučeljenja; života orijentiranog prema novom, života sposobnog iščitavati pitanja koja donosi svakidašnji život; život odgovornosti. U tom slučaju, Bog i vjera nisu životni suputnici koji kažnjavaju ili obećavaju surogate za sreću i blagostanje, nego daju priliku za rast, poštivajući osobni ritam i određuju horizonte odgovornosti i smisao koji daje snagu za daljnji hod.³⁴¹ U okviru istraživanja psihološkog aspekta religioznog fenomena, Glock i Stark ponudili su kvalifikaciju religioznog iskustva prema učestalosti:³⁴² iskustvo potvrđivanja i sigurnosti; iskustvo kao odgovor (molitva); iskustvo ekstaze i iskustvo objave.

Neke od temeljnih odrednica religioznog iskustva

Religiozno iskustvo može biti jasno definirano ako polazi od jasno formuliranog pojma religija. U ovom kontekstu religiju shvaćamo kao odnos cijele osobe, u njenoj individualnoj i zajedničkoj dimenziji, unutarnjoj i vanjskoj, s Apsolutnim shvaćenim kao sveto ili Bitkom prihvaćenim kao božanska Osoba.³⁴³ Ovakav stav plod je svijesti o ovisnosti stvorenja o njemu. U kršćanskoj perspektivi pod Apsolutnim mislimo na Boga koji nadilazi čovjeka. Stoga religiozno iskustvo u sebi isprepleće sve čine kojima se

čovjek obraća Bogu – ono najdublje i najslojevitije u čovjekovoj nutrini, ono što je najčešće nedohvatljivo i najpreciznijim mjerilima.

Kad kažemo religiozno iskustvo, onda prije svega mislimo na cjelokupnu dinamiku kroz koju vjernik, u bilo kojoj religiji, percipira, živi i doživljava svoj odnos s božanskim svijetom. Religiozno iskustvo se “odnosi na osjećaj, način bivovanja, stanje duše, koje se rađa u osobi u odnosu s bitkom ili sakralnom snagom čija se drukčijost i sposobnost utjecaja priznaje.”³⁴⁴ U religioznom iskustvu riječ je o susretu sa svetim³⁴⁵ koji se događa u unutarnjem procesu³⁴⁶ koji zahvaća cjelokupnog čovjeka, u kojem se mogu individualizirati dva temeljna pola: vanjski i unutarnji. Među njima se događa jedan *continuum* – religiozni osjećaj.³⁴⁷ Vanjski pol religioznog iskustva može služiti kao sredstvo u ostvarivanju različitih ciljeva: sigurnost, društveni ugled, reguliranje života. Unutarnji pol religioznog iskustva, po kojem vjera ima vrijednost u sebi, nadilazi vlastite interese i uključuje žrtvu i zalaganje – religija predstavlja temeljni princip života kojemu su podređeni svi ostali interesi.³⁴⁸ Religiozno iskustvo uključuje sve dimenzije ljudske egzistencije: emotivnu, operativnu, društvenu, kognitivnu, motivacijsku, i ne svodi se ni na jednu od njih, jer je svaka pojedina konstitutivna dimenzija istog iskustva.

Iz gore rečenog, može se konstatirati da se religiozno iskustvo temelji na osobnom, direktnom i afektivnom odnosu s božanstvom (svetim, Bogom, itd.).

U nedostatku jedne sveobuhvatne definicije religioznog iskustva, psiholozi su posezali za opisom fenomena kojeg možemo promatrati kao religiozno iskustvo. Tako Vergote razlikuje slijedeće:

1) intuitivno znanje, 2) afektivna percepcija natprirodne stvarnosti, 3) poznavanje religije; 4) mistično iskustvo, 5) privatne objave i vizije. Ili pak Godin: 1) munjevit unutarnja promjena kod čovjeka (naglo obraćenje), 2) intenzivne emocije, 3) ushićenje, 4) uzbuđenje.³⁴⁹

Kršćansko iskustvo

Kao što postoji religiozni specifikum koji razlikuje religiozno iskustvo od općeljudskih iskustava, tako postoji kršćanski specifikum koji se razlikuje od drugih religioznih iskustava. Riječ je o religioznom iskustvu gledanom s teološkog aspekta. “Teološka refleksija, stoga, ima svoju specifičnost u sučeljenju s analizama koje se odnose na iskustvo sakralnog, koje se ne pozivaju na Boga i one svojstvene drugim znanostima, primjerice antropologijom, poviješću, fenomenologijom, psihologijom, sociologijom, koje analiziraju s različitim metodama i instrumentarijima.

Teološka kršćanska refleksija interpretira religiozno iskustvo u dijaloškom obzoru, u kojem čovjek prihvaća riječi i čine koji ga zahvaćaju i potiču nove oblike humanosti i vlastiti identitet sinovstva Božjeg.³⁵⁰ U konkretnoj praksi religiozna se pripadnost može temeljiti na prihvaćanju (teorijski) određenih dogmi i istina, ali bez življenog iskustva vjere. Stoga se u tradicionalnoj katoličkoj perspektivi o religioznom iskustvu govori kao obliku življene i proživljene vjere koja pretpostavlja prihvaćanje konkretne Božje intervencije u čovjekov život.³⁵¹ U kršćanskom iskustvu radi se o takvom religioznom iskustvu koje se temelji i živi u vjeri u Boga koji se objavio u Isusu Kristu. U njemu se isprepleće biblijsko iskustvo (Stari zavjet, Novi zavjet), iskustvo Crkve i osobno iskustvo. Ono se događa u činu slušanja i prihvaćanja Božje Riječi; kada pojedinac ili skupina produbljuje i interpretira vlastito iskustvo u odnosu s crkvenim iskustvom. Tada se događa proces identifikacije između vlastitog iskustvenog itinerarija i iskustva Krista i Crkve.³⁵² Riječ je o osobnom odnosu s Bogom. Gledano biblijski, iskusiti znači iskušati – isprobati blizinu Božju. Zato je za kršćansko iskustvo temelj osobni susret s Isusom iz Nazareta. U kršćansko iskustvo ulaze zajedno predodžbe, vjerovanja, rituali, stavovi, ponašanja kojima vjernik živi i izražava svoj odnos s Duhom Božjim, koji je vjerovan i prihvaćan kao prisutni – djelatan u osobnom životu. Čovjek vjernik traži glas, jezik, gestu da bi izrazio vlastiti doživljaj. Vjerničko iskustvo je zajedništvo vjere, nade i ljubavi s Bogom Isusa Krista koji nam se objavljuje u Duhu.³⁵³ Kršćanska iskustva imaju za svakog kršćanina osobno značenje i ona su međusobno povezana temeljnim stavom kojeg zovemo vjera. Tako, pojedinac doživljava iskustvo ali uvijek u povezanosti s drugima. Zato se za kršćansko iskustvo kaže da je, osim toga kolektivno, društveno, povijesno jer je postojalo prije nego ga je pojedinac usvojio.³⁵⁴ Religiozno iskustvo može poprimiti različite oblike, sve do stupnja mistike u kojoj pojedinac na intenzivan način doživljava prisutnost, sjedinjenje i susret s Bogom.

Tablica 75.
Mjesto vjere u životu
ispitanika

Interpretacija religioznog iskustva

U empirijskim istraživanjima religiozno je iskustvo oduvijek bilo zanemarivano u odnosu na druge dimenzije religije. Poteškoće su vezane uz problem formuliranja i pojave samog fenomena. Tako ga se često smještalo pod religioznu praksu (molitvu, pohađanje mise, meditaciju, itd.). Međutim, religiozno iskustvo uključuje duhovnu dimenziju koja nadilazi tradicionalnu individualnu ili zajedničku praksu, iako je u većini slučajeva ipak prisutnije kod onih koji prakticiraju vjeru unutar institucionalnih modela religioz-

nosti.³⁵⁵ “U duhovnosti naših dana religiozno življeno iskustvo doživljava svoju devalvaciju. Zašto? Jer se neopravdano svodi na čisti osjećaj, mjereći ga prema intenzitetu osjećaja (...), a u stvarnosti se iskustvo ne svodi na jednostavni religiozni osjećaj, i samo zastarjela psihologija se usuđuje dijeliti osjećaj od cjelovitog života.”³⁵⁶

Nakon što smo utvrdili u kojoj mjeri ispitanici prakticiraju vjeru i prihvaćaju temeljne kršćanske istine, identificiraju se s kršćansko-moralnim normama, željeli smo saznati na koji način oni vjeru doživljavaju na osobnoj razini. Što zapravo vjera znači u njihovom konkretnom životu? Koji su to događaji i životne situacije u kojima oni intenzivnije doživljavaju prisutnost Transcendentnog, Boga, svetoga? Koji su temeljni motivi vjerovanja? Mladi vjeruju u onoj mjeri u kojoj su uspjeli pronaći vrijednost vjere u procesu njihovog životnog samoostvarenja. Motivacija koja postaje životni orijentir, zapravo je najsenzibilniji izazov za zrelu religioznost. Polazeći od utjecaja moderne kulture na religiozno iskustvo mladih 90-ih, Mion ističe širenje individualnih vjerovanja i krizu institucionalnog autoriteta koji su plodno tlo za cvjetanje antropocentrične religioznosti. U tom kontekstu se može govoriti kako je ideal osobnog ostvarenja, zapravo motivacijski katalizator religioznog iskustva. Mladi religiju stavljaju u funkciju izgradnje vlastitog identiteta.³⁵⁷

U našem istraživanju pokušali smo kroz niz pitanja “dohvatiti” razinu religioznog iskustva kojeg žive zagrebački srednjoškolci i vidjeti kako oni doživljavaju religiju, Boga, općenito sveto, u svom svakodnevnom životnom iskustvu.

Tablica 76.

Korelacija “mjesto vjere u životu ispitanika” s obzirom na prakticiranje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

Tablica 77.

Kako adolescenti definiraju vjeru

MJESTO I ZNAČENJE VJERE U ŽIVOTU ADOLESCENATA

Na naše pitanje: koje mjesto zauzima vjera u tvome životu, ispitanici su odgovorili na slijedeći način:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Najvažnije	84	9,3
Veoma važno	245	27,1
Prilično važno	340	37,6
Nema neko posebno značenje	178	19,7
Nevažna	55	6,1

Gotovo više od 2/3 ispitanika je potvrdilo da im je vjera važna stvar u životu. Među njima je 9,1% kojima je vjera najvažnija, a 64,7% vjeri pridaje veoma važno ili prilično važno mjesto. Vjera nema neko posebno značenje za

gotovo petinu zagrebačkih srednjoškolaca, a za 6,1% vjera je nevažna stvar. Ovdje je vrlo teško odgonetnuti koju težinu ima pridjev “važna” koji ispitanici pridaju vjeri – je li riječ o deklarativnom izjašnjavanju bez dubljeg razmišljanja ili je vjera stvarno nešto što spada u temeljne vrednote u ljudskom životu?!

Metodom korelacije utvrđeno je da u vrednovanju vjere u životu nema značajnijih statističkih razlika s obzirom na dob, spol i mjesto boravka ispitanika.

VARIJABLE	Značenje vjere u životu
Stupanj obrazovanja – otac	-,197**
Stupanj obrazovanja – majka	-,246**
Prakticiranje vjere	,648**
Pohađanje mise	,579**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Međutim, postoji negativna korelacija s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Vjera je više važna u životu onih ispitanika čiji roditelji posjeduju niži stu-

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 78.

Razlike u vrednovanju vjere s obzirom na spol, dobivene uz pomoć χ^2

Tablica 79.

Vrednovanje vjere s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja, dobivena uz pomoć χ^2

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
Egzistencijalna potreba koju u sebi osjećam	9,3	15,0	50,8	48,7	39,8	36,3
To je nešto što osjećam kao dužnost	8,9	16,1	47,0	43,8	44,1	40,2
Nešto što mi nije potrebno	5,5	4,1	35,6	35,6	58,9	60,3
Problem koji uopće ne osjećam	3,5	3,5	38,6	33,3	57,9	63,2

$\chi^2 = 15,321; df = 6; p < 0,01$ (otac)

$\chi^2 = 31,697; df = 6; p < 0,01$ (majka)

panj obrazovanja. Ispitanici koji vjeruju i prakticiraju vjeru i idu redovito na nedjeljnu euharistiju izjavljuju da im je vjera važnija u životu.

Zanimalo nas je, što je prema zagrebačkim adolescentima, vjera u odnosu na čovjeka? Ponudili smo im nekoliko mogućih pogleda na vjeru i zamolili da se odluče za onu koja im je najbliža.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Egzistencijalna potreba koju u sebi osjećam	505	55,9
To je nešto što osjećam kao dužnost	252	27,9

Tablica 80.

Razlika u vrednovanju vjere i prakticanje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjerujem ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Egzistencijalna potreba koju u sebi osjećam	57,3	29,4	4,0	8,2	1,2
To je nešto što osjećam kao dužnost	34,1	44,4	7,5	8,7	5,2
Nešto što mi nije potrebno	4,1	16,4	13,7	16,4	49,3
Problem koji uopće ne osjećam	3,4	8,6	6,9	25,9	55,2

$$\chi^2 = 417,066; df = 12; p = 0,01$$

Tablica 81.

Vrednovanje vjere i pohađanje mise

Nešto što mi nije potrebno	73	8,1
Problem koji uopće ne osjećam	58	6,4

Više od polovice ispitanika (55,9%) vjeru direktno povezuje s egzistencijalnom potrebom čovjeka, naime da je vjera odgovor na najdublje čovjekove težnje. Čovjek ju u sebi prepoznaje kao egzistencijalnu potrebu – nešto što mu je gotovo “prirodno”. Jedan dio ispitanika vjeru doživljava kao dužnost, odnosno teret koji im je nametnut, bez osobnog odnosa. Isto tako, 14,5% srednjoškolaca u Zagrebu smatra da vjera nije čovjeku potrebna i da bez nje čovjek ne osjeća nikakav problem. Ovdje su naznake o prisutnosti indiferentnosti u odnosu na vjeru.

Definiciju “Vjera je egzistencijalna potreba koju čovjek u sebi osjeća” više podržavaju žene, a muškarci češće doživljavaju vjeru kao teret koji im je nametnut mimo njihove volje. Muškarci su, također, brojniji među ispitanicima koji izjavljuju da vjera nije potrebna i da ih taj problem uopće ne uznemiruje.

Tablica 82.

Kako bi se odvijali događaji u svijetu da nema nijedne religije

TVRDNJE	M	Ž
Egzistencijalna potreba koju u sebi osjećam	43,7	56,3
To je nešto što osjećam kao dužnost	52,6	47,4
Nešto što mi nije potrebno	60,3	39,7
Problem koji uopće ne osjećam	58,6	41,4

$$\chi^2 = 12,704; df = 3; p < 0,01$$

Ispitanici čiji roditelji posjeduju nižu i srednju naobrazbu gotovo u istim omjerima doživljavaju vjeru kao unutarnju potrebu čovjeka i kao dužnost koja im je nametnuta. Srednjoškolci roditelja s visokom naobrazbom češće podržavaju mišljenje da vjera čovjeku nije potrebna i da se taj problem uopće ne osjeća.

Srednjoškolci "vjernici-praktikanti", u velikoj većini vjeru doživljavaju kao egzistencijalnu čovjekovu potrebu, a oni koji se izjašnjavaju vjericima, ali ne prakticiraju vjeru, češće vjeru doživljavaju kao dužnost. Distancirani, tj. oni koji su u sumnji ili na putu traženja, najčešće smatraju da vjera nije potrebna i da se tim problemom ne treba opterećivati.

Oni koji idu redovito na nedjeljnu misu najčešće definiraju vjeru kao čovjekovu egzistencijalnu potrebu, ali isto tako jedan veliki postotak njih doživljava vjeru kao teret ili dužnost. Među ispitanicima koji mjesečno pohađaju euharistijsko slavlje 1/3 to čini zbog osjećaj dužnosti u odnosu na vjeru.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Egzistencijalna potreba koju u sebi osjećam	77,3	58,4	45,6	23,3
To je nešto što osjećam kao dužnost	21,3	34,1	34,7	16,7
Nešto što mi nije potrebno	1,4	3,5	11,6	32,2
Problem koji uopće ne osjećam	0,0	3,9	8,1	27,8

$$\chi^2 = 235,389; df = 9; p < 0,01$$

U dva su prethodna pitanja ispitanici naznačili koje mjesto ima vjera u njihovu životu i kako doživljavaju stvarnost vjere u odnosu na čovjeka. U slijedećem pitanju od ispitanika se tražilo da zauzmu stav o religijama u svijetu općenito i njihovom odnosu (utjecaju) prema važnim svjetskim događajima. Dobili smo slijedeće odgovore:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Bolje	58	6,4
Isto kao što je sada	60	6,6
Lošije	364	40,3
Ne znam	411	45,5

Tablica 83.

Razlika u odnosu religija i događaja u svijetu i pohađanje mise, dobivene χ^2

Tablica 84.

Razlike u odnosu religija i događaja u svijetu i prakticiranje vjere

Iz odgovora je razvidno da nešto malo manje od polovice (45,5%) ispitanika o pitanju utjecaja religija na svjetska zbivanja ima neutralan stav, izjasnivši se da o tome nema određeno mišljenje. Da bi povijest imala još negativniji predznak kada ne bi bilo nijedne religije, misli 40,3% zagrebačkih srednjoškolaca. Jedan manji broj ispitanika misli da bi se, u slučaju da nema nijedne religije u svijetu, pozitivnije odvijali događaji u svijetu, a 6,6% misli da to ne bi ništa mijenjalo na stvari. Mogu se uočiti tri stava koja su zauzeli zagrebački srednjoškolci: pozitivan stav u kojem izražavaju mišljenje da religije pozitivno utječu na tijek zbivanja u svijetu; negativan stav – u religijama vide uzrok negativnih događaja koji pogađaju suvremenu povijest jer smatraju da bi bolje išlo da nema nijedne religije; neutralan stav – ne vide nikakve korelacije između važnih događaja i postojanja religija u svijetu.

Tablica 85.
 Poticaji za vjerovanje

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Bolje	3,6	6,3	5,4	18,3

TVRDNJE	Izrazito nevažno	Nevažno	Niti nevažno niti važno	Važno	Izrazito važno
Omogućuje mi kontakt s Bogom	8,1	7,2	22,6	39,7	20,6
Nosi u sebi moralnu vrijednost	5,3	4,8	18,4	48,7	20,2
Kontrolira strasti	13,2	22,2	37,4	18,7	5,9
Daje smisao životu	6,4	7,5	23,9	40,7	19,5
Obećaje život poslije smrti	10,7	12,6	27,0	28,2	18,7
Izgrađuje osobnost	5,1	9,0	23,6	43,8	16,0
Štiti i podupire vrednote duha	4,9	7,4	20,9	44,6	19,7
Pomaže nadvladati životne probleme	5,4	4,6	20,4	43,0	24,8
Ulijeva nadu i povjerenje	4,8	4,0	12,9	40,4	36,0
Uči voljeti sve ljude	4,5	4,5	15,0	39,6	29,5
Drugi motivi	14,8	10,3	39,8	18,3	8,3
Isto kao što je sada		4,7	6,3	9,7	5,4
Lošije		45,9	41,7	38,6	28,0
Ne znam		45,9	45,7	46,3	48,4

$$\chi^2 = 35,660; df = 9; p < 0,01$$

Religija ima pozitivan utjecaj na događaje u svijetu s malim statističkim razlikama, smatraju svi ispitanici koji

idu svake nedjelje na misu, koji idu mjesečno na misu ili oni koji idu ponekad u godini. Religije negativno utječu na događaje u svijetu i povijest bi bila pozitivnija da u svijetu nema nijedne religije, tako misli 18,3% ispitanika koji nikada ne idu na misu. Interesantan je podatak da ovakvo mišljenje dijeli jedan dio adolescenata koji svake nedjelje idu na misu.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Bolje	4,0	5,8	5,5	6,5	20,7
Isto kao što je sada	5,5	8,0	9,1	7,5	5,7
Lošije	44,1	43,1	36,4	47,3	13,8
Ne znam	46,4	43,1	49,1	38,7	59,8

$$\chi^2 = 56,503; df = 12; p < 0,01$$

Tablica 86.

Faktorska struktura dobivena na varijablama kojima smo mjerili motive vjerovanja

Nešto manje od polovice adolescenata “vjernika – praktikanata”, onih “koji vjeruju, ali ne prakticiraju” smatra da religija ima pozitivan utjecaj na događaje u svijetu i smatraju kada je ne bi bilo, da bi u svijetu bilo sve lošije. Zanimljivo je da među njima ima i onih koji smatraju da bi bilo isto s religijama kao i bez njih, čak da bi bilo bolje bez ijedne religije u svijetu. Jedan znatan dio “distanciranih” (20,7%) adolescenata drži da bi bilo bolje kada ne bi bilo nijedne religije, a najveći broj “ne zna” kako bi se odvijali događaji u svijetu da nema religija.

MOTIVACIJA ZA VJEROVANJE

Već smo naglasili da je motivacija odlučujući čimbenik u razvoju zrele religiozne svijesti kod adolescenata. Ona redovito završava na dva načina: distanciranjem i privremenim odlaskom, ponekad i definitivnim, ili pak integracijom vjere u život, tj. prihvaćanjem vjere kao životne opcije.

Zato smo smatrali važnim otkriti temeljne motive na kojima se temelji religioznost, odnosno vjera adolescenata. Naveli smo nekoliko poticaja koji mogu motivirati čovjekovo vjerničko opredjeljenje. Na pitanje koliko je svaka od navedenih motivacija važna, ispitanici su dali slijedeće odgovore:

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije koje nam otkrivaju dva ključna čvorišta u kojima se isprepleću temeljni poticaji za vjerovanje. Prvi faktor

Tablica 87.
 Korelacija dobivenih faktora s
 obzirom na odnos prema
 prakticiranju vjere i pohađanju
 mise, te nekih
 sociodemografskih
 varijabla

ukazuje na vjeru kao važan čimbenik u izgradnji identiteta. Adolescenti u vjeri prepoznaju prostor za traženje odgovora na njihova egzistencijalna pitanja (pitanje smisla života, smrti, života poslije smrti), vjera je izvanredna snaga koja im pomaže u nadvladavanju životnih poteškoća; u vjeri prepoznaju temeljne ljudske vrednote: osobnost, duhovnost, nadu, povjerenje, ljubav, moralnu izgradnju, itd. Dakle, osim što adolescenti u vjeri prepoznaju transcendentnu dimenziju – povezanost s Bogom, nadu u život poslije smrti, vjeru doživljavaju kao važan čimbenik integracije u izgradnji identiteta, tj. ljudske osobnosti. Vjera im je prihvatljiva jer u njoj prepoznaju važne vrednote koje su u službi promoviranja čovjeka kao osobe i njegove socijalizacije u društvu. U tom smislu možemo reći da adolescenti u vjeri otkrivaju put k samoostvarenju.

Drugi faktor ukazuje na negativno doživljavanje vjere. Ona je, zapravo, svojevrsan filter koji kontrolira čovjekovo ponašanje i ne dopušta mu da se ponaša spontano – instinktivno. Vjera je moralni regulator koji strogo bdije nad strastima koje, ako nisu pod kontrolom, mogu ovladati čovjekovim ponašanjem.

TVRDNJE	Vjera u funkciji izgradnje identiteta	“Vjera – moralni regulator”
Ulijeva nadu i povjerenje	,85303	
Pomaže nadvladati životne probleme	,82163	
Štiti i podupire vrednote duha	,79611	
Daje smisao životu	,79265	
Izgrađuje osobnost	,72529	
Omogućuje mi kontakt s Bogom	,71864	
Uči voljeti sve ljude	,69919	
Nosi u sebi moralnu vrijednost	,69524	
Obećaje život poslije smrti	,55030	
Drugi motivi		,79906
Kontrolira strasti		,66168

Uz vjeru, kao važan čimbenik u procesu izgradnje identiteta, češće pristaju žene nego muškarci. Ispitanici čija majka ima nižu naobrazbu manje pristaju uz ovakvu viziju vjere. Oni koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito odlaze na misu više podržavaju mišljenje kako je vjera u

Tablica 88.

Procijeni u kojoj mjeri si, u dolje navedenim životnim situacijama, osjetio Božju blizinu ili neku posebnu silu?

TVRDNJE	Uopće nisam osjetio	Donekle sam osjetio	Osjetio sam	Jako sam osjetio
U trenucima patnje, bolesti, opasnosti	26,4	32,9	28,2	10,0
U susretu sa smrću roditelja, prijatelja	35,1	24,7	24,9	11,4
U trenucima sreće, radosti, uspjeha	21,5	30,1	30,4	15,0
Pred ljepotom prirode i umjetnosti	36,0	28,3	21,2	11,1
U zvucima glazbe	49,2	23,5	15,8	8,2
U mirnoj savjesti	24,0	29,2	29,3	14,3
Za vrijeme posebnih liturgijskih slavlja	25,3	28,3	27,9	15,2
U trenucima donošenja neke važne životne odluke	29,6	29,9	26,7	11,2
U susretima s osobama koje zrače ljubav i vjernost	24,8	29,2	28,0	15,0
U trenucima radosnog druženja s drugima	33,0	35,3	21,9	6,9
U doživljaju ljubavi	26,0	30,8	27,9	12,7
Ni u jednoj situaciji	33,6	36,1	18,1	6,7

službi promoviranja čovjekove osobnosti. Također isti ispitanici više pristaju uz vjeru kao "moralni regulator".

Tablica 89.

Faktorska struktura dobivena na varijablama kojima smo mjerili doživljaj Božje blizine

Tablica 89. (nastavak)

VARIJABLE	Vjera u funkciji izgradnje identiteta	“Vjera – moralni regulator”
Dob	,044	,055
Spol	,116**	-,048
Mjesto boravka	-,025	,066
Naobrazba – otac	-,092*	-,020
Naobrazba – majka	-,129**	-,070
Practiciranje vjere	,484**	,136**
Pohađanje mise	,337**	,125**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

TRAGOVI TRANSCENDENTNOG U ŽIVOTU ADOLESCENATA

Velika većina ispitanika izražava pozitivan stav prema vjeri pridajući joj važno mjesto u svom životu. U vjeri otkrivaju prostor u kojem mogu pronaći odgovore na temeljna pitanja ljudskoga života. Zanimala su nas životna iskustva, osobito specifične životne situacije u kojima adolescenti na poseban način doživljavaju blizinu Božju – iskustvo susreta s Bogom ili iskustvo s Transcendentnim. Odabrali smo one životne situacije u kojima čovjek doživljava stvarnost života na oba područja: pozitivnom i negativnom, lijepom i ružnom, sretnom i manje sretnom, sigurnom i nesigurnom, itd. To su situacije koje redovito nadilaze uobičajena vanjska očitovanja vjere. Kako reče Berger, takve situacije, iako mogu biti usputne i sporadične, mogu oslikavati temeljne dimenzije “*animus religiosus*”.³⁵⁸

Da bismo ispitanicima pomogli lakše uočiti takve izvanredne životne trenutke, ponudili smo im nekoliko indikatora koji su se odnosili na suočavanje s pojedinim životnim situacijama; iskustva u kojima Božja blizina može biti očitija, iskustva koja su obilježena izvanrednim događajima: smrću, bolešću, ljubavlju, strahom. Pri odabiru indikatora, vodili smo računa da se zahvate dimenzije u kojima doživljavanje religioznog nadilazi službene ili institucionalne oblike religioznosti i crkvenosti.

Na temelju dobivenih odgovora uočili smo da među navedenim životnim situacijama, u kojima adolescenti na intenzivniji način doživljavaju ili osjećaju Božju blizinu, prevladavaju pozitivna iskustva: trenuci sreće, radosti, uspjeha, mirna savjest, liturgijska slavlja, susreti s osobama

Tablica 90.
Korelacija dobivenih faktora s
obzirom na prakticiranje vjere
i pohađanje mise te nekih
sociodemografskih varijabla

koje zrače ljubav i vjernost, doživljaj ljubavi. Drugim riječima, religiozni doživljaj odnosno religiozno iskustvo adolescenti identificiraju s pozitivnim životnim iskustvima u kojima se čovjek ostvaruje kao sretno biće. Tragove Božje blizine manje doživljavaju u situacijama koje su obilježene bolju, patnjom, bolešću, smrću. Također, srednjoškolci ne pokazuju jako razvijen senzibilitet za estetiku kao prostor doživljavanja Božje blizine.

TVRDNJE	Prisutnost u intenzivnim doživljajima lijepoga	Prisutnost u izvanrednim događajima
U zvucima glazbe	0,81161	
Pred ljepotom prirode i umjetnosti	0,78091	
U doživljaju ljubavi	0,68979	0,40858
U trenucima radosnog druženja s drugima	0,67716	0,41636
U susretima s osobama koje zrače ljubav i vjernost	0,65047	0,45884

Tablica 91.
 Procijeni u kojoj mjeri se slažeš s dolje navedenim tvrdnjama

TVRDNJE	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Religiozno iskustvo me je učinilo odgovornijim	7,5	9,6	36,8	33,4	11,5
Religiozno iskustvo mi je bilo pomoć i ohrabrenje u teškim trenucima	6,0	7,1	28,2	40,3	17,0
Religiozno iskustvo mi je otkrilo da imam važnu zadaću u životu	6,4	9,7	38,7	33,4	10,1
Religiozno iskustvo mi je pomoglo u razlučivanju dobra od zla	5,3	6,5	24,4	46,6	15,5
Religiozno iskustvo je u meni izazvalo osjećaj krivnje	12,2	22,8	32,7	23,7	6,6
Religiozno me je iskustvo razočaralo	23,9	33,8	30,4	6,9	2,7
Religiozno iskustvo me sprečava živjeti vlastitu slobodu	25,7	36,0	27,3	6,0	2,9
Religiozno iskustvo mi je učinilo kompliciranijim odnose s osobama koje misle drugačije	22,1	33,7	31,6	7,5	2,8
Religiozno iskustvo nije imalo značajnog utjecaja na moj život	22,1	33,1	27,9	9,4	5,5

U mirnoj savjesti 0,63039 0,45662

TVRDNJE	Prisutnost u intenzivnim doživljajima lijepoga	Prisutnost u izvanrednim događajima
U susretu sa smrću roditelja i prijatelja		0,79812
U trenucima patnje, bolesti, opasnosti		0,76632
U trenucima donošenja neke važne životne odluke	0,48665	0,63507
U trenucima sreće, radosti i uspjeha	0,56716	0,57088
Za vrijeme posebnih liturgijskih slavlja	0,40886	0,55980

Tablica 92.
 Faktorska struktura dobivena na varijablama kojima smo mjerili odnos religioznog iskustva sa životom adolescenata

Faktorskom analizom dobili smo dva faktora koji nas upućuju na dva sklopa životnih iskustava u kojima ispitanici naslućuju prisutnost Transcendentnog, nečeg izvanrednog, što nadilazi okvire ljudskog iskustva. Prvi faktor otkriva intenzivna ushićenja u kojima se čovjek osjeća “iz-

TVRDNJE	Religiozno iskustvo u službi života	Religiozno iskustvo zapreka za samoostvarenje
Religiozno iskustvo mi je otkrilo da imam važnu zadaću u životu	,86875	
Religiozno iskustvo me je učinilo odgovornijim	,84661	
Religiozno iskustvo mi je bilo pomoć i ohrabrenje u teškim trenucima	,84624	
Religiozno iskustvo mi je pomoglo u razlučivanju dobra od zla	,83045	
Religiozno iskustvo nije imalo značajnog utjecaja na moj život	-,54535	
Religiozno iskustvo mi sprečava živjeti vlastitu slobodu		,84219
Religiozno iskustvo mi je učinilo kompliciranijim odnose s osobama koje misle drukčije		,76788
Religiozno me je iskustvo razočaralo		,75898
Religiozno iskustvo je u meni izazvalo osjećaj krivnje	,47827	,49144

bačen” iz uobičajenog. To su trenuci u kojima je čovjek ponesen ili pogođen zvucima glazbe, ushićenjem pred umjetničkim djelom ili ljepotom prirode, iskustvom ljubavi, radosti, ljubavlju koja zrači s lica drugih ljudi.

Drugi faktor ukazuje na trenutke iskustva religioznog u kojima čovjek doživljava tzv. “granična iskustva” koja ga stavljaju pred pitanje smisla. To su iskustva u kojima se izbliza doživi relativnost svega onog što se drži vrijednim,

trajnim, neuništivim. To su, dakle, iskustvo smrti drage osobe, iznenadna bolest, patnja, opasnost, iskustva u kojima čovjek dotiče vlastite granice – iskusi vlastitu nemoć – nemoć drugih, iskustvo samoće. I u takvim trenucima čovjek doživljava jednu izvanrednu snagu koja bježi mjerilima ljudske logike.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

VARIJABLE	Prisutnost u intenzivnim doživljajima lijepoga	Prisutnost u izvanrednim događajima
Dob	,031	,018
Spol	,139**	,089**
Mjesto boravka	,023	0,027
Stupanj obrazovanja – otac	-,064	-,124**
Stupanj obrazovanja – majka	-,104**	-,172**
Practiciranje vjere	,250**	,385**
Pohađanje mise	,202**	,355**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Tablica 93.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te prema nekim sociodemografskim varijablama

Žene, u odnosu na muškarce, intenzivnije doživljavaju Božju blizinu u pozitivnim životnim situacijama (lijepim iskustvima). Doživljajna dimenzija u življenju i izražavanju vjere jačeg je intenziteta u žena nego u muškaraca. Ispitanici čija majka posjeduje niži stupanj obrazovanja više pristaju uz ovu opciju religioznog iskustva. Također, i oni koji redovito sudjeluju u euharistijskim slavljenjima i vjeruju i prakticiraju vjeru skloniji su ovakvom religioznom iskustvu.

Također, žene više pristaju uz “iskustvo u izvanrednim događajima” nego muškarci. Adolescenti čiji roditelji imaju nižu naobrazbu pristaju uz ovaj vid doživljavanja religioznog iskustva. To isto vrijedi za one koji redovito idu na nedjeljnu misu, i vjeruju i prakticiraju svoju vjeru.

Možemo zaključiti da adolescenti u pozitivnim životnim iskustvima, u kojima prevladavaju osjećaji ljubavi, radosti, mira, vjernosti, najsnažnije doživljavaju Božju blizinu. To je povezano s pozitivnom životnom dinamikom koja prati ovu životnu dob. Oni još uvijek nisu u stanju zahvatiti život u njegovoj cjelovitosti i slojevitost životne zbilje koja je ponekad suprotna od očekivanog i priželjkivanoga.

Većina adolescenata izjasnila se da, u ovoj ili onoj životnoj situaciji, doživljava iskustvo Božje blizine. Religiozna iskustva najčešće identificiraju s pozitivnim iskustvima, u kojima su doživjeli trenutke sreće, radosti, ljepote, ljubavi. Polazeći od te činjenice, ispitali smo kakav je odnos doživljenog iskustva s njihovim sadašnjim životom. U kojoj mjeri, i u kojim su oblicima prepoznatljivi tragovi Transcendentnog u njihovom konkretnom sučeljavanju sa životom. U nizu ponuđenih indikatora nalazi se širok raspon – od pozitivnog do negativnog.

Faktorska analiza upućuje na dva tipična stava adolescenata u vrednovanju doživljenog religioznog iskustva. Prvi faktor razotkriva pozitivnu dimenziju koja religiozno iskustvo vrednuje kao veoma važan čimbenik u izgradnji čovjekovog identiteta i njegovog samoostvarenja. Kroz religiozno iskustvo čovjek shvaća svoju zadaću i odgovornost u svijetu, u njemu pronalazi potporu u teškim životnim situacijama. Religiozno iskustvo ima pozitivan utjecaj na život u cjelini, ujedno je čimbenik integracije ljudske osobnosti.

Drugi, faktor ukazuje da postoji među adolescentima mišljenje da religiozno iskustvo ostavlja negativne posljedice na čovjekov unutarnji život. Religija ili religiozno iskustvo ograničuje ili sprječava čovjekovu slobodu, otežava njegove međuljudske odnose, izaziva osjećaj krivnje i frustracije. Religiozno iskustvo se kvalificira kao zapreka na putu čovjekovog samoostvarenja.

TVRDNJE	Veoma bliz	Bliz	Dalek	Veoma dalek	Ne znam
New Age	1,7	3,3	14,9	45,9	32,6
Hare Krišna	1,3	5,6	18,7	54,6	18,4
Baha'i	0,8	1,3	14,0	53,9	28,5
Djeca Božja	4,5	7,1	14,2	42,7	29,4
Sai Baba	1,1	2,4	14,6	53,5	26,9
Jehovini svjedoci	1,8	4,5	16,2	57,4	18,5
Scientology	1,0	1,4	12,5	53,3	30,1
Crkva ujedinjenja	3,0	4,2	11,9	49,3	29,4
Dark - pokret	1,5	3,3	14,0	54,8	24,6
Skin heads	2,8	7,7	15,6	55,6	16,5
Punker	4,9	13,4	15,6	49,4	15,0
Transcendentalna meditacija	2,4	5,5	14,8	46,8	27,2
Druge	3,5	2,2	6,3	23,0	25,1

Tablica 94.
 Odnos prema religioznim
 pokretima

VARIJABLE	Religiozno iskustvo u službi života	Religiozno iskustvo zapreka za samoostvarenje
Stupanj obrazovanja – otac	-,100**	,040
Stupanj obrazovanja – majka	-,163**	,020
Practiciranje vjere	,533**	-,105**
Pohađanje mise	,441**	-,072*

(**) *Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$*

(*) *Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$*

Da je religiozno iskustvo pozitivan čimbenik u izgradnji osobnosti, smatraju ispitanici čiji roditelji imaju niži stupanj obrazovanja, bilo da riječ o ocu ili majci. Srednjoškolci “vjernici-praktikanti” više pristaju uz mišljenje da religiozno iskustvo ima pozitivan utjecaj na čovjekov života. To isto vrijedi i za one ispitanike koji redovito sudjeluju na euharistijskim slavljinama. Adolscenci koji su distancirani prema vjeri, više pristaju uz opciju da je religiozno iskustvo zapreka na putu čovjekovog samoostvarenja.

ODNOS ADOLESCENATA PREMA NOVIM RELIGIJSKIM POKRETIMA

U naše se vrijeme jako puno govori i piše o sve većem širenju već postojećih religioznih pokreta³⁵⁹ i stalnom rađanju novih različite provenijencije. Hrvatska je, u zadnjih nekoliko godina, postala privlačnom destinacijom različitih religioznih skupina. Je li riječ o nečem novom?

Promjena društveno političkog sustava, a time i veća otvorenost prema drugim zemljama, napose zapadnim, otvorila je put mnogim religioznim grupacijama. U ratno i poslijeratno vrijeme otvorio se put za "uvoz" suvremenih "religioznih ponuda". Općenito se može reći "nesigurnost, strah, tjeskoba modernog čovjeka, pojačana usred brzih društvenih promjena, kriza vrednota u fragmentarnom i pluralističkom svijetu i kriza obitelji, stvara plodno tlo za nove religiozne pokrete. Praznina i samoća u suvremenom društvu doprinose porastu raspoloživosti za traženja uvijek novih rješenja."³⁶⁰ Smatra se da je danas, u različitim religioznim pokretima u Europi, uključeno oko 2 milijuna ljudi, što u odnosu na cjelokupni broj stanovništva (337 milijuna), čini 0,6%.³⁶¹

Novi religiozni pokreti svojevrsan su pokazatelj širenja nepovjerenja prema klasičnim i tradicionalnim religijama, ukazuju na fleksibilnost religioznog iskustva³⁶² i potvrđuju kako postoje religiozne potrebe koje ne zadovoljavaju službene religiozne ustanove.³⁶³ Novi religiozni pokreti svojevrsan su znak religiozne vitalnosti na kraju ovog stoljeća.³⁶⁴ Među mladima danas je najrašireniji pokret New Age.³⁶⁵ Zašto je New Age popularan i prihvatljiv mladima? U modernom društvu koje je u sebi fragmentarno, konfliktno i kompleksno, New Age različitim putovima (meditacijom, mističnim iskustvima, ezoteričnim otkrićima i mitološkim znanjima) nudi nove oblike osobne duhovnosti. Takva duhovnost rađa mir, pomirenje, otvorenost i usmjerenost onkraj naših granica; nudi cjelovitu viziju stvarnosti, osobnu ljubav otvara transcendenciji, intuicija i emocije imaju svoju vrijednost, individualni mikrokozmos utapa se u univerzalni makrokozmos, stvara se topla atmosfera koja privlači.³⁶⁶ Ovakav stil duhovnosti psihološke je naravi i odgovara na duboke čovjekove potrebe, napose one koje osjećaju mladi. Novi religiozni pokreti otvaraju prostor za življenje religioznosti i duhovnosti općenito, jer se temelji na subjektivizmu.

U zadnjih se nekoliko godina u Hrvatskoj dogodio nagli prodor različitih religioznih pokreta iz najudaljenijih dijelova svijeta. Stoga se i u pastoralnim krugovima pokušava tražiti put kako se suočiti s novim izazovima koji

predstavljaju novi religiozni pokreti. S tim ciljem održan je i jedan znanstveni simpozij u Zagrebu.³⁶⁷ U Hrvatskoj se sve više može vidjeti nove literature, različitih glazbenih ponuda koje reklamiraju i nude duhovne sadržaje pojedinih religioznih pokreta, naputke raznih gurua, itd.

Željeli smo ispitati kakva je situacija s našim adolescentima, te koliko oni poznaju novije religiozne pokrete. U anketi smo naveli one za koje smo smatrali da su poznatiji u Hrvatskoj. Unutar ponuđene ljestvice uključili smo nekoliko pokreta mladih koji imaju samo neke elemente (ritualne obrede, znakove, ponašanja) koji su zajednički religioznim pokretima. Od ispitanika smo tražili da procijene svoj odnos prema navedenim religioznim pokretima i zauzmu stav prema svakom od njih.

Na prvi pogled možemo uočiti da jedan dio srednjoškolaca, iako mali postotak, ima blizak ili veoma blizak odnos s navedenim religioznim pokretima. Nema nijedna navedena religiozna skupina koja bi bila potpuno nepoznata. To je znak da različiti religiozni pokreti polako "osvajaju prostor" i među zagrebačkim srednjoškolcima. U ovom pitanju ispitanici su imali mogućnost navesti religiozne pokrete i pokrete mladih koji ovdje nisu navedeni. Tako smo saznali cijeli niz pokreta mladih koji su za njih više od toga.³⁶⁸ Indikativan je podatak da je najveći broj ispitanika koji su naveli sotonističku sektu.

S obzirom da je riječ o strogo određenoj populaciji već sada možemo ustvrditi da religijski pokreti u Hrvatskoj nailaze na određeno prihvaćanje. Među njima posebno mjesto zauzimaju tzv. "pokreti mladih" za koje se ne može reći da su u cijelosti religiozni (*Skin heads, Punkeri, Dark pokreti*). Riječ je o pokretima koji izražavaju bunt mladih ljudi koji ne vide pozitivnu perspektivu u konkretnom društvu, nego je projiciraju u neki drugi svijet, posebno svijet poslije smrti. Ovi pokreti upravo okupljaju predadolescente i adolescente. U gradu Zagrebu posebno je poznat "dark pokret".³⁶⁹ U ovim pokretima više je riječ o kulturnim oblicima nego o religijskim pokretima. Neka vrsta kontra-kulture koju mladi izražavaju stilom oblačenja, specifičnim simbolima koje nose, tetoviranim znakovima na tijelu, glazbenim trendovima koje slušaju itd.

Od navedenih religijskih pokreta, najbliskiji zagrebačkim adolescentima su Djeca Božja i Crkva ujedinjenja. Iz dobivenih frekvencija je vidljivo da svaki deseti ispitanik izjavljuje da s religioznim pokretom Djeca božja ima blizak odnos. Nešto manje (7,2%) srednjoškolaca dobro poznaje religiozni pokret Crkva ujedinjenja. Zbog čega su ova dva religijska pokreta najbliža nismo ispitali u ovom istraživanju.

KAKO VJERUJU
I U ŠTO VJERUJU
ZAGREBAČKI
ADOLESCENTI

s. Valentina Blaženka Mandarić
**Interpretacija dobivenih
rezultata**

VJERA U BOGA KAO OSOBNO I ŽIVOTNO OPREDJELJENJE

Sam pojam “vjerovati” uključuje pristanak uz nešto ili nekoga – imati povjerenja u koga ili što.³⁷⁰ Gledano s religioznog aspekta, pojam “vjerovanje” uključuje prijateljski odnos između Boga i čovjeka. Pod utjecajem kršćanstva, “vjerovati” označava radikalni odnos povjerenja čovjeka prema Bogu: prema njegovoj svemoći, pravdom i milosti.³⁷¹ Sam pojam “vjerovanje” ima široku primjenu u različitim segmentima ljudskog iskustva i poprima različite izražajne oblike, ovisno o kojem je iskustvu riječ. Među najraširenijim vjerovanjima, svakako su religiozna. “U svakom religioznom diskursu ‘vjerovanja’ zauzimaju najvažnije mjesto: ona su integralni dio religioznog iskustva ukoliko izražavaju kognitivnu povezanost koja povezuje onoga tko ima iskustvo s ‘radikalno drugim’ koji stvara, na svoj način, nukleus i temeljno opravdanje religioznog ponašanja.”³⁷² Kada je riječ o kršćanskom vjerovanju, valja imati na umu da postoji “korpus vjerovanja” (dogme) koji je, manje više, strogo definiran. Njegovo institucionalno oblikovanje prošlo je mnoge rasprave koje su često bile praćene različitim napetostima. Dosta se prisjetiti prvih stoljeća kršćanstva – vrijeme velikih koncila.

Sociološka istraživanja u odnosu na vjerovanja protežu se na dva problematska područja: stupanj vjerovanja i

Tablica 95.
 Vjerska identifikacija
 adolescenata

TVRDNJE	Frekvencije	%
Verujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	475	53,4
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	171	19,2
Vjernik sam, ali ne katolik	22	2,5
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	33	3,7
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	81	9,1
U traženju sam	57	6,4
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	50	5,6

Tablica 96.
Tipologija vjerovanja i mjesto
boravka ispitanika

oblik vjerovanja i njihovo značenje u globalnom području religioznog iskustva.³⁷³ Općenito se može reći da je veoma teško izmjeriti stupanj vjerovanja ili uočiti određenu konstantu s obzirom na vjerovanje, jer to ovisi o različitim čimbenicima: spolu, dobi, društveno-kulturnom ozračju, stupnju obrazovanja, itd. Poteškoće su još veće ako se dimenzija vjerovanja analizira izvan odnosa s drugim dimenzijama, kao što su religiozna praksa, religiozno iskustvo, religiozna pripadnost, itd. Posebno je problematično mjerenje kvalitete vjerovanja, tj. odgovara li vjerovanje, o kojemu je riječ u istraživanju, kršćanskom ponašanju ili je pak riječ automatskom prihvatanju pojedinih dogmi u procesu religiozne socijalizacije.³⁷⁴ Temeljne istine vjere, redovito se usvajaju u djetinjstvu, s prvom obiteljskom socijalizacijom i čini se ostaju prilično dugo, duže nego crkvena praksa, baš zbog toga što čine dio prve temeljne religiozne formacije.³⁷⁵

Već smo ranije govorili o promjenama u religioznom izražavanju mladih. Gotovo u svim sociološkim istraživanjima religioznosti mladih na vidjelo dolazi kriza “institucionalne religije” ili “institucionalne religioznosti” i paralelno pojava “izvaninstitucionalne religioznosti”. “U novom pluralističkom i sekulariziranom društvu, kriza tradicionalne religioznosti pojavljuje se, s jedne strane, sa smanjenjem sakralnih oblika pučke pobožnosti, s druge strane, jačanjem distanciranja od crkvenih oblika religioznosti.”³⁷⁶ Analizirajući problem vjerovanja u suvremenom društvu, posebno u hrvatskom, Stjepan Kušar govori o stvarnosti kršćanskog eklekticizma u našoj Crkvi i društvu.³⁷⁷ S obzirom da se većina zagrebačkih adolescenata – naših ispitanika, prepoznaje u katoličkoj konfesiji (88,6%), koncipirali smo pitanja koja se odnose na vjerovanja, u okvirima katoličke opcije. Stoga ćemo u analizi rezultata namjesto pojma “institucionalna religioznost” upotrebljavati pojam “crkvena religioznost”, jer cjelovito prijanjanje uz vjeru uključuje prihvatanje Crkve i onoga što ona naučava s obzirom na temeljne istine vjere.

Vjerovanje obuhvaća široko područje i bilo nam je nemoguće obuhvatiti sva pitanja koja bi iscrpila njenu dimenziju, stoga smo odabrali nekoliko važnih indikatora na temelju kojih se mogu uočiti temeljne koordinate u kojima se kreću vjerovanja zagrebačkih srednjoškolaca. Zanimalo nas je kako oni procjenjuju svoje vlastito religiozno opredjeljenje; koje su im motivacije za vjerovanje, dinamika i eventualne promjene u vlastitom vjerovanju, prisutnost vjerskih sumnji i odakle one dolaze, kakvu sliku imaju o Bogu i Isusu Kristu, njihov stav prema nekim važnim

Tablica 97.

Tipologija vjerovanja i dob ispitanika, dobivena metodom χ^2

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Vjerujem u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	52,8	54,8	52,5	60,1	44,1	31,8
Vjerujem u Isusa Krista , ali samo djelomično u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	11,1	18,9	23,6	13,0	22,8	36,4
Vjernik sam, ali ne katolik	8,3	1,4	1,3	2,7	3,4	9,1
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	11,1	1,8	4,2	3,6	4,8	0,0
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	2,8	7,8	10,1	8,1	12,4	13,6
U traženju sam	5,6	8,3	5,0	5,4	8,3	4,5
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	8,3	6,9	3,4	7,2	4,1	4,5

$$\chi^2 = 51,766; df = 30; p < 0,01$$

kršćanskim dogmama i eventualno prihvaćanje parareligioznih pojava.

RELIGIOZNA IDENTIFIKACIJA ZAGREBAČKIH SREDNJOŠKOLACA

Kršćanska vjera traži od svojih vjernika da iskažu vlastitu vjersku privrženost činom vjere u jednoj formulaciji koja je jedinstvena u povijesti religija: "Vjerujem u jednoga Boga".³⁷⁸ "Ovo je osnovna rečenica cijelog *Creda* u kojoj je implicirana cjelina kršćanskog vjerovanja."³⁷⁹ U temeljnim istinama vjere postoji određena hijerarhija, budući da sve istine nemaju istu važnost. Temeljna kršćanska istina s kojom stoji i pada kršćanstvo je vjera u Isusa Krista i prihvaćanje o Njemu svega onog što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve. Stoga smo i mi istražili stav zagrebačkih srednjoškola prema temeljnim istinama katoličke vjere.

Od ukupnog broja ispitanika koji se prepoznaju unutar katoličke konfesije 88,6% (vidi tablicu 95) izjavljuje da im je vjera važna u životu, a 42,4% svoju vjeru prakticira. Zanimalo nas je koliko se njihovo vjerovanje poklapa sa službenim naučavanjem crkvenog Učiteljstva, a koliko je zapravo riječ o parcijalnom prihvaćanju samo pojedinih segmenata unutar katoličkog vjerovanja, ili je čak riječ o vjerovanju prema vlastitom izboru u kombinaciji s različitim drugim religioznim konceptima.

Iz dobivenih statističkih podataka proizlazi da nešto više od polovice ispitanika (53,4%) vjeruje u Isusa Krista i prihvaća ono što naučava Učiteljstvo Katoličke Crkve, a gotovo petina zagrebačkih srednjoškolaca, premda vjeruje u

Tablica 98.

Tipologija vjerovanja i stupanj obrazovanja roditelja ispitanika

TVRDNJE	Niži		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
Vjerujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	65,3	68,3	59,4	59,3	45,0	42,3
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	15,3	13,3	19,0	20,1	20,9	20,4
Vjernik sam, ali ne katolik	4,2	5,0	1,9	1,3	2,9	3,0
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	8,3	8,3	8,4	7,5	8,9	10,8
Mislim da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	8,3	8,3	8,4	7,5	8,9	10,8
U traženju sam	2,8	2,5	5,8	5,8	7,9	8,3
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	2,8	2,5	4,6	4,5	7,6	8,0

$$\chi^2 = 39,883; df = 12; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 60,225; df = 12; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

Isusa Krista, samo djelomično prihvaća ono što naučava crkveno Učiteljstvo. Ako dobivene podatke usporedimo s rezultatima dobivenim na općoj populaciji, uočiti ćemo značajnu razliku. Naime, uspoređivanjem dobivenih rezultata proizlazi da adolescenti više prihvaćaju ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve nego opća populacija, s napomenom da su pitanja različito formulirana. Za razliku od pitanja na općoj populaciji, mi smo vezali vjerovanje u ono što naučava crkveno Učiteljstvo s vjerovanjem u Isusa Krista, što je vjerojatno utjecalo na odgovore.³⁸⁰ Indikativan je podatak da gotovo svaki deseti zagrebački srednjoškolac izjavljuje da misli da postoji nekakav bog ili neka natprirodna sila, ali kojeg ne identificira s Bogom o kojem govori katolička Crkva. Također interesantan je podatak koji govori da postoji jedan broj adolescenata koji vjeruju, ali ne pripadaju nijednoj religiji. Riječ je o “religiji bez pripadnosti”. Jedan dio ispitanika (6,4%) svrstava se u nesigurne, one koji su još u traženju, a 5,6% izjavljuje da o vjeri ne razmišlja i da ga ona ne zanima. Neznatan dio ispitanika pripada drugim različitim religijama koje ovdje nismo evidentirali.

Na temelju dobivenih rezultata, može se govoriti o određenom religioznom raslojavanju koje poprima različite oblike od pune do djelomične identifikacije u dimenziji vjerskih istina. I ovdje je na djelu jak utjecaj subjektivizma koji isključuje bilo kakve direktive ili norme izvane. Vlastiti izbor temeljni je kriterij za adolescenta u svemu, pa i u religioznom odnosno vjerskom opredjeljenju.

Tablica 99.

Tipologija vjerovanja i prakticanje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjerujem ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Vjerujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	79,7	46,4	23,6	19,1	11,7
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	14,5	31,4	16,4	16,0	5,2
Vjernik sam, ali ne katolik	2,4	2,1	1,8	4,3	1,3
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	0,3	3,6	5,5	13,8	7,8
Mislím da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	1,8	10,4	25,5	21,3	14,3
U traženju sam	0,5	4,3	21,8	23,4	11,7
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	0,8	1,8	5,5	2,1	48,1

$$\chi^2 = 600,165; df = 24; p < 0,01$$

Metodom χ^2 (hi kvadrata) uočili smo značajnu statističku razliku kod ispitanika s obzirom na mjesto stanovanja.

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Vjerujem u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	50,9	65,5

Tablica 100.

Tipologija vjerovanja i pohađanje mise

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Vjerujem u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	79,2	62,9	33,5	3,7
Vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	13,6	21,6	27,0	4,9
Vjernik sam, ali ne katolik	1,4	0,8	3,0	6,1
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	0,7	0,8	6,1	15,9
Mislím da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	1,4	5,4	16,0	25,6
U traženju sam	2,9	5,8	8,4	13,4
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	0,7	2,7	6,1	30,5

$$\chi^2 = 355,987; df = 18; p < 0,01$$

Tablica 101.
Razlozi za vjerovanje

Vjerujem u Isusa Krista , ali samo djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve	20,9	11,3
Vjernik sam, ali ne katolik	2,4	3,5
Vjerujem u Boga ili natprirodnu silu, ali ne pripadam nijednoj religiji	4,0	1,4
Mislím da postoji nekakav Bog ili neka natprirodna sila	9,8	4,9
U traženju sam	6,2	7,7
Nikada nisam razmišljao, ne zanima me, ne bih znao	5,7	5,6

$$\chi^2 = 16,953; df = 6; p = 0,01$$

Srednjoškólci koji žive izvan Zagreba više prihvaćaju ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve (+14,6%) u odnosu na one koji borave u gradu Zagrebu. Srednjoškólci u Zagrebu više su distancirani od službenog naučavanja katoličke Crkve. Također, ispitanici koji borave u Zagrebu više optiraju za “religiju bez pripadnosti”. Među ispitanicima koji su još uvijek u traženju ili ih pak vjera ne zanima značajnije razlike s obzirom na mjesto stanovanju ne postoje.

Vrijeme adolescencije vrijeme je velikih i dubokih psiho-fizičkih promjena. Adolescent živi posebno životno razdoblje u kojem je teško pratiti razvojnu dinamiku. Transformacija se očituje na svim životnim područjima, pa tako i na području vjere. Stoga smo željeli provjeriti postoje li određene promjene u vjeri između rane adolescencije (14. do 15. godina) i kasne adolescencije (18. do 19. godina). Kako vidimo iz tablice 97 prihvaćanje svega što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve stabilnije je u ranoj adolescenciji, dok u kasnoj adolescenciji počinje opadati. Također je indikativno da vjerovanje u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve nema velikih oscilacija s obzirom na dob, dok “vjerujem u Isusa Krista, ali samo djelomično u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve” se povećava sa starosnom dobi ispitanika. Interesantno je da među onima koji se ne prepoznaju ni u jednoj religiji ima najviše četrnaestogodišnjaka. To je početna faza adolescencije, u kojoj prevladava dezorijentacija, stoga se ovdje ne bi moglo govoriti o konačnom religioznom stavu, jer se taj broj anulira u kasnoj adolescenciji (0,0%). Možemo ipak zaključiti da se srednjoškólci pri izlasku iz adolescencije sve više distanciraju od službenog naučavanja crkvenog Učiteljstva i priklanjaju opciji “vlastitog izbora” ili selektivnog kršćanstva.

Metodom χ^2 uočili smo značajne razlike s obzirom na stupnja obrazovanja roditelja ispitanika i njihovog vjerničkog opredjeljenja.

Ispitanici čiji roditelji posjeduju visok stupanj obrazovanja manje prihvaćaju ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve za razliku od ispitanika čiji roditelji imaju nižu ili srednju stručnu spremu. Djelomično prihvaćaju službeno naučavanje Učiteljstva katoličke Crkve oni ispitanici čiji roditelji imaju visoku naobrazbu. Također, iz obitelji u kojoj roditelji posjeduju visok stupanj obrazovanja dolaze ispitanici koji se ne poistovjećuju ni s jednom religijom. Ispitanike koji dolaze iz obitelji s visokim stupnjem obrazovanja vjera ne zanima ili su u traženju. Može se reći da postoji negativna korelacija između vjerskog opredjeljenja i stupnja obrazovanja roditelja ispitanika. Naime, što su roditelji obrazovaniji djeca su nestabilnija u vjerskom opredjeljenju i više se distanciraju od institucionalne vjere – vjere Crkve.

Ranije je već navedeno da 42,4% zagrebačkih srednjoškolaca izjavljuje da vjeruje i istodobno prakticira vjeru. Zanimalo nas je prihvaćaju li oni u cijelosti *katolički credo* kako ga naučava crkveno Učiteljstvo ili je pak riječ o “vjeri po vlastitom izboru”.

Iz tablice 99, vidljivo je da gotovo 4/5 prihvaća sve što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve, dok 14,5% prihvaća samo djelomično. Ispitanici “vjernici-praktikanti” u najvećem dijelu vjeruju u Isusa Krista i prihvaćaju sve ono što naučava Učiteljstvo. Ipak ima među njima znatan broj

Tablica 102.

Razlozi za vjerovanje i spol

Tablica 103.

Razlozi za vjerovanje i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	25,5	23,8	23,9	16,3	26,7
Držim da je moja vjera prava	19,7	14,1	10,9	3,8	11,1
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	4,3	1,4	2,2	3,8	0,0
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	1,6	1,1	2,2	2,5	2,2
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	27,7	40,8	37,0	46,3	37,8
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	7,2	11,6	15,2	15,0	15,6
Osjetio sam u životu Božju blizinu	14,1	7,2	4,4	11,1	3,3

$$\chi^2 = 50,177; df = 24; p < 0,01$$

onih (14,5%) koji vjeruju u Isusa Krista, ali samo djelomično pristaju uz ono što naučava Učiteljstvo. Među onima koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru (31,0%), 46,4% prihvaća službeno učenje Crkve, dok to čini samo djelomično 31,4% ispitanika. Zanimljivo je da jedan broj ispitanika koji “sumnjaju”, “koji su u traženju” ili su pak “distancirani” izjavljuju da vjeruju u Isusa Krista i ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve.

Od ukupnog broja ispitanika 30,0% pohađa svake nedjelje misu. Od tog broja manje od polovice (46,5%) vjeruje u Isusa Krista i u ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve; 22,5% vjeruje u Isusa Krista i djelomično ono što naučava Učiteljstvo katoličke Crkve. Ispitanici koji idu redovito na misu u velikom postotku (79,2%) vjeruju u Isusa Krista i prihvaćaju službeno učenje Crkve. Indikativno je da više od svakog desetog ispitanika koji ide redovito na misu, izjavljuje da vjeruje u Isusa Krista, ali samo djelomično u ono što službeno Učiteljstvo uči. Slična je situaciji s adolescentima koji sudjeluju mjesečno na euharistijskim slavljinama. Oni koji to čine rjeđe ili nikada, sve se više distanciraju od onoga što Učiteljstvo katoličke Crkve uči, te pribjegavaju različitim oblicima vjerovanja koja nisu u skladu s institucionalnom religijom.

Tablica 104.
Razlozi za vjerovanje i
pohadanje mise

RAZLOZI ZA VJEROVANJE

Da bismo istražili kako i na koji način zagrebački srednjoškolci argumentiraju svoje vjerničko opredjeljenje, te koji ih motivi pri tome vode, ponudili smo sedam različitih motivacija koje mogu čovjeka voditi ili nadahnjivati u njegovom vjerničkom opredjeljenju.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelji) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	199	22,0
Držim da je moja vjera prava	127	14,0
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	24	2,7
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	13	1,4
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	288	31,9
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	85	9,4
Osjetio sam u životu Božju blizinu	90	10,0

Na temelju dobivenih odgovora možemo konstatirati slijedeće: vjera je najčešće plod unutarnje potrebe koju čov-

jek osjeća. Tako 31,9% zagrebačkih srednjoškolaca povezuje vjeru s unutarnjom ili egzistencijalnom potrebom čovjeka. Na vjeru gledaju kao konstitutivni dio čovjekovog bitka.

Socio-kulturni ambijent s jakom vjerskom tradicijom odlučujući je čimbenik za vjerničko opredjeljenje kod 22,0% ispitanika. Ovaj podatak još jednom potvrđuje da obiteljsko ozračje i tradicijsko nasljeđe ima veoma važan utjecaj u religioznoj socijalizaciji. Istitost ili pravovjernost vjere bitno je utjecala na vjersko opredjeljenje u 14,0% zagrebačkih srednjoškolaca. U osobnom iskustvu Božje blizine, razlog vjerovanju pronalazi 10,0% zagrebačkih adolescenata, dok 9,4% ispitanika izjavljuje da vjeruje zato što im vjera pomaže riješiti životne probleme.

Zanimljiv je podatak da samo 2,7% zagrebačkih srednjoškolaca u Isusu Kristu vidi razlog svoje vjere. Slobodno se možemo zapitati kakva je to vjera koja svoje uporište ne nalazi u osobi Isusa Krista? Je li to vjera koju Crkva posređuje? Također, tek nekolicina srednjoškolaca (1,4%) vjerničko opredjeljenje "duguje" svjedočanstvu drugih. Ovo se može dvojako tumačiti: ili je riječ o nedostatku živog svjedočanstva u našim kršćanskim zajednicama ili stupanj vjere koju posjeduje većina naših srednjoškolca ne drži važnim svjedočanstvo kao izričaj i potvrdu vlastite vjere. Kada je riječ o svjedočanstvu, važno je napomenuti da je adolescencija razdoblje u kojem mladi ljudi žele uzore s kojima se mogu identificirati. Ako to čine na području glazbe, filma, mode, sporta, zašto ne bi i na području vjere?! Ostaje pitanje: postoje li u našim crkvenim zajednicama uzori s kojima bi se mladi ljudi željeli identificirati i slijedili ih na putu vjere?

Tablica 105.

Promjene na području vjere u zadnje dvije godine

TVRDNJE	M	Ž
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	30,6	18,1
Držim da je moja vjera prava	20,0	10,6
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	1,8	4,0
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	1,5	1,6
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	26,8	42,5
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	10,9	9,9
Osjetio sam u životu Božju blizinu	8,4	13,4

$$\chi^2 = 48,253; df = 6; p < 0,01$$

Tablica 106.

Promjene na području vjere s obzirom na mjesto boravka

Kako se vidi iz tablice 102, životni ambijent (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera kao motiv svog vjerovanja, više ističu muškarci nego žene. Ta-

Tablica 107.

Promjene na području vjere s obzirom na spol ispitanika

kođer muškarci, više od žena, ističu kao razlog vjerovanja uvjerenje u pravovjernost svoje vjere, a razlog da je vjera unutarnja potreba čovjeka puno više ističu žene nego muškarci. Čini se da žene motivu vjerovanja pridaju više osobnu dimenziju, navodeći kao razlog osobnu potrebu i vlastito iskustva Božje blizine. U žena važnu ulogu ima doživljajna odnosno emotivna dimenzija vjere, a kod muškaraca je sociološko-funkcionalna dimenzija.

Ispitanici koji vjeruju i prakticiraju vjeru najčešće razloge svoje vjere pronalaze u čovjekovoj egzistencijalnoj potrebi za vjerom, društvenom ambijentu, pravovjernosti i osobnom iskustvu. U srednjoškolaca koji vjeruju ali ne prakticiraju vjeru, odlučujući razlozi su osobna potreba, društveni ambijent i pravovjernost. A za one koji su glede vjere u sumnji, traženju ili su pak distancirani, vjera je povezana s egzistencijalnom potrebom čovjeka koju u sebi duboko osjeća.

Tablica 108.

Promjene na području vjere s obzirom na stupanj obrazovanja majke ispitanika

TVRDNJE	Nedjeljom			
	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Živim u takvom ambijentu (narod, obitelj) gdje je tradicionalno prisutna katolička vjera	26,6	25,4	23,2	6,0
Držim da je moja vjera prava	17,5	18,3	11,4	6,0
Privlači me Isus Krist (ili drugi lik)	4,7	2,8	1,2	2,0
Upoznao sam nekoliko osoba čije me je svjedočanstvo uvjerilo	1,5	1,2	1,6	4,0
Vjera je unutarnja potreba čovjeka	24,5	36,1	42,3	52,0
Vjera pomaže u rješavanju životnih problema	7,3	8,7	12,6	24,0
Osjetio sam u životu Božju blizinu	17,9	7,5	7,7	6,0

$$\chi^2 = 71,448; df = 18; p < 0,01$$

Tablica 109.

Promjene na području vjere s obzirom na prakticiranje vjere

Zanimljiv je podatak da srednjoškolci koji izjavljuju da svake nedjelje idu na misu, razlog svojeg vjerovanja najčešće povezuju sa socio-kulturnim ozračjem u kojem žive. Među njihovim drugim razlozima susrećemo vlastito iskustvo Božje blizine, uvjerenje u pravovjernost svoje vjere te da je vjera unutarnja potreba čovjeka. Kod onih koji na misu idu mjesečno, temeljni razlog je potreba koju u sebi osjećaju, zatim socio-kulturni ambijent i pravovjernost. Srednjoškolci koji na misu idu samo ponekad u godini (Božić, Uskrs, prigodno) razlog svog vjerovanja povezuju s unutarnjom potrebom čovjeka i društvenim ozračjem u kojem žive.

Sažeto se može reći da za temeljne razloge vjerovanja zagrebački srednjoškolci najviše ističu razlog da je vjera unutarnja potreba čovjeka, zatim, socio-kulturno ozračje (tradicija) i pravovjernost u odnosu na druge vjere. Privlačnost osobe Isusa Krista i svjedočanstvo drugih vjernika vrlo rijetko navode kao razlog svoje vjere.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

POMACI U DOŽIVLJAVANJU VJERE U BOGA

Tablica 110.
Promjene na području vjere i pohađanje mise

Budući da se u razdoblju adolescencije događaju različite preobrazbe u unutarnjem i vanjskom doživljavanju svijeta i okoline, neizbježno je da se to odražava i na područje religije, odnosno vjere. To je razdoblje prijelaza od socijalizirane i posredovane na osobnu vjeru. Taj proces može rezultirati dvojako: ostajanjem u Crkvi s novim poimanjem vlastitog mjesta u njoj ili odlaskom – koji ne mora biti definitivni – i kidanjem do sada postojećih veza s Crkvom, primjerice s ministrantskom službom, vjeronaukom u školi, župnom katehezom u svrhu primanja sakramenata inicijacije.

Na naše pitanje: imaš li dojam da se u zadnje dvije godine tvoj način vjerovanja promijenio, dobili smo odgovore:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Mnogo	171	18,9
Prilično mnogo	223	24,7
Malo	297	32,9
Gotovo ništa	127	14,0
Ne znam	79	8,7

Da su se dogodile određene promjene izjavljuje 43,6% ispitanika, a 46,9% izjavljuje da su te promjene gotovo neznatne. O tome jesu li im se dogodile promjene na području vjere ne zna 8,7% zagrebačkih srednjoškolaca.

Tablica 111.
Moj sadašnji odnos prema vjeri

TVRDNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Mnogo	18,4	22,5
Prilično mnogo	26,5	16,9
Malo	33,1	31,0
Gotovo ništa	14,6	13,4
Ne znam	7,3	16,2

$$\chi^2 = 16,538; df = 4; p < 0,01$$

Metodom χ^2 dobili smo značajne statističke razlike s obzirom na mjesto boravka ispitanika. Ispitanici koji žive

Tablica 112.
 Sadašnji odnos prema vjeri i
 prakticiranje vjere

u Zagrebu više su pod utjecajem promjena na području vjere, negoli koji žive izvan Zagreba. Zanimljivo je da adolescenti izvan Zagreba u većem postotku izjavljuju da ne znaju jesu li se dogodile bilo kakove promjene na njihovom religioznom obzorju. Ova činjenica sugerira zaključak da njima nedostaje osobni stav na temelju kojeg bi mogli promišljati o vlastitoj vjeri.

TVRDNJE	M	Ž
Mnogo	20,6	17,8
Prilično mnogo	23,2	26,5
Malo	33,3	32,9
Gotovo ništa	17,0	11,4
Ne znam	6,0	11,4

$$\chi^2 = 14,427; df = 4; p < 0,01$$

Gledano s obzirom na spol, uočene su značajne statističke razlike između muškaraca i žena. Žene su sklonije promjenama na području vjere i više su konfuzne od muškaraca kada treba izraziti svoj stav o tom pitanju.

Tablica 113.
 Sadašnji odnos prema vjeri i
 pohađanje mise

TVRDNJE	Niski	Srednji	Visoki
Mnogo	20,7	18,5	19,1
Prilično mnogo	22,3	25,0	25,1
Malo	33,1	35,3	31,3
Gotovo ništa	9,1	12,3	18,0
Ne znam	14,9	9,0	6,5

$$\chi^2 = 15,664; df = 8; p < 0,01$$

U ispitanika čija majka ima visoku naobrazbu zamjećuje se manje promjene na području vjere nego kod srednjoškolaca čija majka posjeduju srednju ili nisku stručnu spremu. Također, ispitanici čija majka posjeduje niski stupanj obrazovanja pokazuju nesigurniji stav prema promjenama u odnosu na vlastitu vjeru.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Mnogo	18,6	15,4	25,0	24,5	22,9
Prilično mnogo	23,0	30,5	23,2	26,6	13,3

Malo	34,3	36,6	41,1	33,0	10,8
Gotovo ništa	12,3	12,2	8,9	7,4	41,0
Ne znam	11,8	5,4	1,8	8,5	12,0

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

$$\chi^2 = 87,892; df = 16; p < 0,01$$

Ispitanici “vjernici – praktikanti” doživljavaju manje promjene na području vjere od ispitanika “vjernika – ne-praktikanata”. Također interesantno je da “praktikanti”, gotovo u istom omjeru kao i “distancirani”, pokazuju nesigurnost u procjenjivanju vlastite religiozne situacije. Kako se moglo i očekivati, distancirani najmanje doživljavaju promjene na području vjere, to je i logično jer vjera nema mjesta u njihovom životu.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Mnogo	19,7	17,4	20,2	17,6
Prilično mnogo	22,9	26,7	27,5	18,7
Malo	33,0	41,5	29,8	18,7
Gotovo ništa	12,2	7,8	16,0	33,0
Ne znam	12,2	6,6	6,5	12,1

$$\chi^2 = 55,021; df = 12; p < 0,01$$

Tablica 114.

Tko je i kako utjecao na tvoju vjeru

TVRDNJE	Jako su utjecali u pozitivnom smislu	Malo su utjecali u pozitivnom smislu	Uopće nisu utjecali u negativnom niti u pozitivnom smislu	Malo su utjecali u negativnom smislu	Jako su utjecali u negativnom smislu
Otac	27,8	21,6	43,8	2,3	1,7
Majka	36,6	23,2	34,7	2,7	1,4
Drugi u obitelji	19,6	25,1	48,5	3,3	1,2
Prijatelji	8,5	19,9	57,7	8,7	2,4
Skupina vršnjaka	4,1	14,7	65,5	11,1	2,1
Vjeroučitelj	30,0	27,9	33,4	3,3	2,9
Svećenik, časna sestra	31,0	28,8	31,5	3,0	3,0
Crkva kao institucija	27,9	28,8	31,6	4,3	4,0
Škola	8,0	20,4	58,7	7,1	3,9
Televizija i masovni mediji	3,2	11,2	62,6	13,3	7,5
Jedan događaj u životu	22,1	18,8	43,8	5,4	5,6

Tablica 115.
 Tablica faktorske strukture
 utjecajnih čimbenika na vjeru

U promjenama na području vjere postoji značajnija statistička razlika s obzirom na učestalost pohađanja nedjeljne mise. Ispitanici koji na misu idu jednom u mjesecu, u najvećem postotku tvrde da se njihova vjera malo promijenila. I ovdje je zanimljivo da je nesigurnost u odnosu na promjene u postocima identična u ispitanika koji idu svake nedjelje na misu i onih koji su distancirani.

U ispitanika koji su potvrdili promjenu na području vjere, tražili smo da procjene je li se promjena dogodila u smislu približavanja vjeri ili, pak udaljavanja od nje. Ponudili smo im ljestvicu u rasponu od: bliže, neodređeno, mnogo dalje i daleko.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Mnogo bliže	102	11,3
Bliže	244	27,1
Neodređeno	386	42,7
Mnogo dalje	93	10,3
Daleko	40	4,4

Radi lakše analize reducirali smo opredjeljenja ispitanika na bliže, dalje, neodređeno. Promjenu na području vjere 38,4% ispitanika ocijenilo je pozitivnim, izrazivši mišljenje da se sada osjećaju bliže vjeri nego prije dvije godine. Međutim, najveći broj zagrebačkih srednjoškolaca (42,7%) iskazao je nesigurnost u procjenjivanju vlastitih promjena u odnosu na vjeru. Naime, oni su svjesni promjene, ali je ne znaju jasno artikulirati. Više od svakog desetog ispitanika izjavljuje da se sada osjeća dalje od vjere, nego prije dvije godine. Možemo ipak zaključiti da u procesu promjena na području vjere, u adolescenata, prevladava određena nejasnoća i nesigurnost u vlastitom vrednovanju religiozne situacije ili se može govoriti o nezaintersiranosti, koju ovdje iščitavamo kao “neodređeni stav” ili “neodlučan stav”.

Tablica 116.
 Korelacija faktora i
 prakticiranje vjere i pohađanje
 mise

FAKTORI	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Crkvene institucije	,309**	,273**
Obitelj	,279**	,328**
Prijatelji	,027	-,012
Društvene institucije	,077*	-,007

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Mnogo bliže	19,3	7,3	3,7	6,4	3,9
Bliže	42,8	20,5	11,1	22,3	5,3
Neodređeno	32,2	56,4	59,3	48,9	46,1
Mnogo dalje	4,1	13,9	16,7	17,0	19,7
Daleko	1,6	1,8	9,3	5,3	25,0

$$\chi^2 = 221,215; df = 16; p < 0,01$$

Ispitanici koji sebe smatraju redovitim praktikantima promjene na području vjere doživljavaju u pozitivnom smislu, tj. približavaju se vjeri, dok adolescenti – “vjernici nepraktikanti” ne artikuliraju jasno promjene na području vjere. U većini slučajeva izjavljuju da je to neodređeno.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Mnogo bliže	21,3	7,6	7,9	6,0
Bliže	39,3	29,9	18,6	14,5
Neodređeno	33,8	51,8	49,8	43,4
Mnogo dalje	4,4	9,2	16,6	18,1
Daleko	1,1	1,6	7,1	18,1

$$\chi^2 = 138,688; df = 12; p < 0,01$$

Iz gore navedene tablice 113 možemo zaključiti da oni koji redovito pohađaju misu, promjenu na području vjere doživljavaju kao približavanje vjeri, ali istodobno očituju nesigurnost u definiranju svoga vjerničkog stanja. Oni koji idu mjesečno na misu, u najvećem su broju nesigurni glede svoje vjerničke situacije. Više od jedne trećine ipak smatra da je u zadnje dvije godine bliže vjeri, a svaki deseti smatra da se je još više udaljio. Gotovo polovica “godišnjaka”, tj. onih koji na misu idu jednom godišnje, definira svoj stav “neodređeno”, a jedan veliki postotak njih izjavljuje da se osjeća dalje od vjere nego prije dvije godine. Oni koji redovitije pohađaju misu više se približavaju vjeri i obrnuto.

U adolescenata se primjećuje nesposobnost ili nemogućnost zauzimanja jasnog vjerničkog stava. Oni ne žele, ili nisu zainteresirani, o tome razmišljati. U mreži njih-

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 117.

Razlika u procjenjivanju utjecaja crkvenih ustanova na vjeru, dobivena uz pomoć analize varijance (majka)

Tablica 118.

Razlika u procjenjivanju utjecaja crkvenih ustanova na vjeru, dobivena uz pomoć analize varijance (otac)

Tablica 119.

Obiteljski ambijent s obzirom na spol ispitanika, dobivena uz pomoć t-testa (F_2)

Tablica 120.

Utjecaj društvenih institucija na vjeru i spol ispitanika, dobivena uz pomoć t-testa (F_4)

vih trenutnih preferencija vjera ne zauzima najvažnije mjesto. Najčešće je to ipak samo kulturološko-tradicijski privjesak kojega, istina ponekad, pokazuju, ali mu ne pridaju osobitu vrijednost.

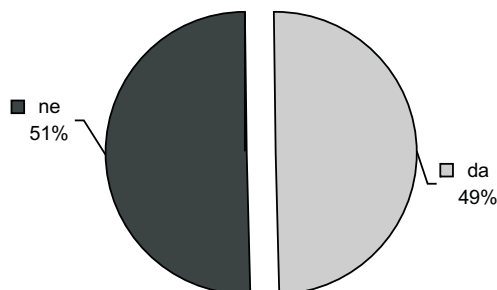
ULOGA I ZNAČENJE DRUGIH U PROMJENAMA DOŽIVLJAVANJA VJERE U BOGA

Posljedice promjena mogu se manifestirati na dva načina: učvršćenjem odnosa s vjerom, Bogom, Crkvom ili udaljanjem, tj. distanciranjem od vjere i od Crkve. Zanimalo nas je postoje li određeni čimbenici: osobe ili ustanove koji su doprinijeli ili pod čijim su se utjecajem promjene dogodile. Razdoblje adolescencije obilježeno je snažnom socijalizacijom u kojoj različite institucije, svojim sadržajima i utjecajima, formiraju njihov identitet. Budući da kod adolescenata još uvijek prevladava posredovana vjera gdje drugi (npr. obitelj, vjeroučitelj, župna zajednica, vjeronaučna skupina, itd.) imaju važnu ulogu, smatrali smo važnim istražiti kako oni ocjenjuju posredničku ulogu u procesu religiozne socijalizacije: pozitivno ili negativno.

Među mogućim posrednicima koji na njih imaju utjecaja utjecaja, srednjoškolci su sami procijenili tko je imao pozitivan, tko negativan utjecaj i tko uopće nije imao utjecaja kada je u pitanju vjera.

TVRDNJE	Crkvene institucije	Obiteljski ambijent	Prijatelji	Društvene institucije
Svećenik, časna sestra	0,90178			
Vjeroučitelj	0,85642			

Slika 1.
Vjerske sumnje

Crkva kao institucija	0,80981	
Otac	0,86860	
Majka	0,86850	
Drugi u obitelji	0,65729	
Skupina vršnjaka		0,88843
Prijatelji		0,86778
Televizija i masovni mediji		0,76478
Škola		0,73368
Jedan događaj u životu		0,46685

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 121.

Razlike u vjerskim sumnjama s obzirom na mjesto boravka, dobivenih uz pomoć χ^2

Faktorskom analizom dobili smo četiri latentne dimenzije koje ukazuju na četiri postojeća čimbenika koji su imali svoj pozitivan ili negativan utjecaj na vjeru adolescenata. Prvi faktor nam ukazuje na važnost crkvenih ustanova, prezentiranih u liku svećenika, vjeroučitelja, časne sestre, dakle osobe važne u religioznoj formaciji. Drugi faktor ukazuje na obiteljski ambijent koji ima važnu ulogu općenito u socijalizaciji, a onda i u religioznoj. Treći faktor upućuje na krug prijatelja i vršnjaka koji imaju svoje mjesto u formiranju religioznog identiteta. Četvrti faktor izdvaja društvene ustanove: masovne medije i školu kao moguće čimbenike u religioznom odgoju. Očito je da su adolescenti u procesu svoje religiozne socijalizacije pod utjecajem crkvenih ustanova, obiteljskog ozračja, kruga prijatelja i vršnjaka i relevantnih društvenih institucija koje mogu pozitivno ili negativno utjecati na promjene na području vjere.

Adolescenti koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito pohađaju misu više pristaju uz koncept po kojem crkvene ustanove i obiteljsko ozračje imaju pozitivan utjecaj na njihovu vjeru.

MAJKA	M	Kontrast	F - omjer	Značajnost
Niski	0,255			
Srednji	0,096	3 < 1,2	13,750	0,000
Visoki	-0,201			

Tablica 122.

Razlika u vjerskim sumnjama i prakticiranje vjere, dobiven uz pomoć χ^2

OTAC	M	Kontrast	F - omjer	Značajnost
Niski	0,172			
Srednji	0,206	3 < 1,2	7,688	0,000
Visoki	-0,143			

Tablica 123.

Vjerske sumnje i pohađanje mise

Analizom varijance dobili smo statistički značajne razlike između obrazovanja roditelja i utjecaja crkvenih ustanova na vjeru ispitanika. Djeca roditelja s visokom naobrazbom sklonija su misliti da su crkvene ustanove imale negativan utjecaj na njihovu vjeru.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
M	0,095	1 > 2	2,799	0,05
Ž	-0,091			

Žene, za razliku od muškaraca, više podržavaju koncept negativnog utjecaja obitelji na njihovu vjeru. Vjerojatno je to posljedica obiteljskog pritiska kojeg se nisu mogle osloboditi. Muškarci se redovito ranije suprotstave nametnutim obiteljskim propisima u svezi vjerničkih obveza. Re-

Tablica 124.
 Uzroci vjerskim sumnjama

TVRDNJE	Uopće mi ne uzrokuje vjerske sumnje	Donekle mi uzrokuje vjerske sumnje	Uzrokuje mi vjerske sumnje	Jako mi uzrokuje vjerske sumnje
Poteškoće u shvaćanju nekih vjerskih istina	24,8	22,9	15,7	9,6
Nedovoljno vjersko znanje	30,8	25,0	13,4	2,9
Poteškoće u prihvaćanju određenih moralnih obveza koje vjera nalaže	27,5	23,2	14,7	5,4
Utjecaj nekih školskih predmeta	42,9	14,9	7,9	5,6
Ponašanje nekih osoba u Crkvi, u prošlosti ili sada	32,0	16,6	10,8	11,9
Osobna nezainteresiranost za vjerska pitanja	39,5	18,7	9,1	4,2
Stil života i razmišljanje mojih prijatelja	36,9	20,1	11,0	3,3
Nerazumijevanje vjerskih obreda i simbola	45,5	16,4	6,5	2,7
Nereligiozna atmosfera u mojoj obitelji	49,3	11,9	5,6	3,9

dovito ranije napuštaju župni vjeronauk, pohađanje mise, ministransku službu ili službu čitača, itd.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
M	-0,089	1 > 2	2,799	0,05
Ž	0,083			

Muškarci, u odnosu na žene, više izražavaju mišljenje da su društvene ustanove negativno utjecale na njihovu vjeru.

Tablica 125.

Tablica faktorske strukture uzroka vjerskih sumnji

TVRDNJE	Institucije vjerske formacije	Socio-kulturni ambijent
Poteškoće u prihvaćanju određenih moralnih obveza koje vjera nalaže	,70651	
Ponašanje nekih osoba u Crkvi, u prošlosti ili sada	,67569	
Utjecaj nekih školskih predmeta	,58683	
Poteškoće u shvaćanju nekih vjerskih istina	,51193	
Nereligiozna atmosfera u mojoj obitelji		,79067
Nerazumijevanje vjerskih obreda i simbola		,76161
Osobno nezainteresiranost za vjerska pitanja		,47797
Stil života i razmišljanje mojih prijatelja		,45306
Nedovoljno vjersko znanje		,43337

Iz distribucije frekvencija možemo reći da među najutjecajnije pozitivne čimbenike u religioznoj formaciji adolescenti ubrajaju crkvene ustanove i obiteljsko ozračje. To upućuje na zaključak da su obitelj i pojedine crkvene osobe (svećenik, vjeroučitelj, časna sestra) i druge crkvene ustanove primarni nositelji religiozne socijalizacije. Među ustanovama čiji se utjecaj negativno odrazio na vjeru, adolescenti najčešće ističu školu, masovne medije i skupinu vršnjaka. Ova činjenica ima dodatnu težinu kad znamo da su upravo te institucije mjesta u kojima srednjoškolci provode najviše radnog i slobodnog vremena.

ADOLESCENTI PRED VJERSKIM SUMNJIAMA

U adolescenciji se događaju velike promjene na intelektualnom području.³⁸¹ Adolescent je sposoban logički, apstraktno i formalno razmišljati. Sposoban je za složenije analize, uspoređivanja i postavljanje određenih hipoteza. On više ne prima "zdravo za gotovo" nego teži k jasnoći koju želi potvrditi vlastitim razumijevanjem. Riječ je o prestrukturizaciji misaonih kategorija kroz koje adolescent na nov način otkriva svijet oko sebe. U tom procesu, sve što se adolescentu ranije činilo sigurnim, odjednom postaje upitno. To se događa i s religioznim pitanjima. Naime, oni su dosada pasivno prihvaćali religiozne sadržaje, bez vlastitog suodnosa i dubljeg premissljanja. Pohađanje vjeronauka i odlaženje na misu imalo je često funkcionalnu ulogu. Pri-

Tablica 126.
 "Institucije vjerske formacije" s
 obzirom na mjesto boravka

MJESTO BORAVKA	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
U Zagrebu	0,052	1 > 2	2,604	0,009
Izvan Zagreba	-0,242			

Tablica 127.
 "Socio-kulturno ozračje" s
 obzirom na prakticiranje vjere

manje sakramenata inicijacije bilo je shvaćeno kao nužan proces religiozno-kulturne socijalizacije u kojoj tradicija ima svoje važno mjesto.

Adolescencija je životno razdoblje koje je snažno obilježeno pitanjima, nesigurnošću i sumnjama. Zato nije iznenađujuće da polovicu zagrebačkih srednjoškolaca muče vjerske sumnje.

VJERSKE SUMNJE	U Zagrebu	Izvan Zagreba
Da	47,1	52,9
Ne	58,9	41,1

$$\chi^2 = 6,499; df = 1; p < 0,01$$

Metodom χ^2 dobili smo značajniju statističku razliku među ispitanicima s obzirom na mjesto boravka. Ispitanici koji žive izvan Zagreba više su pod utjecajem vjerskih sumnji od svojih kolega u Zagrebu. To se može tumačiti i na slijedeći način: adolescenti izvan Zagreba religiozniji su pa su i učestalije vjerske sumnje, a oni su iz Zagreba distanciraniji, manje se bave religioznim pitanjima, a time su, onda, i manje suočeni s vjerskim sumnjama.

TVRDNJE	Da	Ne
Vjerujem i prakticiram vjeru	62,5	37,5
Vjerujem, ali ne prakticiram vjeru	43,3	56,7
Sumnajm	20,0	80,0
U traženju sam	21,3	78,7
Distanciran sam	58,0	42,0

$$\chi^2 = 79,386; df = 4; p < 0,01$$

Postoji pozitivna korelacija između prakticiranja vjere i vjerskih sumnji. Srednjoškolci koji vjeruju i prakticiraju vjeru više su suočeni s vjerskim sumnjama od srednjoškolaca koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru ili su u sumnji ili na putu traženja. Zanimljiv je podatak da oni koji su se iz-

Tablica 128.

Tko je adolescentima Bog

TVRDNJE	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Biće koje oduvijek postoji	5,1	3,5	19,4	30,5	38,9
Stvoritelj i gospodar svega stvorenoga	4,6	4,6	16,8	26,4	45,4
Onaj koji vodi svjetsku povijest i moju sudbinu	8,6	11,0	32,2	25,4	19,8
Netko koga osjećam u sebi	5,0	6,0	28,8	36,5	21,1
Otac koji me razumije i podržava	6,2	6,2	29,8	31,4	22,9
Onaj kojeg sam naučio u obitelji moliti i ljubiti	6,9	9,0	29,6	33,3	18,5
Onaj koji rješava moje probleme	8,8	15,8	38,8	22,3	11,7
Strogi i pravedni sudac	9,1	14,2	32,5	26,7	14,5
Netko tko me malo zanima	42,0	25,1	18,4	7,4	4,2

jasnili distanciranima u odnosu na vjeru, priznaju u velikom postotku da ih muče vjerske sumnje. To ukazuje da oni nisu potpuno “raskrstili” s vjerom, nego je prije riječ o trenutnom stanju i raspoloženju u odnosu na vjeru.

TVRDNJE	Da	Ne
Nedjeljom	57,7	42,3
Mjesečno	45,1	54,9
Ponekad u godini	41,6	58,4
Nikada	56,8	43,2

$$\chi^2 = 17,547; df = 3; p < 0,01$$

Vjerske sumnje češće prate ispitanike koji redovito, tj. svake nedjelje, pohađaju misu u odnosu na one koji to čine mjesečno ili pak ponekad u godini. Iz ovog istraživanja proizlazi da su vjerske sumnje za veliki dio adolescenata nezaobilazne u procesu rasta u vjeri. Sumnje su čimbenik koji prati religioznu socijalizaciju i stoga ne moraju imati samo negativnu konotaciju. One mogu biti put do postizanja zrele i osobne vjere jer mogu biti put pročišćavanja vjere i crkvenosti u različitim vidovima.

Pošto smo potvrdili prisutnost vjerskih sumnji, željeli smo saznati gdje su njihovi uzroci, naime gdje srednjoškolfci doživljavaju poteškoće ili situacije koje izazivaju konfuziju kada je u pitanju vjera? Sumnje se mogu pojaviti u

Tablica 129.

Korelacija slike o Bogu i prakticiranje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

TVRDNJE	Dob	Spol	Mjesto boravka	Obrazovanje - otac	Obrazovanje - majka	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Biće koje oduvijek postoji	,005	,057	,045	-,082*	-,108*	,448**	,328**
Stvoritelj i gospodar svega stvorenoga	,016	-,010	,073	-,176**	-,216*	,549**	,451**
Onaj koji vodi svjetsku povijest i moju sudbinu	0,020	0,070*	0,037	-,159*	-,180*	,422**	,305**
Netko koga osjećam u sebi	-,033	,062	,057	-,164*	-,179*	,491**	,440**
Otac koji me razumije i podržava	-,025	,041	,079*	-,171*	-,195*	,469**	,411**
Onaj kojeg sam naučio u obitelji moliti i ljubiti	-,019	,007	,134**	-,204*	-0,262*	,471**	,509**
Onaj koji rješava moje probleme	,018	,041	,087*	-,158*	-,198*	,414**	,336**
Strogi i pravedni sudac	,043	,024	,045	-,067	,108*	,286**	,207**
Netko tko me malo zanima	-,001	-,047	,011	,100**	,126**	-,427**	-,322**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$ (*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

procesu razmišljanja o važnim kršćanskim istinama, ali mogu biti izazvane i vanjskim čimbenicima. Adolescenti su skloni padati pod razne utjecaje i ponude.

U anketi smo naveli nekoliko situacija koje mogu izazvati vjerske sumnje i pozvali ispitanike da procijene koliko svaka pojedina situacija njima stvara probleme vezane uz pitanje vjere. Evo njihovih odgovora:

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije koje ukazuju na dva važna područja u kojima adolescenti pronalaze uzroke vlastitih vjerskih sumnji.

Problem vjerskih sumnja povezan je s negativnim odnosom s ustanovama vjerske formacije (F_1) ili je uzrok u religiozno-nepovoljnoj socijalizaciji koja bitno utječe na formiranje identiteta mladog čovjeka (F_2). Adolescenti odbijaju prihvatiti moralne norme koje Crkva nalaže jer se to ne poklapa s njihovim vlastitim potrebama i željama. Sumnje se javljaju kada dožive nedosljednost u životnim kršćanskim stavovima nekih crkvenih ljudi. Također je problem s nedovoljnim razumijevanjem temeljnih kršćanskih istina, posebno kada su njihove sumnje potkrijepljene različitim iskazima u školskim priručnicima. Obiteljsko ozrač-

je važan je čimbenik u religioznoj i vjerničkoj socijalizaciji. Zato neadekvatna obiteljska atmosfera može izazvati veliku adolescentovu nesigurnost. Teško je vjerovati da će mladi čovjek prihvatiti nešto kao vrednotu ako ona nije živo prepoznatljiva kao vrednota u krugu najbližih. Skupina vršnjaka i prijatelji u vrijeme adolescencije imaju veliki utjecaj u izgrađivanju temeljnih kriterija, zato je i za izgradnju čvrstog religioznog identiteta važna podrška prijatelja. Adolescent intenzivno otkriva svijet, stječe nove spoznaje s različitih životnih područja, revalorizira dosadašnje stavove, preispituje vrednote. U pitanje dolazi i njegov dosadašnji način vjerovanja i ako nema dovoljno vjerničko znanje, upada u različite sumnje glede temeljnih vjerskih istina. Neznanje se odražava posebno u slabom razumijevanju vjerskih i liturgijskih obreda, te govora simbola. Sudjelovanje i prepoznavanje bogatstva i značenja religioznih obreda i simbola ovisi o tome koliko su mladi otkrili znakovitost religioznog govora (simboli, geste, riječi...). Neznanje redovito rađa sumnje koje, s vremenom, vode k distanciranju, a ponekad i gubitku vjere.

Uz pomoć t-testa analizirali smo dobivene faktore i dobili značajniju statističku razliku s obzirom na mjesto stanovanja ispitanika. Naime, ispitanici koji žive u Zagrebu uzroke svojih vjerskih sumnji više vežu uz religiozne

Tablica 130.
 Tko je adolescentima Isus Krist

TVRDNJE	Uopće se ne slažem	Ne slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem
Sin Božji u kojeg vjeruju kršćani	1,8	2,0	6,6	40,7	46,7
Spasitelj i Otkupitelj ljudi	3,2	3,7	13,4	32,6	44,1
Prijatelj kojemu se povjeravam	6,2	8,8	26,9	33,5	21,3
Čovjek koji se zalagao za socijalnu pravdu	7,2	11,0	36,1	27,7	14,6
Jedna velika povijesna osoba	5,9	8,1	20,5	35,8	27,1
Osoba kojoj bi želio sličiti	9,6	16,2	39,9	18,3	12,8
Prijatelj koji me uvijek razumije	6,3	9,0	29,1	30,5	22,1
Onaj koji može promijeniti današnje društvo	9,0	16,2	34,8	21,9	15,3
To je osoba o kojoj sam gledao nekoliko filmova	21,9	20,9	22,5	22,2	9,8
Netko tko me malo zanima	45,9	24,8	16,9	6,0	3,4

ustanove(F_1).

Tablica 131.
 Tablica faktorske strukture predodžbe o Isusu Kristu

PRAKTICIRANJE VJERE	M	Kontrast	F - omjer	Značajnost
Vjerujem i prakticiram vjeru	- 0,257			
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	0,115			
Sumnjam	0,233	4,3,2 > 1	9,837	0,000
U traženju sam	0,464			
Distanciran	-0,040			

Rezultati analize varijance pokazuju kako postoje statistički značajne razlike u viđenju uzroka vjerskih sumnji s obzirom na prakticiranje vjere. Ispitanici koji ne prakticiraju svoju vjeru, koji su u sumnji ili još uvijek u traženju, više pristaju uz koncept po kojem su vjerske sumnje izazvane "socio-kulturnim ozračjem".

Iz distribucije frekvencija vidimo da su najčešći uzroci vjerskih sumnji nekršćansko obiteljsko ozračje, nerazumijevanje vjerskih simbola i obreda i nezainteresiranost za vjerska pitanja, zatim stil i razmišljanje prijatelja o vjeri.

PREODŽBE I SLIKE O BOGU

Velika većina adolescenata izražava vjeru u Boga. No pitanje je u kojeg Boga vjeruju? Kakvu imaju sliku o Bogu? Kako ga doživljavaju? O tome kako adolescenti doživljavaju Boga, među prvima se bavio istraživanjem Babin.³⁸² U upitniku smo naveli nekoliko tvrdnji koje se odnose na Boga. Ispitanike smo pozvali da zauzmu svoj stav u odnosu na svaku tvrdnju.

Iz tablice 128 očito je da adolescenti u velikom broju podržavaju teološke tvrdnje o Bogu: Bog je stvoritelj i gospodar svega stvorenog (71,8%) i biće koje oduvijek postoji (69,4%). Također, više od polovice adolescenata doživljava Boga kao onoga koji je blizak čovjeku, tj. Otac koji razumije i podržava čovjeka (54,3%), osoba koju osjećam u sebi (57,6%). Predodžbe o Bogu koje adolescenti manje podržavaju odnose se na one tvrdnje koje govore o Bogu kao onome koji vodi povijest i osobne sudbine ljudi. Manje od polovice ispitivanih srednjoškolaca (45,2%) zamišlja Boga kao nekog koji vodi svjetsku povijest. Možda je razlog što u svjetskim zbivanjima prevladavaju negativne pojave koje su po njihovom mišljenju nespojive s Božjim vodstvom?! Također sliku o Bogu koji rješava njihove probleme ne podržava velika većina - tek jedna trećina. Ovdje treba napomenuti da je riječ o adolescentima čije je životno razdob-

Tablica 132.
 Korelacija dobivenih faktora s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja, prakticiranje vjere i odlaska na misu

lje obilježeno krizama u kojima se redovito osjećaju usamljeni, bez razumijevanja drugih, pa ponekad i Boga doživljavaju daleko, pogotovo ako se to ne uklapa u njihove planove i želje.

S obzirom na spol i dob ispitanika nema značajnijih razlika u doživljavanju Boga. Postoji negativna korelacija s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja. Što su roditelji obrazovaniji, to djeca manje pristaju uz ponuđene tvrdnje o Bogu. Naravno, značajne su razlike dobivene na prakticiranju vjere i odlasku na misu. Adolescenti koji vjeruju i prakticiraju vjeru i koji redovito pohađaju misu, više pristaju uz navedene slike o Bogu. Interesantno je da u ispitanika koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito odlaze na misu, još uvijek postoji predodžba o Bogu kao strogom i pravednom sucu. Ovaj podatak ukazuje da se u našim pastoralno-katehetskim modelima još uvijek posreduje takva slika o Bogu. Ispitanici koji žive izvan Zagreba izjavljuju da je Bog za njih onaj kojeg su naučili u obitelji moliti i ljubiti. I ovo je još jedan dokaz koliko je važno kršćansko-obiteljsko ozračje. Da je obitelj još uvijek važan čimbenik u religioznoj formaciji potvrdilo je istraživanje na općoj populaciji.³⁸³

PREDODŽBA O ISUSU KRISTU I NJEGOVO MJESTO U ŽIVOTU ADOLESCENATA

Vjera u Krista stožer je kršćanske vjere. Izričaj “vjerujem u Isusa Krista”, znači “vjerujem u Boga”. Krist je uvijek imao važno mjesto u životu mladih ljudi i oni ni danas

Tablica 133.
 Stav prema nekim važnim istinama vjere

PITANJA	Potpuno vjerujem	Prilično vjerujem	Malo vjerujem	Ne vjerujem	Ne znam
Vjeruješ li da je Krist Sin Božji	61,7	19,9	6,2	4,5	6,7
Vjeruješ li da je Crkvu utemeljio Isus Krist	48,0	26,4	9,6	5,9	8,8
Vjeruješ li da će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena	27,0	23,6	19,6	13,4	15,5
Vjeruješ li u besmrtnost duše	38,5	23,5	15,3	6,7	14,6
Vjeruješ li da je Biblija Bogom nadahnutu knjiga	37,9	31,4	13,6	5,8	10,4
Vjeruješ li da neke osobe mogu biti opsjednute od đavla	22,1	22,1	23,8	14,0	16,6

nisu indiferentni pred njegovom porukom i osobom. Ali, u isto smo vrijeme svjedoci kako ga današnji mladi prihvaćaju s određenim rezervama - reduciraju njegovo djelovan-

Tablica 134.

Korelacija stava istina vjere u odnosu na prakticanje vjere i pohađanja mise, te u odnosu na neke sociodemografske varijable

je na površnu socijalnu dimenziju. Pod jakim utjecajem različitih istočnjačkih pokreta, mladi nerijetko Isusa stavljaju u red modernih “učitelja duhovnosti”.³⁸⁴ Mladi danas “žele znati i imati iskustvo o tome u kakvom je odnosu Isus Krist s drugim religijama, kako se obraćao siromašima i emigrantima, kako je ulazio u psihološke i unutarnje konflikte, kako se odnosio prema ustanovama.”³⁸⁵

Stoga današnji analitičari zamjećuju da “kristologiji mladih” nedostaje biblijsko-teološko uporište, prenatlažen

PITANJA	Dob	Spol	Mjesto boravka	Naobrazba - otac	Naobrazba - majka	Prakticiranje vjere	Pohađanje mise
Vjeruješ li da je Krist Sin Božji	,016	,010	,023	-,217**	-,236**	,583**	,459**
Vjeruješ li da je Crkvu utemeljio Isus Krist	-,026	-,034	,099**	-,129**	-,188**	,458**	,463**
Vjeruješ li da će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena	-,036	-,108**	,029	-,088**	-,095**	,354**	,391**
Vjeruješ li u besmrtnost duše	-,007	-,035	-,028	,021	-,032	,262**	,292**
Vjeruješ li da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga	-,013	-,083*	,023	-,108**	-,166**	,435**	,364**
Vjeruješ li da neke osobe mogu biti opsjednute đavlom	-,031	-,072*	,014	-,095**	-,127**	,213**	,198**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

je osobni odnos koji se često oslanja samo na doživljaj i iskustvo, koje nije uvijek u skladu s vjerom zajednice – Crkve. U porastu je zanemarivanje sakramentalne dimenzije i doživljavanje Isusa na jednoj kulturološko-psihološkoj razini.³⁸⁶ Za mnoge mlade Isus nije osoba s kojom mogu uspostaviti odnos, nego se sve svodi na simbol, poruku, mit, osobu s postera. Stoga će, na temelju socioloških istraživanja, Milanesi ustvrditi kako je “kristologija mladih” u sebi vrlo ambivalentna.³⁸⁷ Isus Krist je sveden na kršćansku poruku koja se uspoređuje s etikom i kulturom. “Većina mladih ima ‘katekumenski odnos’ prema Kristu. Ovdje se termin ‘katekumenski’ uzima kao nedovoljno, provizorno i općenito poznavanje Isusa Krista, tipično za osobe kojima je Krist bio samo početno naviješten.” U odnosu prema osobi Isusa Krista, mladi kršćani vjernički identitet svode na kulturnu datost koja ne uključuje osobnu opciju. Češće je njihov odnos prema Kristu uvjetovan

površnim emocijama koje proizlaze iz njegove ljudske neobičnosti (Jesus Christ superstar).

Kakva je situacija s našim adolescentima? Kako i na koji način oni doživljavaju Isusa Krista? Koje mjesto zauzima Isus Krist u životu zagrebačkih srednjoškolaca?

Većina zagrebačkih adolescenata vjeruje da je Isus Krist Sin Božji (87,4%) u kojeg vjeruju kršćani i da je on Spasitelj i Otkupitelj ljudi (76,7), tj. najveći dio pitanih adolescenata prihvaća teološko-antropološko utemeljenje.

Faktorskom analizom dobili smo dva faktora koji nam otkrivaju dvije temeljne slike koje adolescenti imaju o osobi Isusa Krista.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

TVRDNJE	Religijsko-antropološko	Socio-kulturno
Prijatelj kojemu se povjeravam	,86344	
Prijatelj koji me uvijek razumije	,86302	
Spasitelj i Otkupitelj ljudi	,82072	
Netko tko me malo zanima	-,68778	
Onaj koji može promijeniti današnje društvo	,66185	
Osoba kojoj bih želio sličiti	,61018	
Sin Božji u kojeg vjeruju kršćani	,58619	
Jedna velika povijesna osoba		,73307
Čovjek koji se zalagao za socijalnu pravdu		,67481
To je osoba o kojoj sam gledao nekoliko filmova		,63892

Tablica 135.
Što adolescenti misle o životu poslije smrti

Prvi faktor nas upućuje na doživljavanje i predodžbu osobe Isusa Krista promatrane kroz religijsko-antropološku prizmu koja je snažno obilježena osobnom dimenzijom. Adolescenti doživljavanju Isusa Krista veoma osobno. On je za njih živa osoba koja ima aktualno značenje u povijesti svake osobe i u svjetskoj povijesti. Krist je osoba s kojom se žele identificirati, osoba od povjerenja, jednostavno prijatelj. U njihovim religijsko-antropološkim predodžbama i teološko utemeljenje nalazi svoje mjesto: Isus je Spasitelj i Otkupitelj ljudi, Sin Božji u kojeg kršćani vjeruju.

Drugi faktor razotkriva da u svijesti jednog dijela zagrebačkih adolescenata postoji slika o Isusu Kristu koja je utemeljena na povijesno-socijalnoj paradigmi unutar koje oni doživljavaju njegovu veličinu.

Tablica 136.

Razmišljanje o životu poslije smrti i dob

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Ništa	16,2	8,1	8,8	9,9	4,7	13,6
Ne znam, nesiguran sam	8,1	15,4	13,4	9,4	15,3	22,7
Ne može nitko znati što je poslije smrti	35,1	31,7	33,5	31,4	22,2	27,3
Mislim da postoji drugi život poslije smrti	29,7	35,7	37,2	39,5	38,7	18,2
Mislim da se čovjek nakon smrti inkarnira u drugu osobu ili neko drugo živo biće	10,8	7,2	6,3	8,1	14,0	18,2
Drugo	0,0	1,8	0,8	1,8	5,3	0,0

$$\chi^2 = 40,848; df = 25; p < 0,01$$

Tablica 137.
Kako adolescenti
zamišljaju raj

VARIJABLE	Stupanj obrazovanja - otac	Stupanj obrazovanja - majka	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Religijsko-antropološko	-,190**	-,234**	,585**	,516**
Socio-kulturno	,125**	,105**	-,096**	-,111**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$ (*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Korelacijom dobivenih faktora uočena je statistički značajna korelacija s obzirom stupanj obrazovanja roditelja. Postoji negativna korelacija između obrazovanja roditelja i predodžbe o Isusu Kristu. Što su roditelji manje obrazovani, djeca više pristaju uz religijsko-antropološki koncept. A ispitanici čiji roditelji posjeduju visoku naobrazbu više podržavaju predodžbu o Isusu koja se temelji na socio-kulturnim datostima.

Pozitivna je, međutim, korelacija između prakticiranja vjere i pohađanja mise i doživljavanja Isusa Krista. Ispitanici "vjernici-praktikanti", kao i oni koji redovito sudjeluju u euharistijskim slavljinama, više pristaju uz religijsko-antropološku predodžbu o Isusu Kristu.

Tablica 138.
Predodžba o raju i stupanj
obrazovanja roditelja ispitanika

ADOLESCENTI I ISTINE VJERE

U današnjem jeziku Učiteljstva i dogmatske teologije kršćanska je istina, odnosno istina vjere dogma u kojoj Crkva, snagom svog Učiteljstva, definira objavljenu istinu koja obvezuje sve vjernike, u toj mjeri da se njezino odbijanje kvalificira kao hereza i vodi k izopćenju iz katoličke Crkve.³⁸⁹ Zato je svaki vjernik dužan prihvatiti temeljne krš-

ćanske istine. Čini se da upravo primljene kršćanske istine u ranoj religioznoj socijalizaciji ostaju duže u svijesti ljudi, pa čak i onda kada više ne prakticiraju vjeru. To potvrđuju i dobiveni rezultati iz kojih vidimo da velika većina adolescenata prihvaća temeljne istine kršćanske vjere, iako je kod svake pojedine stupnjevitost prihvaćanja različitog intenziteta.

Većina adolescenata prihvaća temeljne kršćanske istine koje se odnose na Krista, Crkvu i Bibliju. Tako 81,6% ispitanika vjeruje da je Krist Sin Božji; 79,3% potvrđuje svoje uvjerenje da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga i 74,4% drži da je Crkvu utemeljio Isus Krist. Također dvije trećine zagrebačkih srednjoškolaca vjeruje u besmrtnost duše. Međutim, zanimljiv je podatak da tek polovica ispitanika vjeruje da će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena, dok ih je u ovu kršćansku istinu 15,5% nesigurno, a 28,9% nijeće uskrsnuće kao mogući čovjekov dalji život. Od svih navedenih kršćanskih istina adolescenti najmanje vjeruje u mogućnost da đavao opsjedne čovjeka.

S obzirom na spol, može se uočiti da muškarci, u odnosu na žene, više vjeruju u kršćansku istinu po kojoj će svaki čovjek uskrsnuti na kraju vremena, da je Biblija Bogom nadahnuta knjiga te u opsjednuće đavlom. Ispitanici koji žive izvan Zagreba više prihvaćaju kršćansku istinu koja kaže da je Crkvu utemeljio Isus Krist. Razlike postoje s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Ispitanici čiji roditelji posjeduju visok stupanj obrazovanja manje prihvaćaju navedene kršćanske istine. Oni koji vjeruju i prakticiraju vjeru i redovito sudjeluju na euharistijskom slavlju više vjeruju u spomenute kršćanske istine.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 139.
Predodžbe o raj i prakticiranje vjere

PREDODŽBE O "POSLEDNJIJIM STVARIMA"

Eshatologija je područje unutar vjerovanja o kojem se možda najmanje govori. Izrazom "eshatologija" izražavamo poimanje ili vjerovanje povezano s "posljednjim stvarima" koje se odnose na čovjekovu sudbinu i budućnost čovječanstva i svijeta. Eshatologiju zanima pitanje života, povijesti i svijeta - njegovo spasenje ili propast.³⁹⁰ Suvremeni čovjek nerado govori o smrti, osobito o onom poslije smrti. Nerado govori o raj i paklu i posljednjem sudu. U naše vrijeme, osim toga nedostaje adekvatan jezik koji bi o "posljednjim stvarima" progovorio suvremenom čovjeku. "Govor o posljednjim stvarima još uvijek se previše oslanja na srednjovjekovne slike i kao takav ne može biti izazov čovjeku današnje kulture".³⁹¹

Tablica 140.
Predodžbe raja i pohađanje mise

U ovom istraživanju pošli smo od važnog pitanja: što adolescenti misle o životu poslije smrti. Dobili smo slijedeće rezultate:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Ništa	79	8,8
Ne znam, nesiguran sam	118	13,1
Ne može nitko znati što je poslije smrti	275	30,4
Mislim da postoji drugi život poslije smrti	332	36,7
Mislim da se čovjek nakon smrti inkarnira u drugu osobu ili neko drugo živo biće	78	8,6
Drugo	18	2,0

Tablica 141.
Stav adolescenata prema paklu

Nešto više od jedne trećine zagrebačkih adolescenata smatra da poslije smrti postoji drugi život, a njih 43,5% izražava nesigurnost i sumnju glede čovjekovog konačnog završetka. Značajan broj srednjoškolaca (8,8%) drži da čovjekova sudbina završava isključivo ovdje na zemlji, bez bilo kakve perspektive o budućem životu. Isto tako, značajan je postotak ispitanika koji prihvaćaju reinkarnaciju (8,6%)³⁹² kao jednu od mogućih alternativa poslije čovjekove smrti.³⁹³ Zanimljivo je da reinkarnacija pripada jednoj drugoj kulturi, različitoj od europske koja ima duboke kršćanske korijene. To ukazuje na veliki utjecaj masovnih medija koji pomoću svijeta mode, filma, spektakla "reklamiraju" reinkarnaciju kao mogućnost čovjekovog budućeg života. Zapravo, u razgovoru sa srednjoškolcima, vidjeli smo da oni ne znaju puno o reinkarnaciji – sve je to na razini znatiželje, privlačnosti, neuobičajeno.

Metodom χ^2 , u poimanju života poslije smrti, ispitanici se razlikuju s obzirom na dob. Nesigurnost se najviše očituje u srednjoškolaca između 15. i 17. godine. Što su adolescenti stariji, to se više distanciraju od kršćanske istine da postoji život poslije smrti. Također, stariji adolescenti češće izražavaju vjeru u reinkarnaciju.

Tablica 142.

Predodžbe o paklu i stupanj obrazovanje roditelja

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	38,2	38,0	32,0	29,7	21,0	21,6
Vječna izoliranost od Božje blizine	27,6	28,1	31,8	33,5	34,7	33,1
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	6,6	13,2	12,4	12,1	11,9	11,2
Ne vjerujem u pakao	13,2	9,9	12,1	12,1	18,7	19,4
Ne zanima me, to mi nikad nije bio problem	14,5	10,7	11,7	12,6	13,7	14,8

$$\chi^2 = 21,818; df = 8; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 21,921; df = 8; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

SREDNJOŠKOLCI O RAJU, PAKLU I ĐAVLU

Ispitanicima smo postavili i pitanje o raju, paklu i đavlu.

Tablica 143.

Predodžbe o paklu i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	36,4	24,6	25,0	18,9	9,4
Vječna izoliranost od Božje blizine	37,7	37,3	17,9	28,4	8,2
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	11,6	13,8	3,6	17,9	4,7
Ne vjerujem u pakao	5,5	13,8	28,6	21,1	44,7
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	8,7	10,5	25,0	13,7	32,9

$$\chi^2 = 180,914; df = 16; p < 0,01$$

TVRDNJE	Frekvencije	%
To je mjesto vječne sreće	272	30,1
Vječno zajedništvo s Bogom	463	51,2
Ne vjerujem u raj	90	10,0
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	63	7,0

Dobiveni rezultati ukazuju da 80,3% naših ispitanika vjeruje "u raj", od kojih 30,1% pojam "raj" veže uz predodž-

bu mjesta vječne sreće, a 51,20% povezuje raj s vječnim zajedništvom s Bogom.³⁹⁴ Značajno je da 17,0% adolescenata izjavljuje da ne vjeruje da postoji raj ili pak pokazuju nezainteresiranost za to pitanje. Metodom χ^2 uočili smo da postoje značajne statističke razlike u poimanju raja s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika.

Tablica 144.
 Predodžbe o paklu i
 pohađanje mise

TVRDNJE	Niski		Srednji		Visoki	
	otac	majka	otac	majka	otac	majka
To je mjesto vječne sreće	30,6	27,7	28,7	28,1	32,9	34,2
Vječno zajedništvo s Bogom	56,9	66,4	58,4	57,0	44,6	42,2
Ne vjerujem u raj	8,3	2,5	6,8	8,6	14,5	14,2
Ne zanima me, nije mi to nikada nije bio problem	4,2	3,4	6,1	6,3	8,0	9,3

$$\chi^2 = 22,396; df = 6; p < 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 35,002; df = 6; p < 0,01 \text{ (majka)}$$

Uz predodžbu raja kao mjestu vječne sreće više pristaju srednjoškolci čiji roditelji imaju visoku naobrazbu. Teološka vizija raja, kao vječno zajedništvo s Bogom, češće je prisutna kod srednjoškolaca čiji roditelji imaju srednju ili nisku naobrazbu. Ispitanici čiji su roditelji visoko obrazovani češće nijeću postojanje raja od onih čiji su roditelji niže i srednje naobrazbe.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
To je mjesto vječne sreće	29,4	37,5	22,2	31,6	17,9
Vječno zajedništvo s Bogom	67,5	50,2	37,0	38,9	14,3
Ne vjerujem u raj	1,6	7,6	22,2	22,1	35,7
Ne zanima me, nije mi to nikada nije bio problem	1,6	4,7	18,5	7,4	32,1

$$\chi^2 = 262,456; df = 12; p < 0,01$$

Ako usporedimo predodžbe o raj i prakticiranje vjere kod ispitanika, možemo zaključiti slijedeće: raj kao mjesto vječne sreće najčešće zamišljaju ispitanici koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru. Oni koji vjeruju i prakticiraju vjeru više prijanjaju uz kršćansko-teološku viziju; uz raj je vječno zajedništvo s Bogom. Oni koji izjavljuju da ne vje-

TVRDNJE	Frekvencije	%
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	209	23,1
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	488	54,0
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	96	10,6
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	100	11,1

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 145.

Predodžbe adolescenata o đavlu

ruju u raj i da ih to pitanje zapravo i ne zanima, spadaju u kategoriju distanciranih u odnosu na vjeru.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
To je mjesto vječne sreće	26,4	32,0	36,9	21,3
Vječno zajedništvo s Bogom	70,8	60,5	40,4	7,9
Ne vjerujem u raj	1,4	4,3	13,1	43,8
Ne zanima me, nije mi to nikada nije bio problem	1,4	3,1	9,6	27,0

$$\chi^2 = 274,433; df = 9; p < 0,01$$

Tablica 146.

Uspoređivanje rezultata s rezultatima na općoj populaciji u svezi predodžbe o đavlu

Srednjoškolci koji češće pohađaju euharistijsko slavlje bliže su teološkoj viziji raja, a oni koji to čine rjeđe više se priklanjaju "antropološkoj" viziji. Oni koji nikad ne idu na misu u najvećem broju niječu njegovo postojanje.

Među zagrebačkim srednjoškolcima prevladava teološko poimanje raja koje je plod kršćanske socijalizacije koja se posreduje vjeronaukom u školi i župnom katehezom.

Kršćanska vjera naučava da čovjekova vječna sudbina može biti okrunjena "vječnom nagradom ili kaznom".³⁹⁵ Stoga Crkva u svom naučavanju "potvrđuje opstojnost pakla i njegovu vječnost".³⁹⁶ O zadnjim stvarnostima ljudske egzistencije, danas se malo govori i u crkvenim krugovima. Zato u spoznajama vjernika o eshatološkom području često susrećemo različite natruhe koje nemaju kršćansko utemeljenje. Kod vjernika nerijetko susrećemo predodžbe o paklu s vrlo živopisnim slikama koje uključuju oganj, vatru, tamu, izgaranje, itd.

Pitanjem kako zamišljaš pakao i đavla, htjeli smo provjeriti koliko su razmišljanja srednjoškolaca utemeljena na kršćanskoj tradiciji, a koliko su pod utjecajem drugih kulturoloških koncepcija.

Tablica 147.

Predodžbe o đavlu s obzirom na spol

Tablica 148.

Predodžbe o đavlu i stupanj obrazovanja majke

TVRDNJE	Frekvencije	%
---------	-------------	---

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 149.
Predodžbe o đavlu i prakticanje vjere

To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	248	27,4
Vječna izoliranost od Božje blizine	290	32,1
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	105	11,6
Ne vjerujem u pakao	133	14,7
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	117	12,9

TVRDNJE

	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjeruje, ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	32,5	20,9	10,7	12,6	11,8
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	54,8	59,6	53,6	64,2	28,2
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	2,9	10,1	19,6	13,7	38,8
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	9,8	9,4	16,1	9,5	12,2

$$\chi^2 = 140,567; df = 12; p < 0,01$$

Tablica 150.
Predodžbe o đavlu i pohađanje mise

Na temelju dobivenih rezultata proizlazi da 59,5% ispitivane populacije vjeruje da postoji pakao, dok 11,6 % niječe tu mogućnost. Koji vjeruju u postojanje pakla, 27,4%, zamišljaju ga kao neodređeno mjesto gdje borave zli ljudi. Riječ je o povezivanju pakla sa zlom koje se susreće u ljudima. Nešto manje od jedne trećine ispitanika o paklu razmišlja na kršćansko-teološki način. Shvaćaju pakao ne kao mjesto, nego prije svega stanje izgubljenosti i odjeljenosti od Boga i njegove ljubavi.

Među adolescentima koji niječu postojanje pakla valja uočiti razliku. Naime, postoji nijekanje koje se temelji na vjerovanju da je Bog tako dobar da ne može nekoga osuditi na pakao i kategoričko odbijanje mogućnosti postojanja pakla.

Pakao zamišljen kao mjesto vječnog ognja, gdje borave zli ljudi, prisutan je u razmišljanjima srednjoškolaca čiji roditelji posjeduju nisku naobrazbu. A teološko poimanje pakla, tj. izoliranost od Božje blizine, prisutno je u srednjoškolaca čiji roditelji imaju srednju i visoku stručnu spremu. Među ispitanicima koji su uvjereni da je Bog tako dobar da ne može čovjeka osuditi na vječnu kaznu nema značajnijih statističkih razlika s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja. Među ispitanicima koji kategorički odbijaju postojanje pakla, najviše ih je od roditelja koji posjeduju visoku naobrazbu.

Zanimljivo je uočiti da kod poimanja pakla kao “vječne izoliranosti od Božje blizine” ne postoji značajnih statističkih razlika između ispitanika koji vjeruju i prakticiraju vjeru i onih koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru. To isto vrijedi kada je riječ o onima koji drže da Bog ne može čovjeka osuditi na pakao. Interesantno je da među onima koji vjeruju i prakticiraju vjeru postoji znatan broj (15,2%) koji ne vjeruju da postoji pakao ili ih to pitanje ne zanima. Ovo je još jedan pokazatelj da oni koji za sebe kažu da vjeruju i prakticiraju vjeru ne prihvaćaju uvijek sve kršćanske istine.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
To je mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi	38,6	28,1	22,5	8,7
Vječna izoliranost od Božje blizine	35,7	39,8	30,5	8,7
Pakao ne postoji, jer Bog ne može osuditi čovjeka na vječnu kaznu	11,6	9,8	13,7	13,0
Ne vjerujem u pakao	6,9	11,3	16,8	43,5
Ne zanima me, to mi nikada nije bio problem	7,2	10,9	16,4	26,1

$$\chi^2 = 137,595; df = 12; p < 0,01$$

Usporedili smo, također, predodžbe o paklu s odlaskom ispitanika na misu. Ovdje je zanimljivo zamijetiti da među adolescentima koji idu svake nedjelje na misu prevladava slika pakla kao “mjesto vječnog ognja gdje borave zli ljudi”, a ne kršćansko-teološko sliku o paklu (“vječna izoliranost od Božje blizine”). Isto tako, indikativan je podatak da među onima koji redovito idu na misu 14,2% nije čuo postojanje pakla. A teološki ispravno poimanje pakla više je prisutno u srednjoškolaca koji na misu idu mjesečno nego u onih koji to čine svake nedjelje. Na temelju ovog možemo zaključiti da redovito pohađanje nedjeljne mise ne znači i cjelovito prihvaćanje kršćanskog pologa vjere.

U modernoj kulturi sve više prostora zauzima dualističko poimanje svijeta i čovjeka. Postoji trend razmišljanja o postojanju pozitivnih i negativnih energija koje djeluju u čovjeku, ali i u prirodi – cijelom kozmosu. Često se može čuti kako neka osoba zrači pozitivnom energijom ili pak druga negativnom energijom. Riječ je o traženju uzroka zla u svijetu. U kršćanskom poimanju zlo se povezuje s đavlom – “začetnikom grijeha”.³⁹⁷ U Novom zavjetu Isus Krist govoreći o sotoni kaže kako je đavao začetnik laži

(usp. Iv 8,44). Stoga i crkveno Učiteljstvo kaže kako zlo nije apstraktan pojam, nego ono označava osobu.³⁹⁸

Srednjoškolicima smo postavili i pitanje o đavlu. Što oni misle o đavlu?

Iz dobivenih podataka proizlazi da 23,1% zagrebačkih adolescenata zamišlja đavla kao osobu koja postoji i potiče čovjeka na zlo. A apstraktni pojam zla, koje je prisutno u ljudskoj naravi, pripisuje đavlu 54,0% ispitanika. Potpuno negiranje postojanja đavla susrećemo kod 21,7% adolescenata. Ako ove podatke usporedimo s dobivenim podacima o općoj populaciji, možemo uočiti razliku: adolescenti više vjeruju u postojanje đavla negoli opća populacija.³⁹⁹

Tablica 151.
 Vjerovanje u paranormalne
 pojave

TVRDNJE	Potpuno vjerujem	Djelomično vjerujem	Malo vjerujem	Ne vjerujem	Ne znam
Planete utječu na život ljudi	6,7	21,2	27,1	29,0	15,5
Neke osobe mogu stupiti u kontakt s mrtvim osobama	6,3	16,3	31,9	30,3	14,7
U mogućnost čitanja budućnosti s dlana	1,9	10,4	29,3	45,0	12,8
U telepatiju	7,4	19,5	29,5	29,1	14,2
U mogućnost dozivanja duhova	14,9	26,5	29,3	16,4	11,1
U moć prokletstva	4,8	11,5	28,4	38,4	14,9
U postojanje duhova različitih od Boga, anđela i svetaca koji mogu utjecati na sudbinu ljudi	6,4	13,6	24,2	36,2	18,0
U magiju (bijelu i crnu)	7,1	13,1	21,9	40,3	16,6
U horoskop	3,2	16,4	31,9	36,5	11,1

TVRDNJE	Adolescenti	Opća populacija
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	23,1	21,0
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	54,0	44,2
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	10,6	11,3
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	11,1	22,7

Predodžbe o đavlu razlikuju se u ispitanika s obzirom na spol: muškarci više pristaju uz sliku đavla u uosobljenu liku, dok ga žene više prepoznaju u čovjekovoj sklonosti

TVRDNJE	Utjecaj natprirodnih sila	Horoskop i gatanje
U magiju (bijelu i crnu)	0,77445	
U mogućnost doživljanja duhova	0,76360	
U moć prokletstva	0,70177	
Neke osobe mogu stupiti u kontakt s mrtvim osobama	0,69692	
U postojanje duhova različitih od Boga, anđela i svetaca koji mogu utjecati na sudbinu ljudi	0,66053	
U telepatiju	0,63732	
U horoskop		0,77931
Planete utječu na život ljudi		0,75296
U mogućnost čitanja budućnosti s dlana	0,46321	0,5269

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 152.

Faktorska struktura dobivena na varijablama kojima smo mjerili pristajanja uz paranormalne pojave

prema zlu. Također, muškarci u nešto većem broju od žena nijeću postojanje đavla.

TVRDNJE	M	Ž
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	26,7	20,1
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	49,0	60,0
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	11,5	10,2
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	12,9	9,7

$$\chi^2 = 11,443; df = 3; p < 0,01$$

Postoje značajnije statističke razlike s obzirom na stupanj obrazovanja majke ispitanika, nema razlike s obzirom na očevu naobrazbu. To nam ukazuje da majka ima važniji utjecaj od oca u religioznoj socijalizaciji.

TVRDNJE	Niski	Srednji	Visoki
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	38,1	23,4	17,9
Sklonost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	41,5	55,5	58,7
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	9,3	9,0	13,3
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	11,0	12,1	10,1

$$\chi^2 = 24,859; df = 6; p < 0,01$$

Tablica 153.

Korelacija dobivenih faktora u odnosu na prakticanje vjere i pohađanje mise, te neke sociodemografske varijable

Ispitanici čija majka ima nisku naobrazbu u svojoj predodžbi o đavlu integriraju kršćansko učenje, a adolescenti čija majka posjeduje visoku ili srednju naobrazbu skloniji su zamišljanju đavla kao jedne neodređene sile koja čovjeka potiče na zlo. Ovakvo poimanje ne mora imati nikakve veze s kršćanskim gledanjem na podrijetlo grijeha i zla, nego se može pripisivati različitim energijama.

Uspoređujući predodžbu o đavlu s prakticiranjem vjere ispitanika, što je za nas zanimljivo, dobili smo indikativne podatke: među onima koji vjeruju i prakticiraju vjeru, kao i onima koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru, najčešće susrećemo apstraktno poimanje đavla – neodređena sila zla.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Stvorenje koje stvarno postoji, potiče čovjeka na zlo	33,2	24,1	16,5	9,8
Skлонost na zlo koja je prisutna u svakom čovjeku	52,7	58,0	60,9	35,9
Ljudska izmišljotina, praznovjerje	4,7	5,4	14,6	32,6
Ne zanima me, nikada o tome nisam razmišljao	9,4	12,5	8,0	21,7

$$\chi^2 = 106,213; df = 9; p < 0,01$$

Ista je situacija pri uspoređivanju s pohađanjem mise. Naime, adolescenti koji idu svake nedjelje na misu imaju predodžbu o đavlu koja se temelji na apstraktnom poimanju zla koje je prisutno u čovjeku. Identičan slučaj dobili smo u srednjoškolaca koji mjesečno idu na misu. Možemo zaključiti da apstraktno poimanje đavla dominira u mentalitetu adolescenata, a to je u trendu moderne kulture i suvremene znanosti.

Nakon kratke analize rezultata o pitanjima koja su se odnosila na eshatologiju, možemo izdvojiti slijedeće: većina zagrebačkih srednjoškolaca vjeruje u prekogrobni život. Njihove predodžbe, o tome kamo čovjek odlazi poslije smrti ukazuju na nedovoljan kršćanski odgoj i zbog toga nisu u stanju zauzeti čvršći stav o eshatološkim stvarnostima. Valja napomenuti da je riječ o dobi koja je završila službenu kršćansku inicijaciju i edukaciju.

Možda nije riječ o distanciranju od službenog naučavanja Crkve o posljednjim stvarima, već o nedovoljnom teo-

loškom utemeljenju u traženju odgovora na pitanje koje se odnosi na zadnju čovjekovu sudbinu. Jedino cjelovitija vjernička edukacija na tom području može spriječiti utjecaj različitih alternativnih religijskih učenja koja pobuđuju posebno znatiželju mladih.

ADOLESCENTI I PRAZNOVJERJE

Praznovjerje u širem smislu uključuje vjerovanja ili ritualne radnje koje se temelje na magičnom razmišljanju ili na religioznosti koja je u nekom smislu degradirana i instrumentalizirana.⁴⁰⁰ Različita vjerovanja u paranormalne pojave povećavaju se unatoč velikim mogućnostima matematičko-znanstvenog tumačenja i vladanja svijetom. To, zapravo, govori da današnji čovjek još uvijek traži odgovore.⁴⁰¹ U praznovjerju posebno značenje ima magija. Pojam magija znači neobičnu sposobnost utjecaja na tijek događaja ili djelovanje stranih sila izazvanih okultnim tehnikama tako da utječu na ljude, primjerice bijela i crna magija.⁴⁰² U suvremenoj kulturi rašireni su razni okultni oblici koji postaju predmet analize etnologa, psihologa, sociologa, teologa, itd. Današnja kultura postala je pogodno tlo za cvjetanje različitih oblika nemira i straha, koje hrane iracionalna nagnuća i tako doprinose rađanju uvijek novih znatiželja. Često se traži put spasa i tumačenje izvan znanstvenih kompetencija i institucionalnih religija. Različiti oblici praznovjerja nisu strani ni najsuvremenijim i najslobodnijim društvima.⁴⁰³ Kulturni pluralizam nudi uvijek veći broj religioznih ponuda, ne samo više religija u istom kulturnom ambijentu sa svojim konfesijama i sektama, ne samo religijama, do sada nepoznatim, koje se šire u čitavom svijetu preko migracija i koji nailaze na prihvaćanje u jednoj multikulturalnoj klimi, nego se nalaze i problematične forme koje predstavljaju religiozne surrogate, kao npr. praznovjerje, astrologija, okultizam, novi religiozni pokreti.⁴⁰⁴ Praznovjerje hvata sve dublje korijenje i među mladom populacijom. Poznato je da je zazivanje duhova kao praksa najčešće prisutno među djecom i mladima. Isto tako, bavljenje bijelom i crnom magijom; čitanje horoskopa i slično.

U našem istraživanju naveli smo samo neke oblike praznovjerja za koje smatramo da su prisutni u našem društvu. Od ispitanika se zahtijevalo da se izjasne u kojem stupnju vjeruju u dolje navedene paranormalne pojave. Dobili smo slijedeće rezultate.

Iz tablice 151 vidljivo je da zagrebački srednjoškolci najviše vjeruju u moć zazivanja duhova (41,4%).

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije ili dva faktora koji ukazuju na postojanje dva tipa vjerovanja unutar paranormalnih pojava, odnosno praznovjerja. Prvi faktor (F_1) odnosi se na vjerovanje u mogućnost utjecaja natprirodnih sila na tijek događaja i sudbinu ljudi. Riječ je o različitim oblicima magije koje koriste različite tehnike, predmete, okultne rituale da dozovu u pomoć strane sile ili duhove, crna i bijela magija, dozi vanje duhova, proklinjanje, čitanje tuđih misli, itd. Drugi faktor (F_2) označava vjerovanja u horoskop i različite oblike gatanja, kao što je čitanje budućnosti s dlana. Pod utjecajem New Age mladi se sve više zanimaju za utjecaj planeta na život čovjeka.

VARIJABLE	Utjecaj natprirodnih sila	Horoskop i gatanje
Dob	,046	,047
Spol	,008	,123**
Mjesto boravka	-,042	-,006
Naobrazba - otac	,063	-,087**
Naobrazba - majka	,050	-,068*
Practiciranje vjere	,55	,031
Pohađanje mise	-,147**	-,202**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

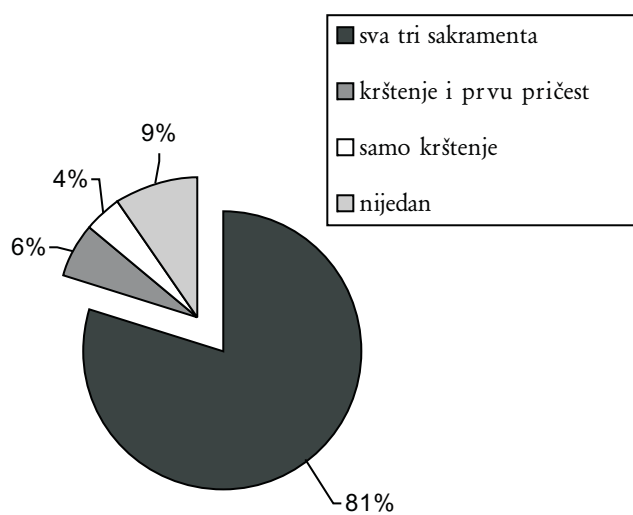
(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Korelacijom faktora uočava se značajna korelacija među ispitanicima s obzirom na spol. U horoskop i gatanja više vjeruju žene od muškaraca. Postoji pozitivna korelacija s obzirom na stupanj obrazovanja oca ispitanika. Srednjoškolci čiji otac ima visoku naobrazbu, manje su skloni vjerovanjima u horoskop i gatanja. Stupanj obrazovanja utječe na smanjenje vjerovanja u horoskop i gatanje. Ne postoji značajna korelacija s obzirom na prakticiranje vjere, ali postoji u odnosu na pohađanje euharistijskog slavlja. Srednjoškolci koji redovito pohađaju misu, manje su pod utjecajem vjerovanja u moć paranormalnih pojava na život čovjeka i manje vjeruju u horoskop i različita gatanja. Slični rezultati dobiveni su u istraživanju na općoj populaciji u Hrvatskoj.⁴⁰⁵

CRKVENA
RELIGIOZNA PRAKSA
ADOLESCENATA

Slika 2.
Sakramenti inicijacije

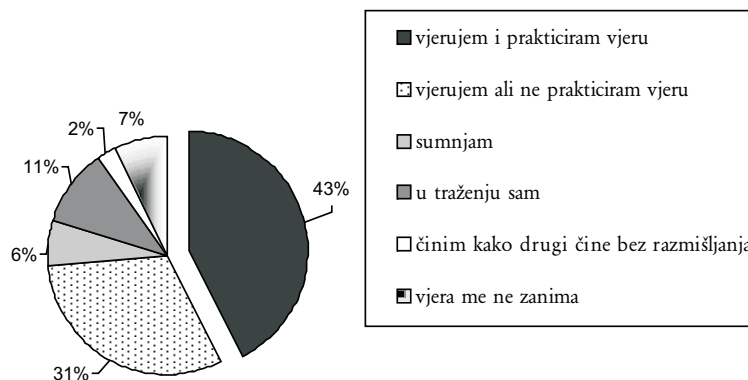

U ranim sociološkim istraživanjima fenomena religioznosti, religiozna crkvena praksa bila je ključni indikator na temelju kojeg su sociolozi stvarali tipologiju religioznog ponašanja.⁴⁰⁶ Religiozna praksa i njena istraživanja imala je veoma važnu ulogu u povijesti sociologije religije.⁴⁰⁷ S vremenom su sociolozi uočili da je nemoguće zahvatiti složenost fenomena religioznosti, analizirajući ga isključivo pod vidom religiozne prakse, iako i danas ona predstavlja jednu od važnih dimenzija religioznog fenomena.

Religiozna crkvena praksa obuhvaća u sebi raznolikost individualnih i zajedničkih čina (gesta, simbola, riječi, itd.) preko kojih vjernici stupaju u kontakt s Bogom (hvaleći, zahvaljujući, tražeći, osluškujući..), izražavajući time vlastitu vjeru i pripadnost religijskoj skupini.⁴⁰⁸ Kult kao vidljivi sakralni čin u sebi odražava nekoliko važnih aspekata: stavlja pojedinca u odnos s Bogom; izražava vjeronje i osobne osjećaje, zatim, čuva, učvršćuje i potiče vjeru i pripadnost religijskoj skupini. Odnos pojedinca u prakticiranju religiozne prakse je višesložan. Možemo analizirati razloge zbog kojih pojedinci prisustvuju religioznom obredu: čine li to iz dužnosti ili vlastite pobožnosti; je li riječ o ritualima koji se mogu ponavljati (kao neki sakramenti) ili o jedinstvenim i neponovljivim sakramentima odnosno ritualima (npr. krštenje, potvrda, sveti red) s obzirom na mjesto gdje se obavljaju: jesu li to javni ili privatni čini, zajednički ili osobni; s obzirom na unutarnji stav onoga tko prisustvuje ili izvršava obred radi li se o vanjskom i formalnom činu, izričaju tradicionalnog kontinuiteta ili o činu vjere.

Zato se traži veoma jasna artikulacija i jasnoća u postavljanju sociološkog aparata kojima se "mjeri" intenzitet religiozne prakse. U našem istraživanju vodimo najviše računa o dvije dimenzije: o frekventnosti i motivaciji. Između mnogih indikatora, u okviru liturgijskih slavlja, odabrali smo one koji zauzimaju važno mjesto u odnosu pojedinca s Bogom, Kristom i Crkvom (ili drugom vjerskom

Slika 3.
Prakticiranje vjere

zajednicom). Dakle, religiozno ponašanje analiziramo u tri vida:

- temeljni obredi u crkvenoj zajednici,
- oblici pučke pobožnosti,
- osebna molitva kao čin izvan institucionalnih zajedničkih rituala.

ADOLESCENTI I SAKRAMENTI INICIJACIJE

Tablica 154.
Vjerska pripadnost roditelja
ispitanika

Polazeći od činjenice da su ispitanici rođeni u vrijeme kada je u Hrvatskoj vladalo jedno drukčije društveno političko ozračje nego što je danas; naime, takvo ozračje u kojem vjerovati nije bila "normalna stvar", a vjera nije imala pravo javnosti,⁴⁰⁹ smatrali smo potrebnim znati u kojoj mjeri su zagrebački srednjoškolci integrirani u crkvenu zajednicu. Željeli smo doznati koliko je njih primilo sve sakramente inicijacije (krštenje, euharistiju i potvrdu).⁴¹⁰

Iz dobivenih rezultata uočljiv je visok broj onih koji su primili sva tri sakramenta (81,0%). To nas upućuje na zaključak da, iako je vjera u vrijeme primanja sakramenata inicijacije naših ispitanika imala samo osobnu, obiteljsku i župnu, a ne i društvenu dimenziju vjere, to nije priječilo roditeljima da svojoj djeci omoguće pristup crkvenoj zajednici. Svijest o pripadnosti katoličkoj vjeri nije iščezla ni u vrijeme totalitarnog sustava.⁴¹¹

Manji je broj onih koji su primili samo dva sakramenta (krštenje i prvu pričest) – svega 6,0%, a još manje

onih koji su samo kršteni (4,0%). Ali je zato indikativan podatak o onima koji nemaju nijedan sakrament – koji nisu prošli “službenu” inicijacije u crkvenu zajednicu. Gotovo svaki deseti (9,0%) ispitanik nije primio nijedan sakrament. Visok postotak onih koji su u cijelosti ucijepljeni u crkvenu zajednicu, svojevrsan je pokazatelj intenziteta barem određenog stupnja religioznosti. Treba imati na umu da primanje ili neprimanje sakramenata inicijacije nije ovisilo o volji ili izboru primatelja. Umjesto njih odlučivali su njihovi roditelji, bake i djedovi, ili tko drugi. Istina je da sakramenti, posebno sakrament krštenja, imaju svoje teološko značenje – po sakramentu krštenja postaje se članom katoličke Crkve, no taj sakrament istodobno pretpostavlja daljnju inicijaciju.

Prakticiranje drugih sakramenata i obreda koji se ponavljaju (euharistija, ispovijed, liturgijska slavlja) može biti pokazatelj koliko je primljena vjera zaživjela u konkretnom životu adolescenata, na teoretskoj razini. Sudjelovati u obredu još ne znači sakramentalno življenje i slavljenje vjere. U liturgijskim slavljinama može se sudjelovati na dvije različite razine: vanjska (ili formalna) i unutarnja koja uključuje osobni vjernički stav. Često se ove dvije razine ne poklapaju u sudionika ili praktikanata različitih religioznih obreda. Intenzitet vjere ili religioznog doživljaja poje-

Tablica 155.
 Prakticiranje vjere i dob

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Vjerujem i prakticiram vjeru	41,7	41,6	45,6	41,8	38,7	45,5
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	16,7	28,8	31,5	32,9	34,0	36,4
Sumnjam	8,3	8,2	6,2	3,6	8,0	0,0
U traženju sam	19,4	8,7	10,4	11,1	11,3	9,1
Činim kako drugi čine bez razmišljanja	8,3	5,0	1,2	1,3	0,7	0,0
Vjera me ne zanima	5,6	7,8	5,0	9,3	7,3	9,1

$$\chi^2 = 34,821; df = 25; p < 0,01$$

dinca pri sudjelovanju u obredu teško je dohvatljiv i najpreciznijim sociološkim mjerilima, jedino dubinskim intervjuom. U određenim ograničenostima, može se ispitati motivacija kojom pojedinac pristupa pojedinom obredu ili religioznom činu.

Stav adolescenata prema vjerskoj praksi, odnosno njihov aktualni stupanj pripadnosti istraživali smo pomoću razrađene skale koja je ispitanicima omogućila da se smjeste na razinu koja im se čini najbliže njihovom unutarnjem opredjeljenju.⁴¹²

Na pitanje: što je s tvojom trenutnom vjerskom (religioznom) pripadnošću? Ispitanici su odgovorili prema slici 3 slijedeće: manje od polovice ispitanika (43,0%) smatra se praktičnim vjernikom, a svaki treći (31,0% ispitanik izjavljuje da vjeruje, ali ne prakticira vjeru. Značajan je postotak onih koji se osjećaju nesigurnima ili su još su uvijek na putu traženja (16,0%). Ima i onih kojima nedostaje unutarnja motivacija pa sudjeluju u vjerskim obredima zato jer to drugi čine, dok 7,0% od ukupnog broja ispitanika odbacuje vjeru kao nešto što ih ne zanima. Usporedimo li broj onih koji ispovijedaju i prakticiraju vjeru s brojem ispitanika koji su primili sve sakramente inicijacije, onda je taj omjer 42,3% prema 78,8%.

Tablica 156.
 Prakticiranje vjere i spol

Mnogi sociolozi, pedagozi i psiholozi ističu kako je u procesu socijalizacije uloga obitelji, prije svega roditelja, ključna. Na poseban način to vrijedi za religioznu socijalizaciju. Naime, riječ je o usvajanju nekih temeljnih vrednota za koje mladi ljudi traže da ih prepoznaju kao takve u životu odraslih – vlastitih roditelja. Zato smo, usporedo s pitanjem o njihovoj religioznoj pripadnosti, htjeli saznati o religioznoj pripadnosti njihovih roditelja. Željeli smo, zapravo, vidjeti postoji li uzročno-posljedična veza između njihove religiozne pripadnosti i pripadnosti njihovih roditelja. U roditelja smo primijenili nešto drukčiju skalu stupnjevanja. Ispitanici su religioznu pripadnost svojih roditelja mogli smjestiti u rasponu od sedam stupnjeva: od onog najidealnijeg do onog koji u sebi sadržava potpuno odbacivanje vjere. Kako bismo dobili što jasniju situaciju, isto se pitanje odnosilo posebno za oca posebno za majku.

Tablica 157.
 Prakticiranje vjere s obzirom
 na mjesto boravka

TVRDNJE	Frekvencije		%	
	Otac	Majka	Otac	Majka
Vjeruju i redovito prakticiraju vjeru	196	278	21,7	31,1
Vjeruju i samo ponekad prakticiraju vjeru	310	337	34,3	37,7
Vjeruju ali ne prakticiraju vjeru	230	181	25,4	20,2
Ne vjeruju	42	27	4,6	3,0
Indiferentni	14	19	1,5	2,1
Ateisti	71	44	7,9	4,9
Drugo	12	9	1,3	1,0
Nije odgovorilo	29	9	3,2	1,0

Iz tablice 154 vidimo da samo 21,7% očeva vjeruje i redovito prakticira, a majke su u nešto većem postotku – njih 31,1%. Žene više prakticiraju vjeru od muškaraca gotovo za 10%. Najveći je broj onih roditelja koji vjeruju i

samo ponekad praktciraju vjeru: 34,3% očeva i 37,7% majki. Ovdje treba upozoriti da nije posve jasno ili, bolje reći, nije jasno što su ispitanici razumjeli pod pojmom “ponekad”. Misli li se na jednom ili dva puta godišnje (Božić i Uskrs) ili ponekad nedjeljom, ali ne redovito. Više

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 158.
Prakticiranje vjere i profil škole

TVRDNJE	Gimnazija	Četverogodišnja srednja škola	Trogodišnja srednja škola	Umjetnička srednja škola
Vjerujem i praktciram vjeru	37,0	46,2	55,1	42,6
Vjerujem ali ne praktciram vjeru	30,1	32,9	26,9	31,1
Sumnjam	7,2	5,3	2,6	6,2
U traženju sam	15,5	6,5	3,8	10,4
Činim kako drugi čine bez razmišljanja	0,7	2,2	9,0	2,4
Vjera me ne zanima	8,6	6,8	2,6	7,2

$$\chi^2 = 54,323; df = 15; p < 0,01$$

je ispitanika koji vjeruju, a ne praktciraju vjeru, nego njihovih roditelja (25,6% očeva, 20,2 majki).

Na temelju analize prve tri varijable možemo sažeti: roditelji manje praktciraju vjeru od svoje djece (ispitanika). U tome su očevi u prednosti. Možda se iz ovoga može već naslutiti kako s godinama opada redovitost prakticiranja vjere! Zanimljiv je podatak o roditeljima koji na jedan ili drugi način potpuno isključuju vjeru iz svog životnog obzorja. To su, uglavnom, roditelji koje su njihova djeca smjestili u kategoriju “koji ne vjeruju”, “indiferentni” ili “ateisti”. Među njima je 14,0% očeva i 10,0% majki.

Uz pomoć χ^2 -testa dobili smo značajne statističke razlike s obzirom na dob, spol, mjesto boravka i tip škole ispitanika, a nije dobivena značajnija statistička razlika s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika.

U našem uzorku obuhvatili smo dob od 14 do 19 godina, s tim da je najmanji broj četrnaestogodišnjaka jer su to učenici koji su pošli ranije u školu ili devetnaestogodišnjaka, jer su to učenici koji su ponavljali jedno od odgojno obrazovnih godišta. Kako vidimo iz tablice 155, za vrijeme adolescencije primjećuje se određena oscilacija u prakticiranju vjere. Naime, s povećanjem starosne dobi, zamjetno opada broj onih koji vjeruju i praktciraju vjeru. Takvo distanciranje kulminira oko osamnaeste godine, da bi se kod devetnaestogodišnjaka zamijetio ponovni porast. Možemo zaključiti da su ispitanici, posebno oni u ranoj ado-

lescenciji, pod jačim utjecajem posrednika (roditelja, skupine vršnjaka, ustanove). Riječ je o posredovanoj vjeri koja još nije postala poosobljena vjera. S povećanjem starosne dobi povećava se broj onih koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru. Također, iz dobivenih frekvencija uočljivo je da u ranoj adolescenciji znatan broj (8,3%) onih koji izjavljuju da je njihov vjerski čin plod imitiranja drugih bez osobnog razmišljanja. U kasnoj adolescenciji (19 godina) nemamo ni jednog koji bi vjerovao samo zato jer to i drugi čine. S povećanjem broja godina povećava se broj onih koje vjera ne zanima. Možemo reći da u ranoj adolescenciji započinje stihijsko distanciranje od prakticiranja vjere i paralelno slabljenje vanjskih posrednika vjere, odnosno crkvenosti.

TVRDNJE	M	Ž
Vjerujem i prakticiram vjeru	19,1	23,4
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	16,7	14,3
Sumnjam	3,1	3,1
U traženju sam	4,0	6,6
Činim kako drugi čine bez razmišljanja	1,1	1,3
Vjera me ne zanima	4,7	2,5

$$\chi^2 = 17,204; df = 5; p < 0,01$$

Analizirajući tablicu 156, vidimo da postoji značajnija razlika s obzirom na spol naših ispitanika. Naime, podaci pokazuju da djevojke više prakticiraju vjeru u odnosu na mladiće (+ 4,3%), a mladići su brojniji u skupini onih koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru (+ 2,4%). Isto tako, više mladića negoli djevojaka izjavljuje da ih vjera ne zanima.

TVRDNJE	Zagreb	Izvan Zagreba
Vjerujem i prakticiram vjeru	40,1	53,1
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	32,3	24,5
Sumnjam	7,0	2,8
U traženju sam	11,0	8,4
Činim kako drugi čine bez razmišljanja	2,2	4,2
Vjera me ne zanima	7,4	7,0

$$\chi^2 = 13,175; df = 5; p < 0,01$$

U prakticiranju vjere postoji značajna statistička razlika s obzirom na mjesto boravka ispitanika. Ispitanici čije je boravište izvan Zagreba u većem broju prakticiraju vjeru (+ 13%). Ispitanici koji žive u Zagrebu više sumnjaju ili su u traženju u odnosu na ispitanika izvan Zagreba. Razlike

nema u broju onih koji izjavljuju da ih vjera ne zanima. Može se zaključiti da adolescenti koji žive izvan grada Zagreba više prakticiraju vjeru, manje sumnjaju, manje su u traženju i više su pod utjecajem drugih nego ispitanici koji borave u Zagrebu.

Razlike u prakticiranju vjere uočljive su ovisno o tipu škole koju ispitanici pohađaju. Iz gore prikazane tablice 158 proizlazi da ispitanici koji pohađaju trogodišnju srednju školu (strukovnu) u najvećem broju vjeruju i prakticiraju vjeru, a ispitanici koji pohađaju umjetničku školu i gimnaziju to najmanje čine. Među onima koji sumnjaju ili su u traženju, najbrojniji su učenici gimnazije ili umjetničke škole. Vjeru najviše doživljavaju samorazumljivo, bez razmišljanja, ispitanici koji pohađaju trogodišnju srednju školu (9,0%), u gimnaziji je takvih slučajeva svega 0,7%. Ispitanici koji izjavljuju da ih vjera ne zanima, najviše se nalaze među gimnazijalcima (8,6%), a najmanje među učenicima trogodišnje škole (2,6%). Ispitanici koji pohađaju gimnaziju i umjetničku školu spadaju u skupinu ispitanika koji izražavaju više kritički stav prema religioznim pitanjima i više se distanciraju od religije.

SUDJELOVANJE ADOLESCENATA U EUHARISTIJSKOM SLAVLJU

Neposredno nakon Drugog vatikanskog koncila i početka liturgijske obnove, koju je Koncil zacrtao, otvorile su se različite mogućnosti za bolje razumijevanje i sudjelovanje u euharistijskom slavlju, a time i novi put za prilagođivanje liturgijskih slavlja, vodeći računa o potrebama i senzibilitetima pojedinih partikularnih zajednica. Tako se, šezdesetih i sedamdesetih godina, puno raspravljalo o organiziranju mise za pojedine podskupine: djecu, mlade, odrasle. Prilagođivanje liturgijskih slavlja moglo se pratiti na tri razine: psihološkoj, vjerskoj i eklezijalnoj.

Danas, nakon (ne)uspješne "liturgijske reforme" manje se govori o problemu "mise za mlade", a više o krizi religiozne prakse, napose kod mladih naraštaja. Kriza religiozne odnosno obredne prakse usko je povezana, štoviše posljedica je krize vjere koja zahvaća mlade generacije, ali isto tako i posljedica krize odnosa mladih prema službenim ustanovama.⁴¹³ Sve učestalije je pitanje s kojim se susreću pastoralni djelatnici: na koji način oblikovati euharistijsko slavlje da ga današnji mladi čovjek razumije i živi? Kako uspješno nadvladati trajnu napetost između nužnog i trajnog prilagođivanja i vjernosti crkvenim dokumentima i tradiciji?

U traženju odgovora nužno je voditi računa o nekoliko važnih čimbenika: o stupnjevitosti u liturgijskoj inicija-

ciji (s obzirom na dob), o osposobljenosti predvoditelja liturgijskih slavlja, o formiranju za liturgiju i iz liturgije, o otvorenosti za bogatstvo različitosti u zajednici i izbjegavanje zatvaranja u geto. Triacca upozorava na opasnost stvaranja određenog "liturgijskog štimunga" koji se temelji na čistoj emotivnosti, što dovodi do liturgijskog infantilizma.⁴¹⁴ Problem distanciranja od religioznih obreda, francuski biskupi povezuju s općom krizom religioznosti mladih generacija. Mladi su u Crkvi ona skupina vjernika koja najmanje prakticira vjeru i koja se suočava s velikim problemima u razumijevanju simbola i općenito religioznih rituala.⁴¹⁵

U ovom smo istraživanju promatrali nekoliko liturgijskih slavlja iz kojih se može nazrijeti kakav je odnos adolescenata prema Bogu, Kristu i Crkvi. Ishodište cjelokupnog liturgijskog događanja "zbijeno" je u Euharistiji (misi). Ona je ušće ili posljednji sakrament kršćanske inicijacije. Euharistija je "uvijek bila u središtu života Crkve i u sebi objedinjavala cjelokupni *'mysterium fidei'*."⁴¹⁶ Stoga će i *Lumen gentium* istaknuti da je "euharistija izvor i vrhunac cijelog kršćanskog života."⁴¹⁷ Ona je snaga "iz koje Crkva stalno živi i raste."⁴¹⁸ Liturgijsko slavlje, prije svega, u svojem "*culmen et fons*" – činu Euharistije, čin je u kojem ulaze u zajedništvo prisutnost Kristova spasenjskog djela sa životom ljudi. Iz tog sakramentalnog susreta moguća je promjena života koju traži Evanđelje.⁴¹⁹ Zato će se Euharistija nazvati "glavnim sakramentom" iz kojeg izlazi šesterostruka rijeka ostalih sakramenata.⁴²⁰ Euharistijsko slavlje je, zasigurno, najvažniji izričaj životnosti unutar jedne kršćanske zajednice. (Ne)sudjelovanje u euharistijskom slavlju važan je pokazatelj u mjerenju religioznog senzibiliteta i intenziteta u jednoj određenoj skupini. Isto tako, sudjelovanje na misi značajan je pokazatelj pripadnosti Crkvi, jer Crkva se najjasnije očituje u slavlju svete Euharistije. U liturgiji se Crkva izražava – "ona postaje sama sebi i drugima pojavna i vidljiva, očita i pozitivna."⁴²¹

Tablica 159.
Pohadanje mise

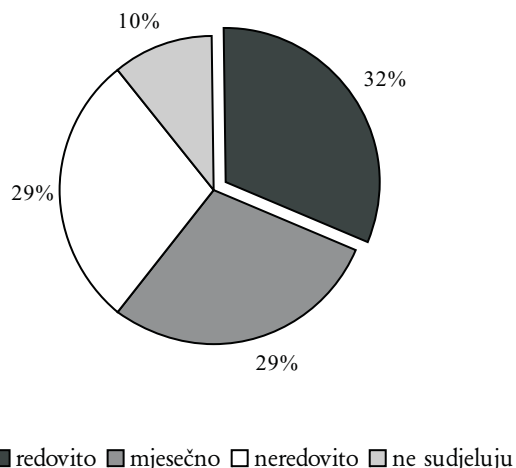
Danas, poslije više od trideset godina "liturgijske reforme", još uvijek se raspravlja o problemu kršćanske liturgije u susretu s modernim svijetom. O tome je li reforma uspjela ili nije, nema ujednačenog stava od strane analitičara. U pokušaju oživljavanja i prilagođavanja liturgije suvremenom čovjeku i njegovim kulturnim senzibilitetima, često se polazilo krivim putem. U želji da se izbjegne nevaljala ritualnost, često se pribjegavalo negiranju same naravi ritualnosti u liturgiji. Da bi bila ponovno otkrivena kao *ri-velazione*, liturgija je morala biti shvaćena i posredovana bez "ritualnog vela". Da bude *rivelante*, morala je biti *disvelata* od svog "ritualnog ruha". To je dovelo do svođenja li-

turgije do gotovo banalnog – običnog čina. Ubrzo se shvatilo da to nužno vodi u slijepu ulicu. “Negirati da je liturgija ritual, znači negirati da je liturgija liturgija, a time i da može biti temeljni čin objave.”⁴²² Iz tog razloga liturgijska obnova polazi od ponovnog vrednovanja i otkrivanja vrijednosti ritualnog u liturgiji. Unutar govora o krizi liturgije, sve češće zauzima važno mjesto problem (ne)razumijevanja simboličkog liturgijskog govora. To napose vrijedi kada je riječ o mladima. U komunikaciji mladi mnogo i često koriste simbolički govor, čak se može govoriti o njihovoj svojevrsnoj hipertrofiji na području simboličkog. Kada je riječ o simboličkom govoru kod mladih, važno je uočiti da je razbijena dinamika simboličkog govora, a ostali su samo *significantes* – nositelji značenja bez značenja.⁴²³ Događa se da želja kojom se želi odgovoriti na nove oblike ritualnosti ne odgovara kršćanskim viđenjima vrednovanja liturgijskog vremena i prostora, te slavljenosti, a da se pri tome usvajaju oblici koji su rođeni izvan kršćanstva.⁴²⁴ Siromašan liturgijski jezik kod mladih rezultira doživljavanje liturgijskih obreda teškim i dosadnim, bilo da je riječ o Euharistiji ili drugim liturgijskim slavljinama. Pohađanje nedjeljne mise još uvijek ne znači da je riječ o unutarnjem kršćanskom stavu, tj. činu vjere, nego može biti stvar navike ili neki drugi motiv. Distanciranje od liturgijskih obreda usko je povezano s nedovoljnom teološko-liturgijskom

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 160.

Korelacija pohađanja mise, te nekih sociodemografskih varijabli

Slika 4.
Pohađanje mise

formacijom. U procesu inicijacije djece i mladih često je prisutan diskontinuitet, tako da od prijelaza iz jednog “pristupnog sakramenta” u drugi ponekad ostane samo infantilno sjećanje.

Da bismo dobili, barem parcijalni, uvid u sudjelovanje mladih i njihovo doživljavanje euharistijskog slavlja, obuhvatili smo u istraživanju tri segmenta: pohađanje euharistijskog slavlja, unutarnji stav za vrijeme Euharistije i prosudbu zadnje propovijedi koju su čuli na misi. Prije nego pristupimo interpretaciji dobivenih rezultata, valja istaknuti kako je tendencija distanciranja od liturgijskih obreda prisutna u većine mladih u Europi. Sve je očitija tendencija definirati se kršćaninom a da to nema posljedice na praktični život, moralno-etički stav ili pak identifikaciju s religioznim ustanovama. Iako je u Europi još uvijek visok postotak mladih koji pristupaju sakramentima inicijacije (krštenje, potvrda i euharistija), očit je rapidan pad broja onih koji redovito sudjeluju u liturgijskim obredima. Navest ćemo samo nekoliko primjera.⁴²⁵ Ako se uzme jedan zajednički prosjek za europske zemlje (Italija, Francuska, Mađarska, Španjolska, Belgija, Njemačka, Grčka) onda imamo slijedeću situaciju: ne prakticiraju ili to čine samo jednom u godini 35,5% populacije, neredovitih praktikanata (nekoliko puta u godini) ima 26%, onih koji su na misi barem jednom mjesečno 36%.⁴²⁶

Tablica 161.
Unutarnji stav za vrijeme
euharistijskog slavlja

Istraživanje u gradu Zagrebu pokazuje slijedeće: svaki dan ili više puta u tjednu u euharistijskom slavlju sudjeluje 4,0% naših ispitanika.⁴²⁷ Svaki tjedan, odnosno svake nedjelje sudjeluje na misi 27,0% adolescenata. Kako se može zapaziti, naši se ispitanici uvelike ne razlikuju od njihovih vršnjaka u drugim europskim zemljama. Na nedjeljnu misu, jednom ili više puta u mjesecu ide 28,6% ispitanika. Vrlo rijetko (1 do 2 puta u godini) odlazi na misu 29,1% – gotovo svaki treći ispitanik. Nikada pak ne odlazi na euharistijsko slavlje 10,4% ispitanika. Ako ova dva podatka zbrojimo, možemo reći da u gradu Zagrebu ima 39,5% adolescenata nepraktikanata.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Svaki dan	19	2,1
Više puta u tjednu	17	1,9
Svaki tjedan	244	27,0
2 do 3 puta u mjesecu	154	17,0
Jedanput u mjesecu	105	11,6
Jedan do dvaput u godini	263	29,1
Nikada	94	10,4
Nije odgovorilo	8	0,9

Uz pomoć korelacijske analize dobili smo statistički značajnu povezanost između varijabla dob, mjesto boravka

i obrazovanje roditelja. S obzirom na spol i tip škole nema značajnijih razlika.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

EUHARISTIJSKO SLAVLJE	KORELACIJA
Dob	-,092**
Spol	,010
Mjesto boravka	,156**
Obrazovanje roditelja	
- otac	-,189**
- majka	-,259**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Dobivena je značajna korelacija s obzirom na dob, mjesto boravka i stupanj obrazovanja roditelja. Euharistijsko slavlje češće pohađaju mlađi adolescenti nego stariji. Adolescenti čiji roditelji imaju visok stupanj obrazovanja rijede nedjeljom sudjeluju na nedjeljnoj misi. Značajnija statistička razlika postoji među ispitanicima koji žive u Zagrebu i onih izvan Zagreba. Adolescenti izvan Zagreba češće pohađaju misu od adolescenata koji su nastanjeni u Zagrebu.

Iz dobivenih rezultata možemo izdvojiti četiri tipa ponašanja prema euharistijskom slavlju: redoviti praktikanti 32,0%, mjesečni 29,0%, neredoviti (godišnjaci) 29,0%, koji ne sudjeluju 10,0%.

Tablica 162.

Vrednovanje propovijedi

UNUTARNJE RASPOLOŽENJE ADOLESCENATA ZA VRIJEME EUHARISTIJSKOG SLAVLJA

Fizičko sudjelovanje u određenom liturgijskom činu ne mora istodobno značiti prisutnost unutarnjeg vjerničkog stava, premda je ovo drugo teološki potrebno, a ne samo poželjno. Fizička nazočnost može biti samo formalni vanjski čin koji ne uključuje unutarnji stav izražen činom vjere. Motivi dolaženja na jedan liturgijski obred mogu biti posve različiti: jer to drugi čine, zbog navike, zbog društva, zbog poštovanja prema nekom ili nečem (sprovod, krštenje, vjenčanje, godišnjica i sl.), zbog straha, zbog poslušnosti, zbog poštivanja određenih obećanja, zbog unutarnje povezanosti s Bogom, čin vjere, življenje vjere, itd. U istraživanju smo željeli doznati vlastiti doživljaj mladih za vrijeme euharistijskog slavlja. Iz njihovih odgovora proizlaze različiti motivi odlazanja na Euharistiju nedjeljom. Na pitanje: ako barem povremeno ideš na misu, kakav je tvoj unutarnji stav za vrijeme mise, dobili smo slijedeće rezultate:

TVRDNJE	Frekvencije	%
Najčešće sam rastresen	150	16,6
Uglavnom ostanem pred crkvom	75	8,3
Nerado sudjelujem jer su mi liturgijski obredi dosadni	172	19,0
Sabran sam i mogu meditirati	281	31,1
Uspostavim intimni odnos s Bogom	142	15,7
Nije odgovorilo	84	9,3

Za vrijeme euharistijskog slavlja ne može se sabrati, nego ostaje rastreseno 16,6% ispitanika. Pojam rastresen ukazuje da sudionici ne uspijevaju uspostaviti dublji odnos s liturgijskim događanjem, nego za vrijeme mise "misle svoje misli". U Hrvatskoj je učestala pojava, napose kod mladih, da jedan broj za vrijeme mise ne priđe prag crkve, nego ostane izvan crkve. Redovito se radi o malim skupinama (klapama) koji za vrijeme euharistijskog slavlja vode vlastite razgovore koji nemaju nikakve veze s religioznim pitanjima. Nedjeljna im je misa prilika da se nađu zajedno i redovito, po završetku mise, nastave druženje na nekom drugom mjestu: kafiću, parku, trgu i sl. Razlog dolaska nije misa nego druženje. Iz naše ankete proizlazi da ih se 8,3% tako ponaša. Svoje negodovanje u svezi sudjelovanja na misi izrazilo je 19,0% ispitanika, izjasnivši se da nerado sudjeluju jer su im liturgijski obredi dosadni. Iz razgovora s adolescentima dade se zaključiti da osjećaj dosade vezuju za ponavljanje istih formula i gesta za vrijeme

mise, a koje oni ne razumiju. I ovdje je riječ o problemu nerazumijevanja simboličkog govora u liturgiji. Ponekad se ova praznina ispuni stvaranjem određenog štimunga glazbenim ili scenskim izražavanjem za vrijeme mise, ali to redovito ne može dugo zadržati pozornost. Od onih koji sudjeluju u nedjeljnoj Euharistiji, njih 46,8% izjavljuje da uspijevaju za vrijeme liturgijskog čina biti sabrani, meditirati i uspostaviti intimni odnos s Bogom.

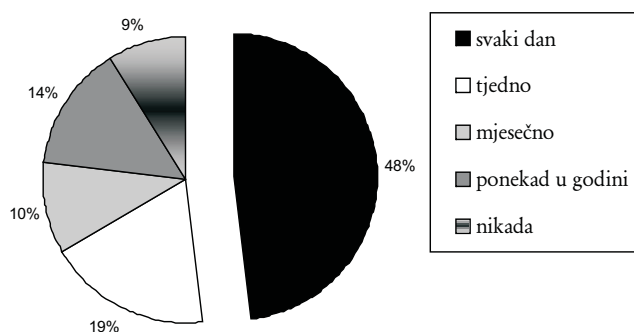
Naposlijetku, možemo izdvojiti tri različita stava za vrijeme mise: nezainteresiranost za liturgijski čin 27,3%, formalan stav 16,6% i pozitivan unutarnji stav 46,8%. Iz dobivenih rezultata očito je da fizička prisutnost može biti čista formalnost bez ikakvog unutarnjeg stava ili doživljaja. Zato je vrlo teško izvoditi neke dublje zaključke na temelju samih brojčanih podataka.

Jedan od čimbenika, koji ponekad mladima predstavlja i temeljni kriterij u prosudbi "vrednovanja" euharistijskog slavlja, propovijed je predvoditelja slavlja.⁴²⁸ Mladima, koji još nemaju izgrađen čvrst vjernički stav, važno je imati popratna uporišta koja će ih povezivati s kršćanskom zajednicom. Među ta uporišta spada svakako i propovijed, a time i lik predvoditelja liturgijske zajednice. Dobra propovijed, koja ostavlja snažan dojam na sudionike, može biti polazište za dublji razgovor s vršnjacima, prijateljima, roditeljima. Pogođena riječ može oduševiti, potaknuti, privući, a loša propovijed može, na žalost, biti razlogom nedolaska na nedjeljnu misu i distanciranja od župne zajednice.⁴²⁹ U našem istraživanju htjeli smo doznati kako naši adolescenti prosuđuju i doživljavaju propovijed za vrijeme mise. U odgovorima su mogli izraziti i pozitivan i negativan sud. Njihova se prosudba odnosila na zadnju odslušanu propovijed. Zadnju propovijed koju su čuli ocijenilo je razumljivom 17,0% ispitanika, a doživjelo ju je poticajnom 29,6%. Da je zadnja propovijed bila protkana polemičnim tonom, misli 8,6% ispitanika. Negativni znak pripisalo je zadnjoj propovijedi 39,2% ispitanika, izjasnivši se da je bila duga, nejasna, dosadna i bez sadržaja.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Razumljiva	154	17,0
Poticajna	268	29,6
Polemična	78	8,6
Duga	89	9,8
Nejasna	107	11,8
Dosadna	91	10,1
Bez sadržaja	68	7,5
Nije odgovorilo	49	5,4

Prema procjeni zagrebačkih adolescenata može se zaključiti da pozitivno doživljavaju propovijed 55,2% adolescenata, a negativan stav izražava 39,2% ispitanika. I ovaj podatak može biti polazište u premišljanju sadašnje situacije u području liturgijskog života adolescenata u cijeloj Hrvatskoj. Iako su još relativno mladi, sposobni su procijeniti što je kvalitetno, životno, njima blisko i razlikovati

Slika 5.
Učestalost molitve

to od onoga što nazivaju ideologiziranje, koje se često potkrada našim propovjednicima.

MJESTO MOLITVE U ŽIVOTU ADOLESCENATA

Osobna ili privatna molitva, uz liturgijsku molitvu, ima važno mjesto u životu vjernika. Ona ne podliježe institucionalnoj kontroli. Osobna molitva temeljna je dimenzija duhovnog života pojedinca koja uvijek pronalazi nove oblike i nije strogo vezana za određeno mjesto. Molitva je, općenito govoreći, “univerzalni religiozni fenomen u komunikaciji s božanstvom.”⁴³⁰ Susrećemo ga u svim religijama. “Molitva je srce, središnja točka u religiji” i “nije u dogmama, u situacijama, u ritualima, u moralnim idejama bit religioznog života, nego u molitvi.”⁴³¹ Molitva je, zapravo, čovjekova iskonska čežnja da uspostavi kontakt s Bogom – da se s njime sjedini. Od samih svojih početaka čovjek zamjećuje znakove božanstva u prirodi i u vlastitoj povijesti. Uvijek, kada bi se osjetio nemoćnim pred prirodnim silama ili povijesnim nedaćama, zazivao je njegovo ime. Kršćanska molitva svoje korijene nalazi u židovskoj tradiciji. Izrael je narod koji moli – dijalogizira s Jahvom. Zapravo, cijela Biblija Starog zavjeta plod je tog dijaloga – dijaloga između Boga i njegova naroda.

Isus, kao sin židovskog naroda, moli i uči svoje učenike moliti. Crkva, poučena Isusovim primjerom, moli – ona je zajednica okupljenih na molitvu. Kada se zajednica

UČESTALOST MOLITVE	KORELACIJA
Dob	,041
Spol	,096**
Mjesto boravka	,077*
Obrazovanje roditelja - otac	-,183**
- majka	-,232**

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

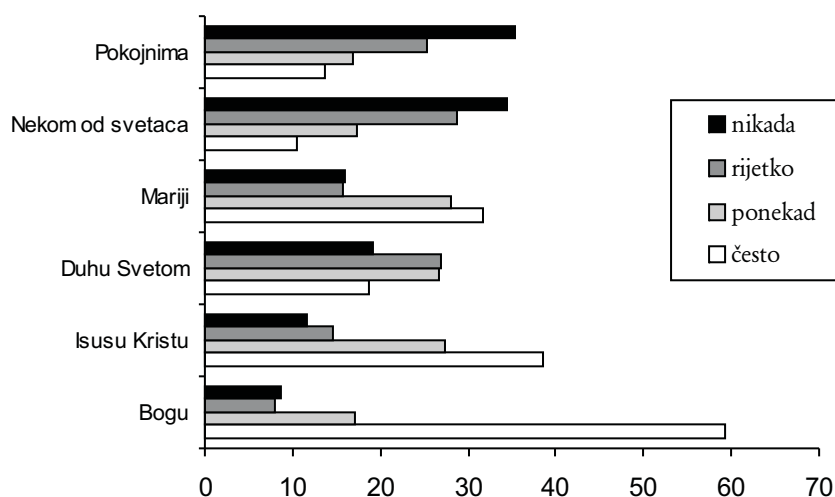
Tablica 163.

Korelacija s obzirom na dob, spol, mjesto boravka i obrazovanje roditelja

vjernika okupi u ime Isusa Krista, slaviti njegovo pashalno otajstvo, riječ je o posebnoj molitvi koju nazivamo liturgijska.⁴³² Drugi vatikanski koncil istaknuti će da je liturgijska molitva “izvor i vrhunac” cjelokupne djelatnosti Crkve.⁴³³ U liturgijskoj se molitvi ne iscrpljuje oblik kršćanske molitve. Gledano u liturgijskom ključu, molitva općenito može biti opisana “kao dijalog između crkvene zajednice s Ocem po Kristu u Duhu Svetom; taj dijalog pretpostavlja slušanje i prihvaćanje objave koju smo primili u Riječi, vjeru u slavljeno otajstvo, sudjelovanje u spasenjskom činu i življenom u liturgiji.”⁴³⁴ U tom smislu može se reći da je Euharistija punina izričaja liturgijske molitve.

Interes za različite oblike molitvenog izričaja imao je u zadnjim desetljećima svoje oscilacije. Poslije Koncila, 70-tih godina, došlo je do naglog buđenja interesa za molitvu. To je vrijeme eksperimentiranja različitih molitvenih tehnika – tehnika meditacije, pa i onih orijentalne provenijencije. Pišu se novi liturgijski tekstovi, posebno u samo-

Slika 6.
Kome se adolescenti mole

stanskim zajednicama, Časoslov dobiva na vrijednosti, tijelo zauzima važno mjesto u molitvenom izražavanju, njeguje se slobodna i spontana molitva, slobodan izbor prikladnih mjesta za molitveno okupljanje, susreću se različiti simboli kao što su svjetiljke i ikone, itd. Emotivna dimenzija sve više daje novi koloritet u molitvenom spektru.⁴³⁵

Osamdesetih se godina osjeća još jači zamah na molitvenom području koji rezultira mnoštvom novih molitvenih zajednica, karizmatskih pokreta. U samostanima se osnivaju prave molitvene škole. Biblija zauzima važno mjesto u molitvenim susretima. Na popularnosti dobivaju masovna okupljanja mladih na molitvu preko kojih mladi izražavaju svoju odgovornost i zauzetost za velike društvene probleme: mir, pravda, ekologija, ljudska prava, itd.

U naše vrijeme, međutim, sve se češće govori o krizi molitve. Zamjećuje se stalno opadanje interesa za prakticiranje molitve, kako liturgijske tako i osobne. Živimo u kulturi u kojoj se zamjećuje sve više udaljavanje od Boga, dok u isto vrijeme, niču mnogi drugi bogovi – riječ je o novom politeizmu koji je prepoznatljiv i na molitvenom području.⁴³⁶ U suvremenom društvu koje karakterizira brzi ritam života, vremena za predah sve je manje. Moderni je čovjek, kao sin znanstvenog razuma i spekulativnih argu-

Tablica 164.
 Zašto adolescenti mole

TVRDNJE	Izrazito točno	Točno	Niti točno niti netočno	Netočno	Izrazito netočno
Da bih bio bliže Bogu	20,9	36,5	23,7	7,2	4,5
Da bih tražio duhovna i materijalna dobra	11,0	33,4	27,5	12,4	7,5
Da bih tražio oprostjenje	28,8	44,2	11,8	4,0	3,4
Da bih zadobio unutarnje prosvjetljenje	17,9	33,4	27,4	8,4	4,4
Jer su me tako drugi naučili	4,8	19,4	25,1	22,0	20,8
Jer je to kršćanska dužnost	11,7	31,1	20,8	14,6	13,6
Da bih zahvaljivao Bogu	37,7	38,7	10,0	2,2	4,1
Da bih dobio snagu u teškim trenucima	48,0	34,4	6,1	2,4	2,1

mentacija, potpuno okrenut vlastitom ja, nesposoban uzdignuti ruke prema apsolutnom Ti – Bogu, nesposoban učiniti čin vjere. To je posljedica izgubljenog osjećaja za šutnju – oslušivanje – ushićenje – divljenje. Današnji je čovjek izgubio sposobnost divljenja, lišen tog iskonskog

osjećaja koji čini molitvu hvalospjevom, pohvalom, priznanjem, zanosom, blaženstvom, susret s otajstvom, i uronjenost u njega. "Kako diviti se i živjeti kršćansko otajstvo koje također ima svoj teorijski i spoznajni domet ako se više ničemu ne divi, ako se ovaj iskonski osjećaj, čini se, potpuno izgubio?"⁴³⁷ I upravo tražeći Boga u vlastitoj nutрини, čovjek današnjice gubi svijest o drukčijosti – gubi svijest o Božjoj transcendenciji. Traženje Boga tako postaje put traženja sebe, stavljajući u krizu mogućnost molitve.

Danas se posebno zamjećuje slabljenje interesa za "službenu" molitvu, ali se povećava zanimanje za "osobnu" molitvu – molitvu "na svoj način". To posebno vrijedi za mlade generacije koji vole moliti "svojim riječima", izbjegavajući službene obrasce. Iako se puno govori o krizi molitve među mlađim naraštajima, istraživanja ukazuju na određenu nostalgiju mladih za molitvom. (Ne)interes za osobnu molitvu važan je pokazatelj stupnja religioznog ponašanja koje se događa izvan službenih religioznih rituala – na osobnu inicijativu.

U našem istraživanju usredotočili smo se na tri važna čimbenika: učestalost molitve, kome se najradije adolescenti mole i zašto mole. Na postavljeno pitanje: koliko često moliš, dobili smo rezultate prikazane slikom.

Jednom ili više puta na dan Bogu se molitvom obraća 48,0 % ispitanika, a 19,0% to čini 1 do 2 puta u tjednu. Jednom ili dva puta u mjesecu u osobnoj se molitvi Bogu obraća 10,0% ispitanika. Vrlo rijetka molitvena praksa (ponekad u godini) karakteristična je za 14,0%, a molitva nema mjesta u životu 9,0% adolescenata koji su izjavili da nikada ne mole. Možemo reći da gotovo polovica naših ispitanika dnevno moli.

Uz pomoć korelacijske analize dobili smo statistički značajnu povezanost između varijabla spol i obrazovanje roditelja te molitve. Riječ je o značajnoj, ali slaboj povezanosti. Naime, uočljiva je značajna, ali ne velika razlika u prakticiranju molitve mladića i djevojaka. Mladići pokazuju nešto više interesa za molitvu nego što to čine djevojke. Također, znatna je razlika između ispitanika s obzirom na stupanj obrazovanja koji posjeduju njihovi roditelji. Ispitanici čiji roditelji posjeduju niži stupanj obrazovanja češće mole. S obzirom na dob ispitanika nema značajnijih statističkih razlika, kao ni glede škole koju pohađaju.

Željeli smo saznati kada adolescenti mole i kome se najčešće obraćaju. Dobiveni rezultati pokazuju da se najčešće mole Bogu, i to često čini 59,3% ispitanika, ponekad 17,0%, rijetko 8,0% i nikada 8,6%. Drugi adresat je Isus Krist. Njemu se često moli 38,6% adolescenata; ponekad 27,4%; rijetko 14,6% i nikada 11,7%. Svaki treći ispitanik

Tablica 165.

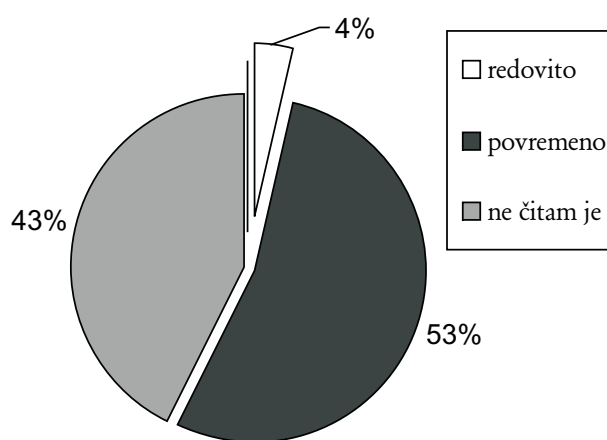
Tablica faktorske strukture
razloga moljenja

često svoju molitvu upućuje i Blaženoj Djevici Mariji (31,7%), ponekad to čini 28,1%, rijetko 15,8% i nikada se Mariji ne obraća 15,9% ispitanika. U nešto manjem broju adolescenti se u molitvi obraćaju Duhu Svetom. Naime, često se Duhu Svetomu moli 18,6%, ponekad 28,1%, rijetko 26,9% i nikada 19,2%. U svojim osobnim molitvama adolescenti se obraćaju i pokojnima. Njima se putem molitve često obraća 13,7% ispitanika, 17,4% ponekad; 25,3% rijetko i 35,4% nikada se ne moli pokojnima. Iz dobivenih rezultata se vidi da se naši adolescenti nerado mole svecima. Često se u molitvi nekom svecu obraća svega 13,7%, ponekad 16,9%, rijetko 25,3% i nikada 35,4%. Uočava se da adolescenti slijede uhodanu hijerarhiju kada je riječ o molitvi. Na trećem mjestu umjesto Duha Svetog nalazi se Marija što i ovdje potvrđuje da je pobožnost Mariji dio hrvatske kršćanske tradicije i kulture.

Karakteristika je osobne molitve da ne podliježe institucionalnim obilježjima, ona je posve osoban čin. Poticaji za molitvu mogu biti različiti, zato se od ispitanika tražilo da se izjasne koji su motivi njihove molitve ili što svojom molitvom žele postići. U tim motivima može se razotkriti slika koju imaju o religiji, vjeri, Bogu. Najveći broj adolescenata upravlja molitvu Bogu kada se nalazi u teškoj životnoj situaciji. Za njih to može biti i test iz matematike. To je osjećaj straha, vlastite nemoći, ali i povjerenja da im netko izvan njih može pomoći. Molitvu kao traženje pomoći u izlasku iz određene teške situacije prakticira 82,4% ispitanika. Interesantno je da adolescenti u vrlo visokom postotku (76,4%) osjećaju potrebu zahvaliti Bogu i to čine moleći na svoj način. Na trećem mjestu je molitva kao sredstvo traženja oprostjenja. Adolescencija je vrlo osjetljivo i nestabilno životno razdoblje u kojem posebno dominira neuravnoteženost između subjektivnih želja i objektivnih mogućnosti. Adolescenti su vrlo osjetljive savjesti, pa je osjećaj krivnje vrlo česta pojava. Za molitvu – kao traženje oprostjenja – izjasnilo se 73,0% ispitanika. Molitva je način uspostavljanja odnosa s Bogom i kroz molitvu oni osjećaju da su bliži Bogu. Molitvu kao put približavanja Bogu doživljava 57,4% ispitanika. U molitvi traži unutarnje prosvjetljenje 51,3% adolescenata, dok materijalnu i duhovnu sigurnost moli od Boga 44,4% ispitanika. Na zadnjem je mjestu shvaćanje i obavljanje molitve iz dužnosti ili pak običaja – jer tako svi čine.

Tablica 166.
Odnos prema pučkoj
pobožnosti

TVRDNJE	Unutarnji poticaji	Vanjski posrednici
Da bih zahvaljivao Bogu	,78588	
Da bih bio bliže Bogu	,77024	
Da bih tražio oprostjenje	,76803	
Da bih dobio snagu u teškim trenucima	,75147	
Da bih zadobio unutarnje prosvjetljenje	,72225	

Slika 7.
Čitanje Biblije

Da bih tražio duhovna i materijalna dobra	,54907
Jer su me tako drugi naučili	,90014
Jer je to kršćanska dužnost	,86200

Faktorskom analizom uočili smo dva temeljna razloga koji rađaju molitveno raspoloženje adolescenata. Prvi faktor: *“unutarnji poticaji”*, ukazuje na motive molitve koji su isključivo osobni i unutarnji i nisu uvjetovani nikakvim posrednicima izvana. Molitva u sebi integrira različita raspoloženja u kojima se adolescenti okreću Bogu: potreba u nevolji, zahvaljivanje, traženje oprostjenja, duhovno prosvjetljenje, materijalne i duhovne potrebe. Drugi faktor: *“vanjski posrednici”* ukazuje na vanjske motive koji mogu potaknuti molitveno raspoloženje. Kod njih molitva nije osobni susret s Bogom nego izvršavanje određenih obveza kojih još uvijek ne mogu izbjeći ili kojih se osloboditi.

Na kraju se smije zaključiti da adolescenti grada Zagreba dnevno mole u velikom broju. U molitvi se najviše obraćaju Bogu Ocu, Isus Kristu i Mariji. Najveći broj pita-

nih adolescenata moli kada se nalazi u određenoj životnoj opasnosti ili kada ima osjećaj krivnje. Kao i u drugih adolescenata u svijetu, tako se, i u naših uočava prisutnost osjećaja za molitvu, iako to čine “na svoj način”. Zamjećuje se opadanje sudjelovanja u službenim liturgijskim obredima, ali je još uvijek visok postotak mladih koji žele moliti, iako orijentacije na tom području ponekad traže izvan kršćanskih okvira.

ODNOS PREMA PUČKOJ POBOŽNOSTI

Za hrvatski narod se tvrdi da je tradicionalno pobožan. Ova tvrdnja ima svoje uporište upravo u širokoj rasprostranjenosti različitih oblika pučke pobožnosti. Upravo pučke pobožnosti spadaju u najstarije religiozne oblike izražavanja – “materinji religiozni jezik” kojega svi narodi govore.⁴³⁸ U njoj se jasno očituje blizina Božja koju je čovjek živo osjećao i kroz različite oblike (verbalne, simbolične, gestualne...) htio izraziti. U njoj se odražava živa povezanost između vjere i života. Pučka pobožnost se razvijala paralelno s liturgijom, gubila klasične tradicionalne oblike i zadobivala nove, pa je u određenim situacijama promatrana kao alternativa liturgiji.⁴³⁹ Ona je, bez sumnje, oblik življenja i izričaj vjere koji proizlazi iz neposrednog odnosa s konkretnim životom. Često je pučka pobožnost splet religioznih potreba i narodnih običaja. Pučka pobožnost oblikuje socio-religiozni sustav u kojem pojedinci doživljavaju identifikaciju. U pučkoj pobožnosti prepoznatljiva je slika o Bogu, čovjeku i njihovom odnosu – riječ je o tkanju jedne duhovnosti. Stoga će neki reći da je s razlogom možemo promatrati kao autentično “teološko mjesto”.⁴⁴⁰ Od brojnih pučkih pobožnosti koje su duboko zaživjele u hrvatskoj religioznoj kulturi (primjerice: razne pobožnosti Mariji, devetnice pojedinim svecima, križni put, pobožnost sv. Josipu; Srcu Isusovu itd.), odabrali smo tri: sudjelovanje u procesiji, u hodočašću i pobožnost “prvih petaka”. Procesije su tradicionalno ukorijenjene u različita liturgijska slavlja. Hodočašća danas imaju veoma važno mjesto u svijetu mladih. Riječ je o masovnim okupljanjima na svjetskoj razini: Taize, Svjetski dan mladih, susreti mladih s Papom, itd. Uz iskustvo hoda i susreta koje potiče hodočašće, valja naglasiti važnost socijalne dimenzije: druženje, prijateljevanje, upoznavanje, susret sa “svetim”. Zašto smo odabrali pobožnost “prvih petaka”? Jednostavno s toga razloga što je u hrvatskom narodu bio jak utjecaj “isusovačke duhovnosti” u okviru koje se njegovala upravo pobožnost “prvih petaka” među mladima, tj. ispovijed i pričest svakog prvog petka u mjesecu.

TVRDNJE	Ne	Jedanput	Više puta
Sudjelovanje u procesiji u zadnjih 12 mjeseci	63,6	23,9	10,8
Sudjelovanje u hodočašću u zadnjih 12 mjeseci	74,4	18,9	6,0
Obavio pobožnost "prvih petaka" u zadnje tri godine	74,9	12,1	10,2

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Iz tablice 166 vidljivo je da dvije trećine ispitanika nije nikada sudjelovalo u procesiji (63,6%), niti u hodočašću (74,4). Isto tako, preko dvije trećine (74,9%) adolescenata u zadnje tri godine nije obavilo pobožnost "prvih petaka".⁴⁴¹

Na temelju dobivenih rezultata može se zaključiti da je vrlo niski postotak adolescenata u gradu Zagrebu koji njeguju pučku pobožnost kao svoj religiozni izričaj. Pučka pobožnost, kao molitvena praksa u stalnom je opadanju.

Tablica 167.
Slavljenje sakramenta pomirenja

BIBLIJA U ŽIVOTU ADOLESCENATA

Privatno čitanje Biblije također spada u neinstitucionalno izražavanje vlastite religioznosti, iako i ovdje mogu biti jako različiti motivi, pa i nekršćanski. Budući da smo prije nekoliko godina izišli iz totalitarnog sustava, smatrali smo potrebnim provjeriti koliko naših mladih posjeduje Bibliju. Na naše iznenađenje, većina naših ispitanika (78,2%) potvrdilo je da u obitelji imaju Bibliju, a 20,4% nema. Posjedovati knjigu Bibliju još uvijek ništa ne govori. Zato smo htjeli saznati čitaju li Bibliju i koliko često to čine.

Kod ispitivanih adolescenata ne vlada veliko zanimanje za čitanje Biblije. Većina je posjeduju, ali rijetko ju čitaju. Veoma mali broj ispitanika (3,6%) čita redovito Bibliju (1 do 2 puta u tjednu). Najviše je onih koji to čine povremeno (53,5%), što nam ne govori jasno je li riječ o nekoliko puta u godini ili mjesečno. Vrlo visok postotak naših ispitanika nikada ne čita Bibliju – 42,9%.

Tablica 168.
Prakticiranje sakramenta pomirenja s obzirom na spol

ADOLESCENTI I SAKRAMENT POMIRENJA (ISPOVIJEDI)

Već prije petnaestak godina izrečena je ova teza: "Katolici mnogo manje idu na ispovijed nego na misu."⁴⁴² Distanciranje od sakramenta pomirenja događa se gotovo stihijski – nezamijećeno. Kriza ovog sakramenta nije iznašaće našeg vremena, nego samo slijed onog što je već desetljećima započelo. Gotovo da nema ozbiljnijeg članka o sakramentu pomirenja, a da se o njemu ne govori kao sakramentu u krizi.⁴⁴³ Sigurno da kriza sakramenta pomirenja zadobiva nove konture u suvremenoj kulturi koja je okarakterizira-

Tablica 169.
Pohadanje sakramenta
pomirenja i profil škole

na kao permisivna, relativistička, konzumistička, personalistička – kultura u kojoj se još može govoriti samo o etičkom minimalizmu. Suvremeni čovjek, poglavito mladi, udaljio se od prakticiranja sakramenta pomirenja, ali se nije oslobodio uznemirenosti, straha, osjećaja krivnje, potrebe za mirom i sigurnošću. On duboko u sebi osjeća posljedice razbijene iskonske ravnoteže u odnosu prema sebi, drugom, kao u odnosu prema Bogu i prirodi. Zato se s pravom može reći da je sakrament pomirenja “sakrament kulture odnosa između Boga i čovjeka, čovjeka i svijeta u kojem živi (Mitwelt).”⁴⁴⁴ U traženju izgubljenog jedinstva i sklada današnji se čovjek često utječe “laičkim ispovjednicima”: psiholozima, sociolozima, psihijatrima, guruima, suvremenim iscjeliteljima. Mladi se sve češće okreću različitim nekršćanskim duhovnim inspiracijama, što se može primijetiti u simbolima koje nose, tetoviranim znakovima, glazbi, knjigama i časopisima koje čitaju, web-stranicama koje pretražuju, itd.

U povijesti Crkve sakrament je pomirenja oživljavao niz promjena u teološko-praktičnim razmišljanjima, na što nas upućuje i raznolikost samog nazivlja ovog sakramenta.⁴⁴⁵ Zadnju obnovu doživio je sakrament pomirenja 1973. godine, kada izlazi Novi red pokore (Ordo paenitentiae).⁴⁴⁶ Temeljno je pitanje koje zaokuplja suvremene analitičare, teologe i pastoralne djelatnike: koji su uzroci krize sakramenta pomirenja? Većina autora ističe gubitak osjećaja za grijeh;⁴⁴⁷ neprihvatanje ili zatamnivanje posredničke uloge svećenika (ispovjednika),⁴⁴⁸ promijenjena slika Boga,⁴⁴⁹ nesposobnost današnjeg čovjeka za govor simbola,⁴⁵⁰ nepovezanost sakramenata inicijacije i sakramenta pomirenja (nedostaje obraćenje vezano uz krštenje),⁴⁵¹ neuspjela evangelizacija i katehizacija sakramenta pomirenja,⁴⁵² nefunkcioniranje cjelokupne institucionalne strukture sakramenta pomirenja (ispovjednik-pokornik-kršćanska zajednica),⁴⁵³ oslabljena vrijednost slavljeničke dimenzije sakramenta pomirenja,⁴⁵⁴ iščezla ozbiljnost i povijesna utemeljenost kršćanskog obraćenja.⁴⁵⁵ Sve ove uzroke mogli bismo smjestiti u dvije temeljne koordinate u kojima se događa kriza sakramenata i crkvene prakse općenito: kriza vjere i crkvenosti.

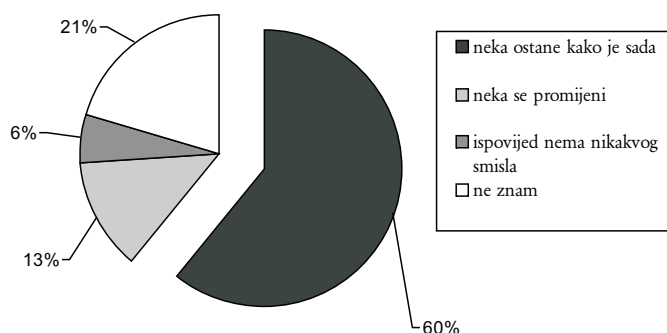
U našem smo istraživanju, iako samo djelomično, nastojali otkriti kakav odnos naši adolescenti imaju prema sakramentu pomirenja.⁴⁵⁶ Zanimalo nas je koliko često adolescenti pristupaju ovom sakramentu, zatim kako doživljavaju obred ovog sakramenta i što ih (ne)smeta u prakticiranju sakramenta pomirenja.

Na pitanje: koliko se često ispovijedaš, dobili smo različite odgovore. Najveći broj adolescenata ispovijeda se za Božić i Uskrs (38,9%). Ako k njima pribrojimo one koji to čine ponekad u godini (20,9%), onda se 59,8% adolescenata

Tablica 170.
Sudjelovanje u sakramentu
pomirenja i stupanj
obrazovanja roditelja

ta ispovijedi barem jedan put u godini. Sakramentu pomirenja redovito pristupa (jednom ili dvaput u mjesecu) svega 7,9% ispitanika. Gotovo svaki deseti ispitanik pristupa sakramentu pomirenja u razmaku od nekoliko godina. Za 16,1% adolescenata sakrament pomirenja nema više mjesta u religioznoj praksi. U ovoj skupini razlikujemo one koji su primili ovaj sakrament, ali ga više ne prakticiraju (8,1%) i one koji nisu primili sakrament inicijacije (8,1). Slični rezultati su postignuti u istraživanju na općoj populaciji.⁴⁵⁷

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Slika 8.
Stav prema sadašnjem obredu sakramenta pomirenja

TVRDNJE	Frekvencije	%
U razdoblju od nekoliko godina	83	9,2
Za Božić i Uskrs	352	38,9
Ponekad u godini	189	20,9
Jedanput u mjesecu	54	6,0
Jednom ili dvaput u mjesecu	17	1,9
Svaki tjedan	8	0,9
Nisam se nikada ispovjedio	73	8,1
Više se ne ispovijedam	72	8,0
Nije odgovorilo	56	6,2

Među ispitanicima se uočavaju tri tipa ponašanja u odnosu na sakrament pomirenja: godišnji praktikanti, redoviti praktikanti i oni koji ne prakticiraju sakrament pomirenja.

Postoje male, ali značajne razlike, u prakticiranju sakramenta pomirenja između mladića i djevojaka. Iz navedene tablice 167 proizlazi da djevojke češće pristupaju sakramentu, nego što to čine mladići. Veći je broj mladića koji se ispovijedaju u razmaku od nekoliko godina (+ 3,6%). Više je muškaraca u odnosu na djevojke koji se nisu nikada ispovijedili (+ 5,8%). Među onim ispitanicima koji su

se nekad ispovijedali, ali sada to više ne čine, u većem su broju djevojke (+ 4%).

Tablica 171.
 Neslaganje s obrednim uređenjem sakramenta pomirenja

TVRDNJE	M	Ž
U razdoblju od nekoliko godina	11,9	8,3
Za Božić i Uskrs	39,6	46,0
Ponekad u godini	23,4	22,6
Jedanput u mjesecu	6,6	6,4
Nisam se nikada ispovjedio	11,9	6,1
Više se ne ispovijedam	6,6	10,6

$$\chi^2 = 16,241; df = 5; p < 0,01$$

Razlike se uočavaju s obzirom na tip škole koju ispitanici pohađaju.

TVRDNJE	Gimnazija	Četverogodišnja strukovna škola	Trogodišnja strukovna škola	Umjetnička
U razdoblju od nekoliko godina	10,4	10,8	3,9	11,9
Za Božić i Uskrs	38,9	45,6	51,9	28,6
Ponekad u godini	22,5	23,5	23,4	21,4
Jedanput u mjesecu	7,3	4,6	13,0	7,1
Nisam se nikada ispovjedio	13,0	7,2	0	9,5
Više se ne ispovijedam	7,9	8,2	7,8	21,4

$$\chi^2 = 38,273; df = 15; p < 0,01$$

Iz navedene se tablice 169 jasno vidi kako se najčešće ispovijedaju ispitanici koji pohađaju trogodišnje srednje strukovne škole, a najmanje se ispovijedaju učenici koji pohađaju umjetničku školu. Među ispitanicima koji se nisu nikada ispovijedili, najveći je broj adolescenata koji pohađaju gimnaziju (13,0%), dok u trogodišnjim školama takvih nema. Također, najveći broj ispitanika koji pohađaju umjetničku školu s vremenom napušta praksu ispovijedanja.

Osjetne razlike uočljive su među ispitanicima s obzirom na stupanj obrazovanja roditelja.

TVRDNJE	OTAC			MAJKA		
	niski	srednji	visoki	niski	srednji	visoki

U razdoblju od nekoliko godina	8,3	9,4	11,4	8,2	9,5	11,4
Za Božić i Uskrs	52,8	45,2	37,5	52,7	43,9	38,3
Ponekad u godini	16,7	24,5	22,9	24,5	24,5	20,7
Jedanput u mjesecu	6,9	7,4	5,9	4,5	8,2	5,2
Nisam se nikada ispovjedio	4,2	6,9	12,3	2,7	6,1	14,5
Više se ne ispovijedam	11,1	6,6	10,0	7,3	7,9	9,9

$$\chi^2 = 18,750; df = 10; P = 0,01 \text{ (otac)}$$

$$\chi^2 = 30,86; df = 10; P = 0,001 \text{ (majka)}$$

Ispitanici čiji roditelji imaju visok stupanj obrazovanja pokazuju manji interes za sakrament pomirenja, a najviše interesa imaju ispitanici čiji roditelji imaju srednju stručnu spremu. Ispitanici koji se nisu nikada ispovijedili, u najvećem su broju oni čiji roditelji posjeduju visoki stupanj obrazovanja. Iz toga proizlazi zaključak da višim stupnjem obrazovanja opada religiozna praksa ispovijedanja. Znatnijih statističkih razlika nema s obzirom na dob i mjesto stanovanja ispitanika.

Practiciranje ovog sakramenta u mnogome ovisi o tome na koji način oni koji pristupaju sakramentu doživljavaju aktualni obred sakramenta pomirenja. Zato je ispitanicima bilo postavljeno slijedeće pitanje: kako doživljavaš sakrament ispovijedi (pomirenja)?

Najveći se broj ispitanika (60,0%) slaže s aktualnim obredom i predlaže da ostane kako je sada. Jedan broj ispitanika (13,0%) nema ništa protiv sakramenta, ali bi željeli da se promijeni obred koji je Crkva propisala za sakrament pomirenja. O sakramentu ne želi razmišljati 21,0% ispitanika, izražavajući svoj stav riječima "ne znam". Da ovaj sakrament nema uopće smisla misli 6,0% naših ispitanika.

Većina, dakle, ima pozitivan stav prema sadašnjem obredu, a jedan dio ispitanika želi određene promjene. Ispitivanjem smo nastojali otkriti što adolescentima, eventualno, smeta u sakramentu pomirenja, a što im predstavlja određenu zapreku da ga redovitije prakticiraju. Na pitanje: što ti smeta u sakramentu ispovijedi (pomirenja)?, samo 24,4% izjasnilo se da im ništa ne smeta. Što je to što im najviše smeta? Na prvom mjestu je način na koji ispovijedaju neki svećenici (22,9%). Ovdje je riječ o negativnom doživljavanju posrednika - ispovjednika. Iznose i poteškoću što dotičnoj osobi moraju reći svoje grijeh - otkriti svoju najnegativniju stranu (17,4%). Prevladava, dakle, ljudski element. Da nije potreban svećenik smatra 15,2%

Tablica 172.

Odnos ispitanika prema sakramentu ženidbe u Crkvi

ispitanika jer dosta je se pokajati pred Bogom. Zatim, 9,6% ispitanika smatraju da Crkva proglašava grijehom ono što po njihovu vlastitom sudu nije grijeh. Manji broj svoje poteškoće nije pronašao u predloženim tvrdnjama nego su stavili pod “drugo”, što ne možemo konkretizirati.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Način na koji ispovijedaju neki svećenici	207	22,9
Svećenik kao posrednik, jer dosta je se pokajati pred Bogom	137	15,2
Svijest da moram nekom drugom reći svoje grijehe	157	17,4
Crkva uzima za grijeh ono što nije grijeh po mome mišljenju	87	9,6
Ništa, ispovijed me ne zanima	34	3,8
Ništa me ne smeta	220	24,4
Drugo	34	3,8
Nije odgovorilo	28	3,1

Temeljne poteškoće adolescenata očito su u neprihvatanju posrednika, bilo da je riječ o svećeniku ili pak Crkvi kao ustanovi koja na ovom području daje određene norme. Riječ je ponovno o naglašenom subjektivizmu koji se suprotstavlja bilo kakvom službenom institucionalizmu ili autoritetu. Iako na temelju dobivenih podataka možemo zaključiti da većina naših mladih još uvijek poštuje crkvenu zapovijed koja glasi: “Svake se godine najmanje jedanput ispovijedi, i o Uskrsu pričesti”, ne možemo biti sigurni da adolescenti shvaćaju sakrament pomirenja kao trajni proces obraćenja. I sve je izraženija tendencija u ljudi općenito, a tako i u mladima, koju je već davno uočio Kasper: svoje stvari sam sredi s Bogom.⁴⁵⁸ Današnji čovjek sve više osjeća sve veće opravdanje i potrebu da svoju intimu zaštiti od bilo kakvih javnih ustanova.

ADOLESCENTI I SAKRAMENT ŽENIDBE

Iako je riječ o životnom razdoblju u kojem se, barem u urbanim sredinama, još ne sklapa sakrament ženidbe, ipak adolescenti u svojim životnim razmišljanjima i planovima daju prostora budućem bračnom i obiteljskom životu. U zreloj adolescenciji mnogi mladići i djevojke ulaze u ozbiljne veze s partnerom i zajednički razmišljaju o budućem životu. Kada je riječ o sakramentu ženidbe, onda se može reći da on nije u opadanju. U Hrvatskoj, crkveni brak još uvijek, većina mladih bračnih parova želi sklopiti. Među-

tim, u krizi je poimanje ovog sakramenta koje je prepoznatljivo u razlozima koji motiviraju mlade bračne parove da sklope crkveni brak – zatamnjeno je njegovo sakramentalno-kršćansko značenje i utemeljenje, njegov kršćanski specifikum. Zanimalo nas je što njima znači sakrament ženidbe. Na temelju dobivenih rezultata saznajemo da 61,5% zagrebačkih adolescenata smatra da je ovaj sakrament potreban za osnivanje obiteljske zajednice, a 22,3% posto u crkvenom vjenčanju vidi samo lijep vjerski običaj (bijela vjenčanica, cvijeće, glazba, crkveni prostor, itd.). Svaki deseti ispitanik prihvaća ovaj sakrament, ne zbog vlastitih motiva, nego poštujući time želju partnera ili partnerice. Samo mali broj (4,3%) potpuno isključuje ovaj sakrament, smatrajući ga nepotrebnim. Smije se pretpostaviti da jedan postotak onih koji se ne smatraju vjernicima prihvaća obred crkvenog vjenčanja ne iz religioznih nego iz nekih drugih motiva.

TVRDNJE	Frekvencije	%
Potreban	556	61,5
Samo tradicionalni lijepi vjerski običaj	202	22,3
Potreban, ako moj partner/ica to želi	98	10,8
Nepotreban	39	4,3
Nije odgovorilo	9	1,0

MORALNO-ETIČKA
DIMENZIJA U ŽIVOTU
ADOLESCENATA

U ponašanju mladih se, na svojevrsan način, reflektira cjelokupna dinamika društvenog života, i u tom smislu vrijedi izreka: mladi su ogledalo društva. Kada je riječ o društvenom moralu, zapaža se porast tolerancije mladih za kršenje nekih društvenih normi i ponašanja. Posebno se to uočava na spolnom području. Mladi su liberalniji prema homoseksualnim vezama, predbračnim odnosima, životu u dvoje bez legalizirane veze, pornografiji, itd. Samovoljno prosuđivanje postaje temeljnim kriterijima u ponašanju mladih spram moralnih čina.⁴⁵⁹

Temeljno pitanje u moralnom odgoju mladih uopće, a adolescenata, napose, je: kako ostvariti prijelaz od morala zakona na moral svijesti; od morala nametnutog izvana na moral odgovornosti?! Put do moralne zrelosti stupnjeviti je i mukotrpan. Moralni odgoj adolescenata u sebi je jako kompleksan jer je usko povezan s njihovim psihološkim razvojem, posebno s formiranjem identiteta.⁴⁶⁰ Usvajanje zrelih moralnih stavova događa se kroz primarnu i sekundarnu socijalizaciju koja rezultira procesom interiorizacije temeljnih društvenih vrednota. Primarna socijalizacija vezana je za razdoblje djetinjstva i uski obiteljski krug, dok se sekundarna socijalizacija ostvaruje izvan obiteljskog kruga. Moralni stav adolescent izgrađuje kroz mrežu odnosa koje uspostavlja s drugima: vršnjacima, ambijentom, ustanovama, društvom u cjelini. Moralne vrednote povezane su savješću – zbilji koja je u sebi imanentna i transcendentna.⁴⁶¹ Savjest se objavljuje kao odgovor na čovjekovu potrebu za samoostvarenjem, i u isto vrijeme, kao nešto što mu se nameće i prisiljava ga da sam razluči, poštujući hijerarhiju vrednota, stupnjevitos i raznolikost životnih dimenzija koje konstituiraju ljudski život. Ovdje se očituje nužna podijeljenost i određene napetosti između subjektivnog i objektivnog aspekta ljudskog djelovanja; između savjesti i moralnih normi. Stoga je moralni čin uvijek shvaćen kao mjesto susreta između subjektivnog i objektivnog.⁴⁶²

Tablica 173.

Stavovi prema nekim moralno-etičkim postupcima

TVRDNJE	Izrazito osuđujem	Osuđujem	Niti osuđujem niti odobravam	Odobravam	Izrazito odobravam
Bacanje smeća izvan kontejnera	36,3	44,9	16,8	1,4	0,1
Upotreba lakih droga (hašiš, marihuana, ekstazi...)	40,5	20,8	24,3	10,6	3,4
Politička nezainteresiranost	6,5	6,2	49,6	22,5	14,4
Varanje bračnog druga	40,8	33,4	19,4	4,4	1,0
Rad "na crno"	8,8	16,7	44,8	21,6	7,2
Bavljenje prostitucijom	42,8	25,6	25,4	3,3	1,8
Homoseksualna iskustva	36,8	14,9	35,2	9,6	2,9
Neprijavlivanje poreza	7,1	15,9	56,1	14,0	6,1
Prisvajanje tuđe imovine	40,5	40,8	13,7	2,5	1,4
Zajednički život bez legalizirane veze	7,5	10,3	43,9	28,0	9,2
Rastava braka	11,8	15,7	35,8	27,8	8,4
Nepošteno bogaćenje	28,7	33,8	26,5	7,2	2,9
Psovanje	11,9	27,5	47,0	10,5	2,2
Neuključivanje u obranu domovine	22,5	26,2	39,5	5,9	3,8
Upotreba teških droga (LSD, heroin, kokain...)	63,1	20,2	11,2	2,5	1,9

PROMJENE U ETIČKO-MORALNOM PONAŠANJU ADOLESCENATA

Tablica 174.
Tablica faktorske strukture
(ne)moralnih postupaka
(reducirana na dva faktora)

U svakodnevnim razgovorima se često čuje da su današnji mladi nemoralni i da ne prihvaćaju nikakav sustav vrednota. Ne može se reći da oni odbijaju sve moralne principe, nego mladi su više skloni odbijanju apsolutnih moralnih normi nametnutih izvana. Njihovo cjelokupno ponašanje temelji se na matrici subjektivizma. Oni žele sami razlučiti što je dobro a što zlo. Uronjeni u jednu novu kulturološku paradigmu, postaju indiferentni prema porukama i vrednotama koje im se nude "odozgo". U suvremenom društveno-kulturološkom ambijentu, u kojem izrastaju adolescenti, prevladava subjektivizam, relativizam, *klišej* dominantnih kultura prema kojima se adolescenti nisu u stanju kritički odnositi.⁴⁶³ Moralno ponašanje mladih odražava model subjektivnog razmišljanja u kojem je prepoznatljiva kriza tradicionalnog morala. Predbračni odnosi, nevjernost bračnom partneru, homoseksualna iskustva, abortus, eutanazija smatraju se činima koji ne trebaju podlijevati nikak-

voj društvenoj prosudbi. Čak su neki među njima tretirani kao oni koji imaju pozitivan učinak u procesu osobnog razvoja i sazrijevanja.⁴⁶⁴ Subjektivizam adolescenata u moralnom pristupu, ponekad je njihovo suprotstavljanje pre-naglašenom objektivnom moralu kojeg doživljavaju kao vlastito otuđenje. Takav moral negira povijesnost ljudskog iskustva i sadašnjost kao prostor unutar kojeg je čovjek pozvan razvijati svoje sposobnosti i mogućnosti, tj. graditi vlastiti život u potpunoj slobodi.

Tablica 174. (nastavak)

Mladi ljudi teško prihvaćaju kodiranje vlastitog ponašanja unutar strogo određenih normi i shema nametnutih izvana. U središtu su njihove pažnje vlastite potrebe, osjećaji, želje, sreća i samoostvarenje. U današnjoj kulturi sve se više vrednuje kult tijela, užitak, sreća i radost života. To se poklapa sa slabljenjem etike obveze i dužnosti, žrtve i zauzetosti koja je dominirala u tradicionalnim društvima. Sve je to posljedica kulturnog relativizma u kojem adolescenti prihvaćaju pasivno sve ponude dominantnih kultura upadajući u moralni relativizam.

U životu mladih prevladava sviđanje kao temeljni kriterij u odabiru ponuđenih sadržaja. Želja i sviđanje motor su koji pokreće ljudsku egzistenciju. Nerijetko to postaje razornom snagom koja uništava i degradira život, svodeći ga na krhotine lažne neograničenosti. Stoga, i moralni odgoj mora biti shvaćen kao odgoj za granice. Nužno je u moralni odgoj integrirati dijalektiku "želja-granice", u kojoj su granice u trajnoj reviziji i prilagođivanju konkretnoj ljudskoj stvarnosti.⁴⁶⁵ Otpor mladih u prihvaćanju moralnih odredaba nedostatak je sposobnosti društva u prihvaćanju svijeta osjećaja, želja, afektivnosti i erosa – jednom riječju – svijeta subjektivnoga.⁴⁶⁶ Ali, isto tako, pre-naglašeno isticanje vlastitih želja i apsolutiziranje subjektivnih prava, vodi k individualizmu i privatizmu u ponašanju, i životu općenito. Ta opasnost posebno prijete uzdizanjem sviđanja kao zadnjeg kriterija u prosuđivanju i razlučivanju dobroga i zloga.

Adolescenti još uvijek nisu u stanju odijeliti potrebe i želje koje otuđuju od potreba koje oslobađaju; između potreba i vrednota. Na moralnom području zapaža se trajna napetost između sviđanja i dužnosti; traženja sreće i osjećaja dužnosti i odgovornosti.⁴⁶⁷ U prosuđivanju konkretnog ljudskog čina važno je imati pred sobom osobu koja je u sebi veliki misterij.

Ostaje problem kako pomiriti adolescentovu želju za samoostvarenjem i moralne zahtjeve koje on doživljava kao ono što sputava njegovu slobodu ili je uništavaju.

Tablica 175.

Stav prema psovanju s
obzirom na mjesto boravka

U istraživanju smo htjeli otkriti kakav stav imaju zagrebački srednjoškolci prema nekim društvenim normama i zakonima. Općenito gledajući, zapaža se porast permisivizma koji je posljedica kulturnog pluralizma vrednota. U suvremenom društvu svaki osobni izbor ima svoje opravdanje. Sve je veći jaz između privatne i javne sfere društvenog života. U privatnoj sferi prevladava stil ponašanja koji razotkriva utilitarizam i hedonizam kao temeljni kriterij pri odabiru pojedinih vrednota i društvenih djelovanja. U javnom društvenom obzorju respektiraju se one vrednote koje su nužne da bi mogao funkcionirati društveni život. Drastičan raskorak između javnog i privatnog vodi k dezorijentaciji, tj. stvara polivalentnu i kontradiktornu situaciju u kojoj je vrlo teško zauzeti pravilan stav na moralno-etičkom području. U privatnom životu prevladava etika opravdanja – sve je dopušteno. Moderna kultura rađa *ethos* koji stvara sve jači polaritet između javnog i privatnog života.

U istraživanju smo obuhvatili nekoliko područja društvenog života: bračno-seksualne odnose, odnos prema općem dobru, poštivanje druge osobe, stav prema konzumiranju lakih i teških droga. Ispitanicima smo ponudili 15 različitih ponašanja i zatražili da zauzmu stav prema svakom od njih. Analizom dobivenih rezultata dobili smo sljedeću situaciju:

Faktorskom analizom dobili smo dvije latentne dimenzije koje ukazuju na prisutnost dva tipa ponašanja srednjoškolaca u odnosu prema određenim moralnim činima.⁴⁶⁸

TVRDNJE	Socijalni moral	Individualni moral
Nepošteno bogaćenje	,72554	
Prisvajanje tuđe imovine	,60467	
Varanje bračnog druga	,59990	
Rad "na crno"	,56543	
Upotreba lakih droga (hašiš, marihuana, ekstazi...)	,54445	
Bavljenje prostitucijom	,53411	
Neprijavljivanje poreza	,51069	
Bacanje smeća izvan kontejnera	,45053	
Upotreba teških droga (LSD, herpin, kokain...)	,43574	
Rastava braka		,74093
Zajednički život bez legalizirane veze		,73806
Homoseksualna iskustva		,71345
Psovanje		,53689
Neuključivanje u obranu domovine		,44881
Politička nezainteresiranost		

Tablica 176.

Stav prema uzimanju lakih droga i spol

Tablica 177.

Stav prema uzimanju lakih droga i mjesto boravka

Prvi faktor konstituira tvrdnje koje nas upućuju na socijalnu dimenziju morala u kojoj se prepoznaje predznak tradicionalnog. Drugi nam faktor otkriva individualni moral prema kojem srednjoškolci iskazuju znatnu dozu tolerancije, tj. kršenju navedenih radnji ne pridaju negativni predznak, nego predznak vlastite autonomije i slobode. I ovo je još jedna potvrda kako u suvremenom društvu, pa i u hrvatskom, koje je u tranziciji, sve više prevladava individualistički pristup u prosuđivanju moralno-etičkih normi. Mladi čovjek sve više prihvaća lozinku: svaki izbor ima svoje opravdanje.

ODNOS ZAGREBAČKIH SREDNJOŠKOLACA PREMA NEKIM NORMAMA I MODELIMA PONAŠANJA

U istraživanju smo odabrali nekoliko modela ponašanja kako bismo otkrili u kojoj mjeri srednjoškolci podržavaju ili ignoriraju određene oblike društvenog ponašanja. Tako smo ih pitali kako se odnose prema bacanju smeća izvan

kontejnera. Iz dobivenih rezultata proizlazi da 81,2% ispitivane populacije osuđuje bacanje smeća na ulicu, a tek 1,4% smatra takvo ponašanje dopuštenim. Naši su ispitanici pokazali da posjeduju određeni kulturni standard ponašanja koji je svojstven zapadnim društvima. Iz ovoga se, ipak, ne bi moglo zaključiti da posjeduju ekološku odgovornost, nego je više riječ o kulturi ponašanja pred jednim drastičnim slučajem zagađivanja okoline. Uzeli smo još jedan oblik javnog ponašanja, a odnosi se na kulturu govora. Pitali smo adolescente što misle o psovanju. Najbrojniji dio ispitivane populacije nije izrazio svoj stav o problemu psovanja. Naime, 47,0% ispitanika psovanje niti osuđuje niti odobrava. Svaki treći ispitanik osuđuje psovanje, a za 12,7% adolescenata to je prihvatljiv oblik izražavanja.

MJESTO BORAVKA	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
U Zagrebu	2,70	1 > 2	4,289	0,000
Izvan Zagreba	2,35			

Metodom t-testa⁴⁶⁹ uočili smo značajnije statističke razlike između ispitanika koji žive u gradu Zagrebu i onih izvan Zagreba. Psovanje više podržavaju ispitanici koji žive u Zagrebu nego izvan Zagreba. Možda je riječ o jačem i slabijem tradicionalnom kršćanskom odgoju?!

SREDNJOŠKOLCI O KONZUMIRANJU LAKIH I TEŠKIH DROGA

Nekoliko posljednjih desetljeća konzumiranje droge predstavlja akutni društveni problem u svijetu, poglavito kada je riječ o mladoj populaciji. U starija vremena opojne derivate konzumirala je manja skupina ljudi, a danas je droga objekt masovne konzumacije: od najmlađih do starijih, od onih kojima je to dnevna potrošnja do onih koji za njom posežu za vrijeme vikenda. Ranije je droga bila "privilegij" elitnih skupina, konzumirala se u raskošnim salonima. U suvremenom društvu konzumiranje je droge svojevrstan oblik bijega, odbijanja ili pak suprotstavljanje dominantnoj kulturi. To je novi oblik "biti zajedno", "komunicirati", "solidarizirati se". Za jedan dio adolescenata predstavlja vrata ulaska u željenu skupinu ili jednostavno, modni trend.

Danas se u mnogim zemljama vode žučne rasprave oko legalizacije lakih, a u nekima, i teških droga. Zadnje desetljeće obilježeno je novim drogama pod zajedničkim nazivnikom - ekstazi s mnogobrojnim nazivima: *ecstasy*, *fantasy*, *disco biscuit*, *vitamin*, *disco burger*, itd.⁴⁷⁰ Sve je širi i pristupačniji krug gdje se može vrlo lako doći do željene doze: od poznatih ulica, partija tuluma i poznatih diskote-

ka. U nekim okupljalištima mladih ekstazi spada u redovitu ponudu. Općenito se može reći da je konzumacija opojnih sredstava u stalnom porastu.⁴⁷¹ Zabrinjavajuća je promjena odnosa prema drogi, ona malo pomalo, postaje “redoviti svakidašnji scenarij”. U nekim društvima droga gubi svaki prizvuk opasnog ili štetnog ili devijantnog. Granica između onih koji konzumiraju i onih koji ne konzumiraju drogu, sve je bljeđa.

Mladi su aktivni tražitelji odgovora na pitanje smisla života. Bez odgovora na to pitanje, bit će veoma teško zaustaviti bijeg u različite vrste ovisnosti (droga, alkohol, kriminal, seks...). Mladi su razočarani, jer su srušeni njihovi mitovi u koje su polagali svoje nade u bolju budućnost.

Svi ovi problemi prate i naše mlade. I hrvatsko se društvo ozbiljno suočava s problemom konzumiranja droge. U nekim gradovima problem droge bježi svakoj kontroli i poprima dramatične razmjere.⁴⁷² Upravo s tog razloga, željeli smo saznati kakav stav imaju zagrebački srednjoškolci prema konzumiranju droga. Konzumiranje teških droga, kao što su LSD, heroin, kokain osuđuje 83,3% ispitanive populacije. Neodređen stav (niti osuđujem, niti odobravam) izrazilo je 20,2% srednjoškolaca, a 4,4% odobrava konzumiranje teških droga.

Situacija je nešto drukčija kada se radi o trošenju lakih droga, kao što su hašiš, marihuana i ecstasy. Uzimanje lakih droga osuđuje 71,3% zagrebačkih srednjoškolaca. I ovdje, kao i kod teških droga, jedna petina ispitanika nije izrazila svoj stav, svrstavajući se u kategoriju “niti osuđujem, niti odobravam”. Ali, indikativno je da svaki deseti zagrebački srednjoškolac odobrava konzumiranje lakih droga.

Kada je riječ o upotrebi lakih droga, metodom t-testa dobili smo statistički značajnu razliku s obzirom na spol i mjesto boravka adolescenata.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
M	2,26	1 > 2	2,819	0,005
Ž	2,05			

MJESTO BORAVKA	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
U Zagrebu	2,22	1 > 2	3,244	0,001
Izvan Zagreba	1,87			

Liberalniji stav prema onima koji uzimaju lake droge više pokazuju muškarci nego žene. Na temelju dobivenih rezultata možemo zamijetiti da postoje značajne razlike s obzirom na mjesto stanovanja ispitanika: koji žive u Za-

Tablica 178.

Korelacije dobivenih varijabli s obzirom i prakticiranju vjere i pohađanju mise

grebu imaju tolerantniji stav prema upotrebi lakih droga od ispitanika koji žive izvan Zagreba. Ovo je još jedna potvrda da postoji razlika u stavovima prema određenim moralno-etičkim normama između urbanih i ruralnih sredina. Iako je konzumiranje droge u Hrvatskoj jedan od gorućih društvenih problema, ipak većina zagrebačkih adolescenata osuđuje uzimanje svih oblika droge, sa zamjetnom tendencijom tolerancije prema lakim drogama.

VREDNOVANJE ZAJEDNIČKOG OPĆEG DOBRA

Jedno od temeljnih pravila društvenog ponašanja poštivanje je drugog sa svim njegovim pravima. U istraživanju smo uzeli dva oblika ponašanja koji u zadnje vrijeme potresaju naše novo demokratsko društvo. Sve češće možemo čitati o različitim oblicima korupcije u društvu. Nezakonito bogaćenje čest je predmet javnih i privatnih razgovora, polemika i rasprava. Nepošteno bogaćenje usko je povezano s drugom pojavom u društvu, s prisvajanjem tuđe imovine nezakonitim putem. Na temelju dobivenih rezultata razvidna je velika osjetljivost ispitanih adolescenata na takve negativne pojave u društvu. Naime, većina zagrebačkih srednjoškolaca (81,3%), smatra nedopustivim nezakonito prisvajanje tuđe imovine, a tek 3,9% takav čin odobrava. Isto je i s nepoštenim bogaćenjem, sa znatnom razlikom veće tolerancije kod jedne skupine ispitanika. Naime, iz dobivenih rezultata proizlazi⁴⁷³ da svaki deseti ispitanik odobrava takav put do stjecanja bogatstva. Valjalo bi vidjeti iz kojeg društvenog sloja dolaze oni koji dijele takvo mišljenje. Bez obzira na to, možemo reći da ispitanici pokazuju visok stupanj osjetljivosti za poštivanje i pravo drugoga.

Što zagrebački srednjoškolci misle o nekim ponašanjima koja se odnose na zajedničko odnosno opće dobro?! Ovdje smo odabrali nekoliko elemenata kako bismo, barem naslutili u kojoj mjeri imaju razvijenu svijest odgovornosti za zajedničko dobro. Pitali smo ih što misle o pojedincu koji se ne želi uključiti u obranu domovine kada to okolnosti zahtijevaju. Mi u Hrvatskoj, još uvijek smo pod snažnim dojmovima minulog Domovinskog rata, pa je vjerojatno da je ta činjenica utjecala na odgovore adolescenata. Gotovo polovica srednjoškolaca (48,7%), smatra da je to građanska dužnost i zato osuđuju one koji bi to izbjegli. Zanimljivo je da više od jedne trećine ispitanika nije izrazilo svoj stav prema dužnosti obrane domovine, a neuključivanje odobrava 9,7% zagrebačkih srednjoškolaca. Možda bi ovi rezultati bili drugačiji u neko drugo vrijeme!

Iz nekih europskih istraživanja proizlazi da su današnji mladi općenito nezainteresirani za politička zbivanja u

vlastitoj zemlji.⁴⁷⁴ Suvremeni mladi etiketirani su kao apolitični. Iz dobivenih podataka uočava se sličnost s mladima u Europi. Naime, političku nezainteresiranost osuđuje svaki deseti ispitanik, a svoj stav o tom pitanju nije izrazilo 49,6% zagrebačkih srednjoškolaca, što upućuje na politički indiferentizam. Neuključenost u politička zbivanja odobrava 36,9% ispitanika. Može se reći da adolescenti ne pokazuju veliki interes za politiku, a time niti za osobno uključivanje u rješavanje društvenih problema političkim putem. I ovdje dolazi do izražaja subjektivizam u kojem privatnost iscrpljuje sve njihove interese.

U hrvatskom društvu se u zadnje vrijeme puno se raspravlja o porezu na dodatnu vrijednost (PDV) oko kojeg se sukobljavaju gospodarstvenici, kulturni djelatnici, radnici, a i građani (u cjelini) izražavaju neslaganje. Većina ispitanika (56,1%) nije izrazila svoj stav, izjašnjavajući se da “niti osuđuje, niti odobrava”. Nepoštivanje društvenog zakona koji obvezuje na prijavu godišnjeg poreza osuđuje 23,0% ispitivane populacije, a takvo ponašanje smatra dopustivim 20,1% ispitanika. I ovdje je riječ o neuključenosti adolescenata u aktualnu društvenu problematiku.

Kao i u drugim društvima, tako i u Hrvatskoj, jedan je od težih društvenih problema nezaposlenost. Taj problem posebno pogađa mladu populaciju. Uz tu pojavu povezan je i problem rada “na crno” koji ima dvojako značenje. S jedne strane, to je nezakoniti put do stjecanja novca, a s druge strane nezakonito je izrabljivanje radne snage i stjecanje profita. U istraživanju se zamjećuje određeno “razumijevanje” prema onima koji nemaju reguliran radni status. Rad “na crno” odobrava 28,8% srednjoškolaca, a 25,5% smatra ga nedopustivim. I ovdje je najveći broj onih koji “niti osuđuju, niti odobravaju” – njih 44,8%.

TVRDNJE	Prakticiranje vjere	Pohađanje mise
Bacanje smeća izvan kontejnera	,031	,075*
Upotreba lakih droga (hašiš, marihuana, ecstasy...)	-,211**	-,228**
Politička nezainteresiranost	,020	-,088**
Varanje bračnog druga	-,223**	-,225**
Rad “na crno”	-,168**	-,214**
Bavljenje prostitucijom	-,183**	-,188**
Homoseksualna iskustva	-,143**	-,195**
Neprijavljivanje poreza	-,151**	-,192**
Prisvajanje tuđe imovine	,007	,039

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 179.
 Stav prema homoseksualnim vezama i spol dobivenim uz pomoć χ^2

TVRDNJE	M	Ž
Zabraniti	45,6	18,9
Ograničiti	20,3	23,0
Dopustiti	19,4	34,6
Ne znam	14,7	23,5

$$\chi^2 = 78,616; df = 3; p < 0,01$$

Zajednički život bez legalizirane veze	-,332**	-,398**
Rastava braka	-,350**	-,427**
Nepošteno bogaćenje	,076*	-,147**
Psovanje	-,298**	-,351**
Neuključivanje u obranu domovine	-,102**	-,141**
Upotreba teških droga (LSD, heroin, kokain...)	-,178**	-,186**

Tablica 180.
 Stav prema homoseksualnim vezama s obzirom na prakticiranje vjere

(**) *Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$*

(*) *Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$*

Iz dobivenih korelacija može se uočiti da ispitanici koji vjeruju i prakticiraju vjeru, koji redovito odlaze na misu u manjoj mjeri odobravaju negativne moralne čine. Značajnija razlika ne postoji samo u odnosu na varijablu “bacanje smeća izvan kontejnera”.

Tablica 181.
 Stav prema homoseksualnim vezama i pohađanje mise

U sljedećem bloku pitanja analizirat ćemo stav adolescenata prema nekim kršćansko-moralnim činima koji zadiru u kršćansko-moralno prosuđivanje. Spolno je područje prostor u kojem se najviše uočava raskorak između razmišljanja adolescenata i službenog crkvenog Učiteljstva. Naime, unutar same skupine ispitanika koji su se izjasnili vjernicima, primjećuje se neslaganje sa službenim moralnim učenjem Crkve. Adolescenti pokazuju najviše tolerancije prema životu u dvoje bez legalne veze. Naime, svega 17,8% zagrebačkih srednjoškolca drži neprihvatljivim život zajedno u vezi koja nije legalizirana civilnim ili crkvenim brakom. S druge strane, imamo nešto više od jedne trećine onih koji izrazito odobravaju život bez legalnog odobrenja (37,2%), dok 43,9% ispitivane populacije nije zauzelo određeni stav prema ovoj problematici. Analiziramo samo pojedina pitanja koja nam se čine aktualnima i koja mogu biti svojevrstan parametar u prosuđivanju i vrednovanju moralnih stavova naših srednjoškolaca.

Homoseksualne veze

Među zastranjenima na spolnom području smatra se sklonost istom spolu – homoseksualnost. Do danas, u mnogim društvima, homoseksualnost nosi etiketu “nenormalnog”, “nemoralnog” i društveno neprihvatljivog. Ali, kao mogući oblik ponašanja na spolnom području, malo pomalo, nailazi na općenito šire razumijevanje u društvu. Ranije je homoseksualnost bila tabu-tema o kojoj se nije smjelo javno govoriti. Međutim, s povećanjem broja muškaraca i žena koji osjećaju spolnu naklonost prema istom spolu, taj se tabu razbija.⁴⁷⁵ Sloboda na spolnom području trend je u stalnom porastu i, u tom smislu, može se govoriti o sve većoj toleranciji prema onima koji prakticiraju takav oblik seksualnog izražavanja. Nekada se homoseksualnost smatrala isključivo bolešću i tako je bila tretirana. Danas pak, u psihologiji, homoseksualnost se više ne smatra bolešću već jednim od mogućih oblika spolnog izražavanja. Ni kazneni zakonik više ih ne goni. Društvo američkih psihijatara izbrisalo je, 15. prosinca 1973. godine, homoseksualnost sa službenog popisa psihijatrijskih bolesti.⁴⁷⁶ Danas u svijetu sve češće pratimo manifestacije homoseksualaca i lezbijki koji traže svoj ravnopravni status u društvu.⁴⁷⁷ Na takvim javnim protestima često se čuju izvikivanja slogana: “Hoćemo ista prava kao normalni parovi!”. Masovni mediji i neke elitne ustanove u svijetu prikazuju

Tablica 182.

Varanje bračnog druga i spol

Tablica 183.

Varanje bračnog druga i mjesto boravka

Tablica 184.

Prostitucija s obzirom na spol

homoseksualnost kao jedan od stilova života koje društvo treba respektirati, i u skladu s tim, dati im sva prava koja im pripadaju.⁴⁷⁸ *Lobby gay* posebno je jak u SAD-u, i to među najelitnijim slojevima američkog društva: na području umjetnosti, mode, sporta, politike, itd.

Kakav stav ima Crkva prema onima koji pokazuju sklonost prema istom spolu? Autentična ljubav, u svome širem značenju, podrazumijeva zajedništvo muškarca i žene. Istinska seksualnost je uvijek heteroseksualna jer stavlja u dijalog ljubavi dvije osobe različite u svojoj spolnosti, u spolnom činu ujedinjene u međusobnoj komplementarnosti. Gledano u toj perspektivi, homoseksualnost ne može imati značenje najdubljeg "sjedinenja" u kojem se ostvaruje autentično darivanje sebe. Samo u odnosu muškarac-žena postoji komplementarnost utemeljena na različitosti spola koja omogućava autentično sjedinjenje osoba. Ovakvo gledanje nalazi svoje utemeljenje na prvim stranicama Biblije. Stoga Crkva smatra da je življenje spolnosti kroz homoseksualna iskustva protunaravno. Katolička Crkva ne priznaje homoseksualne veze zakonitima, dok su neke konfesije promijenile svoje mišljenje o tome. Međutim, Crkva pokazuje puno razumijevanje i poštovanje prema osobama koje nose takve osobine.⁴⁷⁹ Poznat je primjer američkih biskupa koji su u Pastoralnom pismu 1997. godine uputili apel roditeljima adolescenata homoseksualaca: "Prihvatite i ljubite svoje sinove!"⁴⁸⁰ U prosuđivanju homoseksualnosti valja dobro razlikovati "sklonost" od "aktivnosti".

U ovom smo istraživanju htjeli provjeriti kakav je stav naših adolescenata prema homoseksualnosti kao društvenom fenomenu. Valja istaći da se, za razliku od drugih europskih zemalja, u Hrvatskoj javno malo govori o homoseksualnosti. O tome se najviše može čitati i pratiti u masovnim medijima, poglavito putem Interneta.

Poput adolescenata u drugim europskim zemljama, pitani adolescenti pokazuju značajan stupanj tolerancije prema osobama koje svoju spolnost žive kroz homoseksualna iskustva.⁴⁸¹

Više od jedne trećine ispitivane populacije (36,8%) izrazito osuđuje takvo seksualno ponašanje, dok 14,9% ga samo osuđuje. Neodređen stav prema onima koji prakticiraju takav oblik seksualne prakse, izrazila je jedna trećina zagrebačkih srednjoškolaca (35,2%) No, interesantno je istaći da svaki deseti ispitanik odobrava homoseksualne veze. Metodom χ^2 dobili smo statistički značajne razlike s obzirom na spol ispitanika.

S obzirom na spol, proizlazi da muškarci pokazuju manje razumijevanja prema legalizaciji homoseksualnih veza negoli žene. Od ukupnog broja onih koji su se izjasnili

TVRDNJE	Frekvencije	%
Abortus ne bi trebao biti dopušten ni u jednom slučaju	139	15,7
Abortus bi trebao biti dopušten kada je u opasnosti život majke	187	21,1
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju silovanja	131	14,8
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju deformacije djeteta	62	7,0
Abortus bi trebao biti dopušten kada obitelj nema ekonomskih uvjeta da može prihvatiti dijete	25	2,8
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to oba roditelja odluče	140	15,8
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to žena odluči	202	22,8
Nije odgovorilo	18	2,0

Tablica 185.
 Stav srednjoškolaca prema abortusu

da ovakvu spolnu praksu treba zabraniti, 45,6% su muškarci, a 18,9% žene. Također, žene više od muškaraca odobravaju homoseksualne veze. Možemo na temelju dobivenih statističkih razlika zaključiti da su žene prema homoseksualnim vezama tolerantnije od muškaraca.

Metodom χ^2 dobili smo značajnije razlike s obzirom na prakticiranje vjere ispitanika.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Zabraniti	40,2	30,4	26,8	17,9	19,5
Ograničiti	21,4	23,9	19,6	20,0	18,4
Dopustiti	16,7	28,2	35,7	47,4	41,4
Ne znam	21,7	17,5	17,9	14,7	20,7

$$\chi^2 = 60,707; df = 12; p < 0,01$$

Kako se vidi u tablici 180 ispitanici koji vjeruju i prakticiraju vjeru izražavaju rezerviraniji stav prema homoseksualnim vezama. Među ovom skupinom najveći je broj onih koji smatraju da homoseksualne veze treba zabraniti (40,2%), a najmanje onih koji smatraju da ih treba dopustiti (16,7%).

Također je zamjetljiva razlika odnosa prema homoseksualnosti s obzirom na učestalost pohađanja nedjeljnog euharistijskog slavlja.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Zabraniti	45,1	28,7	25,9	18,1
Ograničiti	23,1	20,9	22,8	14,9
Dopustiti	13,4	26,7	35,7	45,7
Ne znam	18,4	23,6	15,6	21,3

$$\chi^2 = 70,285; df = 9; p < 0,01$$

Značajniju razliku uočavamo između srednjoškolaca koji redovito nedjeljom idu na misu i onih koji to ne čine nikada ili ponekad u godini. Među adolescentima koji redovito idu na misu, 45,1% smatra da bi trebalo zabraniti legalizaciju homoseksualnih veza, dok 23,1% drži da ih barem treba ograničiti,⁴⁸² a 13,4% bi ih dopustilo. Među srednjoškolcima koji ne idu na misu, 45,7% odobrava le-

Tablica 186.
 Stav prema pobačaju i dob ispitanika

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Abortus ne bi trebao biti dopušten niti u jednom slučaju	10,8	14,8	19,2	21,3	4,7	4,5
Abortus bi trebao biti dopušten kada je u opasnosti život majke	27,0	23,1	22,6	16,7	18,7	36,4
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju silovanja	21,6	19,4	12,0	14,0	12,7	13,6
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju deformacije djeteta	10,8	7,4	7,3	5,4	8,0	4,5
Abortus bi trebao biti dopušten kada obitelj nema ekonomskih uvjeta da može prihvatiti dijete	0,0	1,9	5,1	2,7	1,3	4,5
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to oba roditelja odluče	10,8	11,6	12,4	15,4	28,7	18,2
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to žena odluči	18,9	21,8	21,4	24,4	26,0	18,2

$$\chi^2 = 64,617; df = 30; p < 0,01$$

galizaciju homoseksualnih veza, 18,1% smatra da bi ih trebalo zabraniti, a 14,9% srednjoškolaca slaže se da se barem ograniče. Iz dobivenih rezultata, metodom χ^2 , može se zaključiti da adolescenti "vjernici-praktikanti" više se suprotstavljaju legalizaciji homoseksualnih veza od ispitanika koji nisu praktikanti, koji su distancirani.

Bračna vjernost – vrednota do koje adolescenti drže

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

O spolnosti u obiteljskim odnosima adolescenti su najmanje tolerancije pokazali prema varanju bračnog druga. Vjernost je za zagrebačke srednjoškolce jedna od najvažnijih vrednota u obiteljskom životu.

Iz podataka dobivenih t-testom uočljiv je visok postotak srednjoškolaca (74,2%) koji osuđuju nevjernost u braku, dok samo 5,4% odobrava takav čin.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
Muški	2,03	1 > 2	4,045	0,000
Ženske	1,78			

Tablica 187.

Stav prema pobačaju s obzirom na spol

MJESTO BORAVKA	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
U Zagrebu	1,96	1 > 2	4,130	0,000
Izvan Zagreba	1,61			

Iz gore navedenih tablice je vidljivo da liberalniji stav prema nevjernosti u braku pokazuju muškarci i oni srednjoškolci koji stanuju u Zagrebu. Također, veliki broj srednjoškolaca smatra prostituciju neprihvatljivim oblikom življenja i izražavanja spolnosti, što se dovodi u vezu s vrednotom vjernosti u braku koju adolescenti izrazito cijene. Tako, prostituiranje osuđuje 68,4%, a samo 5,1% odobrava takvo ponašanje.

SPOL	M	Kontrast	T - vrijednost	Značajnost
M	2,16	1 > 2	6,557	0,000
Ž	1,74			

Metoda t-testa ukazuje da muškarci podržavaju prostituciju kao mogućnost seksualne prakse više od žena.

Adolescenti i pobačaj

Tema pobačaja već je niz desetljeća predmet rasprava, bilo u raznim tiskovinama ili parlamentarnim raspravama, u svijetu i u Hrvatskoj.⁴⁸³ Upravo u naše vrijeme mogu se čuti komentari ili povremeno čitati članci na temu pobačaja u različitim masovnim medijima.

Uzroci sve veće popustljivosti prema pobačaju temelje se u napretku na području znanosti koja je smanjila rizik za ženino zdravlje, u naglašavanju autonomije koja prelazi granice dopuštenog, u emancipaciji žene i njenih prava, te naposljetku u površnosti prosuđivanja etičkih principa.⁴⁸⁴

Tablica 188.

Stav prema abortusu i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Abortus ne bi trebao biti dopušten niti u jednom slučaju	23,7	11,4	9,3	10,5	3,5
Abortus bi trebao biti dopušten kada je u opasnosti život majke	25,3	21,2	14,8	17,9	10,5
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju silovanja	17,1	13,6	16,7	7,8	10,5
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju deformacije djeteta	6,7	7,3	9,3	7,4	5,8
Abortus bi trebao biti dopušten kada obitelj nema ekonomskih uvjeta da može prihvatiti dijete	1,9	4,0	1,9	4,2	2,3
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to oba roditelja odluče	11,2	18,3	20,4	18,9	22,1
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to žena odluči	26,2	24,2	27,8	30,5	45,3

$$\chi^2 = 91,748; df = 24; p < 0,01$$

Tablica 189.

Stav prema abortusu i pohađanje mise

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Abortus ne bi trebao biti dopušten niti u jednom slučaju	27,9	13,8	8,9	5,4
Abortus bi trebao biti dopušten kada je u opasnosti život majke	28,3	20,5	14,7	18,3
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju silovanja	15,4	19,3	11,2	8,6
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju deformacije djeteta	5,9	8,7	6,9	6,5
Abortus bi trebao biti dopušten kada obitelj nema ekonomskih uvjeta da može prihvatiti dijete	1,8	3,1	3,9	2,2
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to oba roditelja odluče	8,5	16,5	23,6	12,9
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to žena odluči	12,1	18,1	30,9	46,2

$$\chi^2 = 129,666; df = 18; p < 0,01$$

No, ključni problem oko kojeg se, zapravo, isprepleće cjelokupna problematika jest svijest ili poimanje vrijednosti života prije rođenja.

U modernim društvima sve je zastupljenija tendencija da se pobačaj prepusti pravu žene.⁴⁸⁵ I u Hrvatskoj se mnogo raspravlja o legalizaciji pobačaja, a tom problematikom bavilo se i najnovije sociološko istraživanje o “Vjeri i moralu u Hrvatskoj”.⁴⁸⁶ Uočljiv je raskorak između onoga što Crkva naučava, što društvo misli i što “vjernici” misle.

Ima nekoliko uporišta na temelju kojih se nastoji opravdati pobačaj: različito tumačenje i poimanje o tome kada život započinje, nužni uvjeti za rođenje novog djeteta, prednost već rođenog ili nerođenog života, važnost emotivne veze između majke i još nerođenog djeteta, itd.

Da bismo dobili što jasniji stav prema pobačaju, predložili smo adolescentima nekoliko opcija za odgovor: od apsolutnog suprotstavljanja pobačaju, bez obzira u kojoj se situaciji može naći žena, do različitih složenih situacija u kojima se trebalo opredijeliti.

Iz tablice 185 može se iščitati da se od ukupnog broja adolescenata, 15,7% protivi pobačaju, bez obzira u kojoj se situaciji radilo, dok je 84,3% ispitivane populacije za pobačaj u različitim situacijama.⁴⁸⁷ To se može interpretirati na

Slika 9.
Stav prema upotrebi kontracepcijskih sredstava

slijedeći način: 15,7% za život, a 84,3% za izbor.

Između ponuđenih opcija, najveći broj ispitanika drži da je pobačaj isključivo pravo majke i u tom smislu ga smatraju dopuštenim u svim slučajevima kada to žena odluči. Ovakvom mišljenju priklanja se 22,8% zagrebačkih

srednjoškolaca. Ovdje dolazi do izražaja njihov subjektivistički pristup u prosuđivanju određenih moralnih čina. Riječ je također i o utjecaju društva na adolescente, ili javnog mišljenja u kojem se ne daje jednako pravo nerođenom i rođenom životu.

Visok postotak adolescenata (21,1%) dopušta dobrovoljan prekid trudnoće kada je u opasnosti život majke. U izboru između već rođenog života i onog još nerođenog, dio ispitanika opredijelio se za već rođeni, odnosno život majke.

Često se raspravlja je li odluka o pobačaju isključivo pravo žene ili u tome moraju sudjelovati oba roditelja. Iako se najčešće pravo pripisuje ženi, ipak u toj odluci sudje-

Tablica 190.
 Stav prema kontracepcijskim sredstvima i prakticiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distancirani sam
Za upotrebu sam kontracepcijskih sredstava (tableta, spirala, prezervativa, itd.)	69,2	78,9	80,0	87,4	88,5
Za upotrebu sam kontracepcijskih sredstava, iako mi to ponekad izaziva određene moralne probleme	11,4	8,6	0,9	0,6	0,2
Prihvaćam samo prirodnu kontrolu začeća	11,4	9,3	1,8	4,2	8,0
Protiv sam svih metoda kontroliranja začeća	8,0	3,2	3,6	3,2	1,1

$$\chi^2 = 35,648; df = 12; p < 0,01$$

luje i partner, bilo direktno ili indirektno. Stoga, 15,8% ispitanika smatra da bi pobačaj trebalo dopustiti kada tako odluče oba roditelja, jer su oboje jednako odgovorni za život budućeg djeteta.

Prekid trudnoće, koja je plod brutalnog nasilja, treba dopustiti prema mišljenju 14,8% ispitivane populacije. Za život djeteta važan je emotivni odnos majke i budućeg djeteta. Ako nedostaje takav odnos, nedostaje temeljni preduvjet za budući život djeteta.

Manji broj ispitanika (7,0%) smatra da bi pobačaj trebao biti dopustiv kada je u pitanju deformacija djeteta. Bilo bi interesantno ispitati da li bi ispitanici bili za smrt već rođenog djeteta koje ima psiho-fizičke deformacije?! Inače je u današnjem društvu prepoznatljiv "negativan" stav prema onom što izlazi izvan uobičajenih i očekivanih standarda.

Zanimljivo je da mali postotak srednjoškolaca smatra da materijalni uvjeti mogu biti razlogom za pobačaj, svega 2,8%. To je suprotno općenitom stavu u društvu kojem se

Tablica 191.

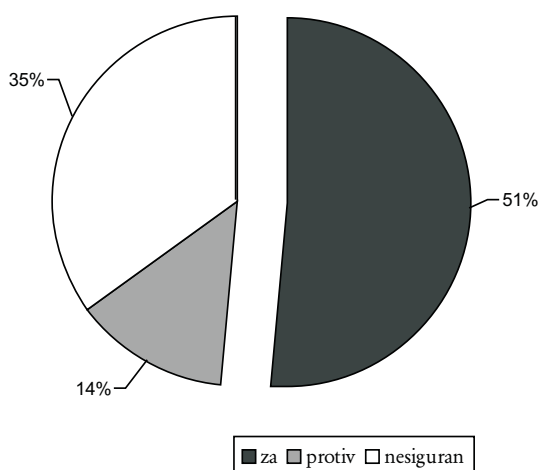
Stav prema kontracepcijskim sredstvima i pohađanje mise

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Za upotrebu sam kontracepcijskih sredstava (tableta, spirala, prezervativa, itd.)	63,6	76,0	87,0	88,3
Za upotrebu sam kontracepcijskih sredstava, iako mi to ponekad izaziva određene moralne probleme	13,5	12,0	5,0	1,1
Prihvaćam samo prirodnu kontrolu začeća	13,1	7,8	6,5	8,5
Protiv sam svih metoda kontroliranja začeća	9,8	4,3	1,5	2,1

$$\chi^2 = 59,079; df = 9; p < 0,01$$

ekonomske uvjete stavlja gotovo na prvo mjesto, smatrajući da će se s poboljšanjem materijalnih uvjeta promijeniti i svijest ljudi o vrijednosti svakog ljudskog života.

Na kraju se može zaključiti da većina ispitivane populacije smatra da treba dopustiti pobačaj u pojedinim specifičnim situacijama. Njihovo mišljenje je plod postojeće opće klime, koja vlada u društvu s obzirom na pitanje tko ima pravo odlučiti o životu djeteta. Uočljive su i nejasnoće o jednakoj vrijednosti rođenog i još nerođenog života. Problem je zacijelo i u njihovu poimanju spolnosti i seksualnog života. Ako se seksualnost promatra samo u okvirima zadovoljavanja vlastitih potreba i želja, onda ona rađa ne-

Slika 10.

Stav prema masturbaciji

odgovoran stav pred još nerođenim životom. Neželjena ili neplanirana trudnoća posljedica je koju treba ukloniti, jer ju se doživljava kao teret i zapreku. Stoga je odgoj za zreli-

je poimanja spolnosti u ljudskom životu jedno od polazišta u mijenjanju mentaliteta u odnosu prema neželjenoj trudnoći, a to je povezano s odgojem za odgovornost pred životom.

Metodom χ^2 došli smo do značajnih statističkih razlika s obzirom na dob, spol, prakticiranje vjere i pohađanje mise, dok značajnijih statističkih razlika nema s obzirom na mjesto stanovanja i stupanj obrazovanja roditelja.

Među adolescentima koji smatraju da pobačaj ne bi smio biti dopušten ni u jednom slučaju, najveći broj ih je između 15. i 17. godina. Oni između 18 i 19 godina manje podržavaju zabranu pobačaja. Smatra se da je upravo sedamnaesta godina dob kada se naši adolescenti upuštaju u seksualne odnose i kada neželjena trudnoća može postati njihova konkretna stvarnost! Iz tablice 186 možemo uočiti kako “stariji adolescenti” pravo na pobačaj, u većini slučajeva, pripisuju roditeljima, bilo da je riječ samo o ženi – majci ili pak o obadvoje roditelja.

Uz pomoć χ^2 uočene su statistički značajne razlike u stavu prema abortusu s obzirom na spol ispitanika. U opciji “za ili protiv pobačaja”, žene više podržavaju pobačaj od muškarca. Također, među različitim opcijama “izbora”, u većem omjeru žene smatraju da pravo na pobačaj pripada majci, dok muškarci to pravo raspodjeljuju i na oca. Općenito se može reći da žene više podržavaju legalizaciju pobačaja od muškaraca.

Tablica 192.
 Stav prema masturbaciji i spol

TVRDNJE	M	Ž
Abortus ne bi trebao biti dopušten niti u jednom slučaju	19,2	12,6
Abortus bi trebao biti dopušten kada je u opasnosti život majke	24,8	17,2
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju silovanja	14,3	15,2
Abortus bi trebao biti dopušten u slučaju deformacije djeteta	5,2	8,8
Abortus bi trebao biti dopušten kada obitelj nema ekonomskih uvjeta da može prihvatiti dijete	2,6	3,1
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to oba roditelja odluče	18,5	13,2
Abortus bi trebao biti dopušten u svim slučajevima kad to žena odluči	15,5	30,0

$$\chi^2 = 40,901; df = 6; p < 0,01$$

Postoje značajne razlike s obzirom na pobačaj i prakticiranje vjere. Srednjoškolci koji su sebe svrstali među one koji “vjeruju i prakticiraju vjeru”, manje podržavaju pravo

TVRDNJE	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Za	56,8	42,9	50,4	50,7	65,8	45,5
Protiv	27,0	16,4	14,7	13,3	4,7	18,2
Nesiguran	16,2	40,6	34,9	36,0	29,5	36,4

$$\chi^2 = 31,886; df = 10; p < 0,01$$

na pobačaj od onih koji izjavljuju da su “u sumnji”, “u traženju” ili “distancirani” vjernici. Ova zadnja skupina, među različitim izbornim opcijama, opredijelila se za one koji pravo na pobačaj pripisuje ženi ili oboma partnera. Zanimljiv je podatak da oni koje vjera ne zanima, najmanje odobravaju pobačaj u slučaju deformacije djeteta.

Također, postoji pozitivna korelacija s obzirom na to kako često ispitanici pohađaju misu.

Ispitanici koji nedjeljom redovito odlaze na misu, manje su skloni odobravanju pobačaja od onih koji to čine ponekad ili nikada. Ali, isto tako indikativno je da između onih koji redovito idu nedjeljom na misu, gotovo je jedna trećina za abortus u različitim situacijama. Oni koji nikada ne pohađaju misu, pravo na pobačaj vežu uz pravo žene, bilo da je njen život u opasnosti ili pak samo izraz nje-ne slobodne volje.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 193.

Stav prema masturbaciji i dob

Tablica 194.

Stav prema masturbaciji i pohađanje mise

Tablica 195.

Stav prema masturbaciji i prakticiranje vjere

Upotreba kontracepcijskih sredstava područje je na kojem se adolescenti najviše distanciraju od kršćansko-moralnih načela. Crkva na tom području ima sve slabiji utjecaj. Naime, većina adolescenata na kontracepcijska sredstva gleda kao na najprikladnije sredstvo zaštite od neželjene trudnoće. Takav stav prema kontracepcijskim sredstvima mladi usvajaju već u vlastitoj obitelji, zatim u školi, a napose u omiljenim časopisima i u drugim medijima u kojima pronalaze potrebne savjete i upute za njihovu primjenu.

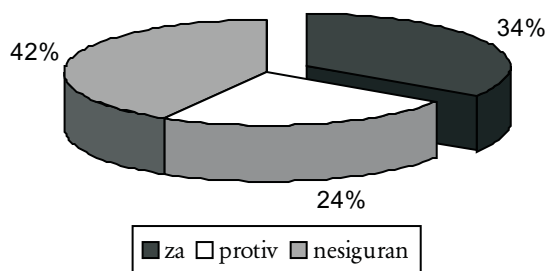
Stoga nije iznenađujuće da se za upotrebu kontracepcijskih sredstava, bez rezerve, izjasnilo 77,0% zagrebačkih srednjoškolaca. Pri upotrebi kontracepcijskih sredstava, određene moralne probleme osjeća 9,1% ispitanika. Zbog čega se javljaju određeni moralni problemi i kakve su naravi, nismo istražili. Iz razgovora s adolescentima – ispitanicima uočili smo da oni upotrebu kontracepcijskih sredstava ne smatraju kršenjem moralnih zakona, nego legitimnim pravom da se zaštite od neželjenih posljedica.

Metodu prirodnog reguliranja začeca, koju podržava Crkva, prihvaća samo 9,0% ispitanika. Jedna mala skupina (5,0%) ispitanika odbacuje svaki oblik kontroliranja začeca.

Na temelju dobivenih podataka uočava se da većina ispitivane populacije smatra opravdanim upotrebu kontracepcijskih sredstava držeći ih najboljom samozaštitom od preuranjene ili neželjene trudnoće. I ovdje je već riječ o već jednom društvenom mentalitetu koji u spolnom odgoju daje prednost umijeću zaštite od neželjenih posljedica, a koji istodobno zanemaruje odgojnu komponentu koja bi omogućila zreliji i cjelovitiji pristup problemu spolnosti kod mladih ljudi, napose adolescenata.

Zanimljiv je podatak da u ispitanika opredijeljenih za upotrebu kontracepcijskih sredstava nema značajnih statističkih razlika s obzirom na dob⁴⁸⁸ niti s obzirom na spol⁴⁸⁹ ispitanika. Postoje statistički značajne razlike s obzirom na pohađanje mise i prakticiranje vjere.

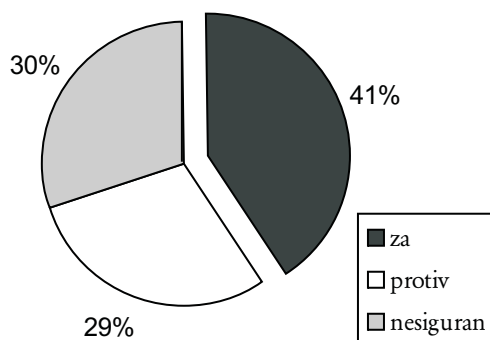
Adolescenti koji su se izjasnili da vjeruju i prakticiraju vjeru, manje podržavaju primjenu kontracepcijskih sredstava od skupine ispitanika koji u vjerskom pitanju sebe definiraju kao one koji su “u sumnji”, “u traženju” ili “su distancirani”. Prva skupina više osjeća određene moralne probleme pri upotrebi kontracepcijskih sredstava. Zanimljiv je podatak da u skupini “distancirani” 8,0% prihvaća samo prirodnu kontrolu začeca. Jedan dio srednjoškolaca “praktičnih vjernika” (8,0%) protivi se svim metodama kontroliranja začeca.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Slika 11.
 Stav prema širenju pornografije

Situacija je slična i u ispitanika koji redovito nedjeljom pohađaju euharistijsko slavlje. Oni manje podržavaju upotrebu kontracepcijskih sredstava od onih ispitanika koji na misu idu ponekad u godini ili nikada. Koji redovito idu na misu, više osjećaju moralnu krivnju pri upotrebi kontracepcijskih sredstava negoli oni koji ne idu nikada.

Slika 12.
 Stav prema rastavi braka

Tablica 196.
Stav prema rastavi braka i
spol

Psihologija na masturbaciju gleda kao masovni fenomen na području spolnosti, posebno u vrijeme puberteta i adolescencije, što potvrđuju i sociološka istraživanja.⁴⁹⁰ Takva spolna praksa češća je pojava u muškaraca nego u žena.⁴⁹¹ Prakticiranje spolnog samozadovoljavanja muškaraca polako opada u kasnijoj adolescenciji, ali se zna pojaviti u kasnijim životnim fazama. U prošlosti je masturbacija bila dramatičnija, a danas prevladava tendencija da ju se oslobodi bilo kakve moralne odgovornosti. U suvremenoj erotiziranoj kulturi, na masturbaciju se gleda kao nužan put u prijelazu od *autoerotizma* na *heteroerotizam*.

Izgrađivanje seksualnog identiteta, u vrijeme adolescencije, praćeno je psihološko-moralnom krizom. Adolescencija je najvažnije životno razdoblje u kojem se stječe sposobnost samokontrole i odgovornog ponašanja prema vlastitoj spolnosti.

U moralnom prosuđivanju masturbacije treba voditi računa o kompleksnoj situaciji u kojoj se nalazi adolescent. Oni, u isto vrijeme duboko u sebi osjeća radoznalost, strah, potrebu za užitkom, krivnju, fantaziju itd. Sve to otežava njegovu sposobnost za samokontrolom. Masturbacija, ponekad, predstavlja jedini način bijega od frustracija, samoće, kompenzaciju za neuspjeh. U banaliziranju masturbacije, s moralnog aspekta, veliku ulogu igra moderna kultura sa svojim suvremenim masovnim medijima: video-porno kazetama, *hard* ili *soft*, *hot-lines*, *nude-look*, općenito Internetom. Današnja kultura zaražena je panseksualizmom.

Tablica 197.
Stav prema rastavi braka i
pohađanje mise

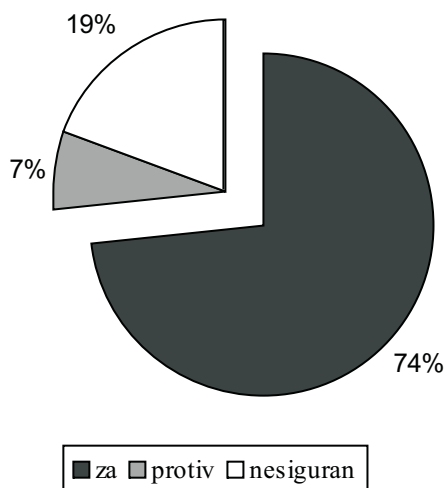
Koje su poteškoće u moralnom vrednovanju masturbacije? Masturbacija je u sebi negativna pojava koja razotkriva nered i negira duboko značenje spolnosti u njenom najdubljem izričaju – u ljubavi.⁴⁹² Ljubav je odnos između dvije osobe, dok je masturbacija egoistično zatvaranje u sebe. Ako masturbacija postane stalnom praksom u adolescenciji, to može imati vrlo negativne posljedice za normalno uspostavljanje heteroseksualnih odnosa.⁴⁹³ *Katekizam katoličke Crkve* upozorava “da se donese ispravan sud o moralnoj odgovornosti pojedinca i da se usmjeri pastirsko djelovanje, uzet će se u obzir čuvstvena nezrelost, snaga stečenih navika, stanje tjeskobe ili drugih psihičkih ili društvenih činilaca koji umanjuju ili svode na minimum moralnu krivnju.”⁴⁹⁴

Kako se vidi iz slike, 51,0% opravdava masturbaciju kao spolnu praksu, a protivni se 35,0% dok je 14,0% ispitanika izrazilo svoju nesigurnost s obzirom na masturbaciju.

TVRDNJE	Za	Protiv	Nesiguran
Vjerujem i praktiram vjeru	21,8	47,0	31,2
Vjerujem ali ne praktiram vjeru	44,4	23,1	32,5
Sumnjam	57,1	14,3	28,6
U traženju sam	65,3	6,3	28,4
Distancirani sam	72,4	5,7	21,8

$$\chi^2 = 159,191; df = 8; p < 0,01$$

TVRDNJE	M	Ž
Za	67,7	35,5
Protiv	7,1	20,2
Nesiguran	25,2	44,3

$$\chi^2 = 95,687; df = 2; p < 0,01$$

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 198.
Stav prema rastavi braka i prakticanje vjere

Slika 13.
Stav prema predbračnim odnosima

Uz pomoć χ^2 dobili smo statistički značajnu razliku s obzirom na spol ispitanika. Masturbaciju, kao spolnu praksu, daleko više podržavaju muškarci nego žene. To korelira s prethodnom tvrdnjom da muškarci više pribjegavaju masturbaciji nego žene.

Prihvatanje masturbacije primjećuje se već u četrnaestogodišnjaka, i taj interes pomalo opada prema kraju adolescencije, kada se postiže potrebna seksualna zrelost i sposobnost za uspostavljanje spolnih odnosa s osobom drugog spola. Odobravanje masturbacije najviše je izraženo kod osamnaestogodišnjaka (65,8%), a onda dolazi do opadanja. Može se reći da masturbacija kao spolna praksa, spada u proces spolnog sazrijevanja.

Tablica 199.
Stav prema predbračnim odnosima i dob ispitanika

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Za	35,0	49,4	65,1	64,5
Protiv	23,5	13,1	7,3	6,5
Nesiguran	41,5	37,5	27,6	29,0

$$\chi^2 = 66,565; df = 6; p < 0,01$$

Postoje li bitne razlike između ispitanika koji redovito pohađaju euharistijsko slavlje i inih koji to čine ponekad u godini ili nikada? Utječe li religiozni odgoj na stav prema masturbaciji kao mogućem načinu izražavanja i življenja vlastite spolnosti? Pri prvom pogledu na tablicu, uočavamo razlike. Naime, ispitanici koji redovito sudjeluju u nedjeljnim euharistijskim slavljinama manje podržavaju masturbaciju od ispitanika koji sudjeluju nekad u godini ili nikada.

Tablica 200.
 Stav prema predbračnim odnosima i praktiranje vjere

TVRDNJE	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjerujem ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distancirani sam
Za	36,8	59,5	53,6	62,1	75,6
Protiv	21,7	9,3	10,7	7,4	3,5
Nesiguran	41,5	31,2	35,7	30,5	20,9

$$\chi^2 = 73,353; df = 8; p < 0,01$$

Tablica 201.
 Stav prema predbračnim odnosima i pohađanje mise

Isto tako, ispitanici koji smatraju da su “vjernici praktikanti”, manje podržavaju ili su nesigurni pred problemom masturbacije, od ispitanika koji su “u sumnji”, “u traženju” ili “su distancirani” od vjere.

Pornografija

Pornografija je jedan od najširih i najutjecajnijih načina manipuliranja ljudskom spolnošću. Djeca, adolescenti i mladež najčešće su žrtve seksualnog brutalizma koji se širi putem gotovi svih masovnih medija. To je svojevrsan oblik nasilja nad čovjekovom najdubljom intimom. Pornografija je “izvlačenje spolnih čina, stvarnih ili glumljenih, iz intimnosti partnera da se naumice pokažu trećim osobama. (...) Ona teško povrjeđuje dostojanstvo onih koji joj se predaju (sudionika, prodavača, gledatelja), jer svatko postaje

za drugoga objekt rudimentarne naslade i nedopuštenog probitka.³⁹⁴⁹⁵

Pornografija svodi seksualnost na čistu genitalnost, degradirajući je u njenom najdubljem značenju – oduzimajući joj afektivnost, duhovnost, međuodnos. Mnogi analitičari smatraju da nekontrolirano konzumiranje pornografije može dovesti do potpunog gubitka moralnog senzibiliteta. Pornografski sadržaji najviše se propagiraju putem suvremenih masovnih medija. Dovoljan je samo kratki izlet u “carstvo” Interneta da se uvjerimo koliko web stranica pripada toj vrsti zabave: od *Private Internet*, *Voyeur Internet* do *Online Sex Chat...* gdje se pornografija nudi putem stripova sve do *hard sexa*. Pojavom satelita, poput *Eutalscuta* i *Astre*, koji u svom *cyberspaceu* nude *porno soft*, *hard*, *hot-line*, itd. Zahvaljujući masovnoj distribuciji pornografskih video-kazeta, konzumiranje je pornografije u stalnom porastu. Pornografiju prate drugi oblici nasilja i različitih zastranjenja: droga, homoseksualnost, silovanja, prostitucija, pedofilija, hedonizam, sadizam, itd.. Svi ti oblici manipulacije ljudskom spolnošću, pronalaze svoje žrtve već među djecom, maloljetnicima i napose mladima. Zloupotreba djece u pornografiji poprimila je svjetske razmjere, bez ohrabrujućih naznaka da se taj lanac zaustavi. Val pornografije sve više zahvaća i Hrvatsku.

U ovom istraživanju pitanje se nije odnosilo na konzumiranje pornografskih materijala nego na stav srednjoškolaca prema širenju pornografije u društvu. Usprkos tomu, na temelju dobivenih odgovora mogu se izvući određeni zaključci.

Iz slike 11 vidljivo je da jedna trećina ispitivane populacije odobrava širenje pornografije, dok je 42,0% ispitanika izrazilo svoju nesigurnost pred tom pojavom. Jedna četvrtina (24,0%) ispitanika smatra da pornografiju treba zabraniti.

Na temelju dobivenih podataka možemo zaključiti da

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 202.
Stav prema određenim bio-etičkim pitanjima

TVRDNJE	Zabraniti	Ograničiti	Dopustiti	Ne znam
“Zamjensko materinstvo” (posuđivanje maternice) u svrhu rađanja djece treba	18,7	22,8	40,2	17,4
Primjenu umjetne oplodnje treba:	8,7	19,6	58,8	11,3
Eksperimentiranje na ljudskim embrijima treba:	64,3	17,1	4,4	12,3
Trgovanje ljudskim embrijima treba:	78,8	7,2	3,8	9,4
Kloniranje životinja treba:	54,1	24,1	11,8	9,1

se etičko-moralni relativizam ukorjenjuje u hrvatsko društvo i da su zagrebački adolescenti sve tolerantniji prema

različitim “tržišnim ponudama” na “seksualnom marketingu”.

Rastava braka i predbračni odnosi

Problem međuljudskih odnosa unutar obitelji, kao i problem seksualnih odnosa među partnerima, stari je problem koji u svakom vremenu zadobiva nove nijanse i novo značenje. Obitelj kao društvena ustanova, gotovo u svim aspektima, doživljava svoju duboku krizu. Porast rastavljenih brakova u Hrvatskoj ukazuje da je vizija o čvrstoj tradicionalnoj obitelji jako ugrožena.

Među zagrebačkim srednjoškolcima, svaki deseti živi s jednim od roditelja. Postoji velika vjerojatnost da je u većini slučajeva riječ o razbijenim obiteljima, ali to nismo ispitivali.

S obzirom na stalan porast rastavljenih brakova i sve tolerantniji stav javnosti prema toj stvarnosti, pitali smo naše ispitanike što oni o tome misle.

Rastavu nakon zasnivanja legalnog braka odobrava 41,0% zagrebačkih srednjoškolaca, 29,0% osuđuje takav čin, u svezi s tim nesigurnim se osjeća 30,0% ispitivane populacije.

Interesantan je podatak da u stavu prema rastavi braka ne postoji statistički značajna razlika s obzirom na dob, mjesto boravka i stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Međutim, postoji razlika s obzirom na spol ispitanika. Na temelju dobivenih rezultata proizlazi da žene više odobravaju rastavu braka od muškaraca. Možda ovaj podatak upućuje na zaključak da su žene ugroženije u bračnoj i u obiteljskoj zajednici i stoga više podržavaju rastavu kao jednu mogućnost izlaska iz takve situacije.

Tablica 203.
Stav prema primjeni
“zamjenskog materinstva” i
spol

Tablica 204.
Stav prema primjeni
“zamjenskog materinstva” i
pohađanje mise

TVRDNJE	M	Ž
Za	33,6	47,3
Protiv	34,3	24,1
Nesiguran	32,0	28,7

$$\chi^2 = 19,131; df = 2; p < 0,01$$

Značajne statističke razlike postoje s obzirom na nedjeljno pohađanje mise i prakticiranje vjere. Ispitanici koji nikada ne idu na misu, ili to čine ponekad u godini, više podržavaju rastavu braka od onih koji idu redovito nedjeljom na misu ili to čine mjesečno.

TVRDNJA	Za	Protiv	Nesiguran
---------	----	--------	-----------

TVRDNJE	Vjerujem i praktiram vjeru	Vjerujem ali ne praktiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distancirani sam
Zabraniti	25,3	17,2	9,1	11,6	10,3
Ograničiti	22,1	26,2	20,0	21,1	20,7
Dopustiti	31,1	42,3	58,2	56,8	48,3
Ne znam	25,5	14,3	12,7	10,5	20,7

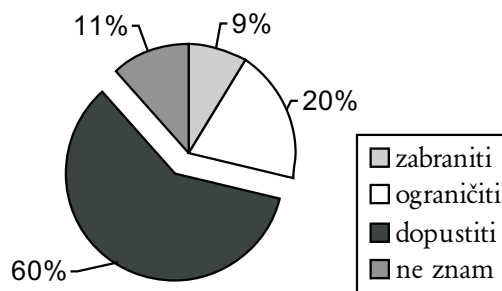
$\chi^2 = 48,412; df = 12; p < 0,01$

Nedjeljom	19,1	50,4	30,6
Mjesečno	37,6	31,4	31,0
Ponekad u godini	54,2	12,6	33,2
Nikada	75,5	7,4	17,0

$\chi^2 = 161,479; df = 6; p < 0,01$

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 205.
Stav prema primjeni
"zamjenskog materinstva" i
prakticiranje vjere

Slika 14.
Stav prema umjetnoj oplodnji

Ispitanici koji su se deklarirali kao "vjernici praktikanti", manje odobravaju mogućnost raskida bračne veze od ispitanika koji su se svrstali među one "koji sumnjaju", "koji su u traženju" ili "su distancirani". Može se reći da je nerazrješivost braka, kao kršćanska vrednota, prepoznatljiva kod vjernika praktikanata, dok kod nominalnih vjernika polako blijedi.

Pitanje predbračnih odnosa također je "stara" tema o kojoj se ranije naveliko raspravljalo, napose u masovnim medijima. Međutim, danas se o tome znatno manje govori. Predbračni odnosi su se stihijski pretvorili u jedno *quasi* "normalno" ponašanje koje prakticira većina mladih ljudi. To potvrđuje i naše istraživanje. Od svih moralno-etičkih pitanja koja su bila postavljena našim adolescentima, a tiču se spolnih odnosa, najviše tolerancije pokazuje se, uz pobačaj, upravo za predbračne odnose.

Tablica 206.
Stav prema umjetnoj oplodnji
s obzirom na spol

Tablica 207.
 Stav prema umjetnoj oplodnji
 s obzirom na prakticanje
 vjere

Tako 74,0% ispitivane populacije podržava predbračne odnose, a samo 7,0% ispitanika to smatra neprihvatljivim, što je vidljivo na slici 13.

Sve to ukazuje kako su predbračni odnosi društvena stvarnost koja se više ne tematizira, barem ne na društvenoj razini. Sada je veća koncentracija edukativnih mjera kako se zaštititi od eventualnih, neželjenih posljedica.

	14 god.	15 god.	16 god.	17 god.	18 god.	19 god.
Za	78,4	71,9	68,3	71,6	87,2	72,7
Protiv	5,4	9,5	6,3	9,8	2,0	0,0
Nesiguran	16,2	18,6	25,4	18,7	10,7	27,3

$$\chi^2 = 27,894; df = 10; p < 0,01$$

Tablica 208.
 Stav prema umjetnoj oplodnji
 i pohađanje mise

Iz tablice 199, razvidno je da se stav prema predbračnim odnosima učvršćuje u adolescenata između osamnaeste i devetnaeste godine. Istraživanje koje je provedeno 1997. godine među studenticama Sveučilišta u Zagrebu, pokazalo je da najveći broj djevojaka ulazi u spolne odnose s 18 godina (30,0%).⁴⁹⁶ Jedan dio adolescenta vjerojatno ulazi u seksualne odnose već sa šesnaest godina, ali o tome nemamo točne podatke. Svakako, na izlasku iz adolescencije (18./19. godina) većina je ispitanika za predbračne odnose, istina s određenom dozom nesigurnosti. Interesantan je podatak da je 19,0% srednjoškolaca nesigurno u odnosu na prakticanje predbračnih odnosa, iako ne možemo znati prema kojoj opciji za ili protiv više tendiraju. Sa starosnom dobi opada broj onih koji su “protiv”, a raste broj “nesigurnih”. Možda je po srijedi loše iskustvo prvog ili prvih seksualnih iskustava, a s druge strane i određeni društveni pritisak po kojemu je ulaženje u seksualne odnose svojevrsan način dokazivanja osobne samostalnosti i zrelosti.

TVRDNJE	Za	Protiv	Nesiguran
Vjerujem i prakticiram vjeru	59,7	12,9	27,4
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	79,6	3,9	16,4
Sumnjam	80,4	3,6	16,1
U traženju sam	87,4	1,1	11,6
Distancirani	93,1	2,3	4,6

$$\chi^2 = 75,566; df = 8; p < 0,01$$

Iz tablice 200 je razvidno da ispitanici koji su “vjernici praktikanti” manje podržavaju predbračne odnose od

ispitanika koji su u pogledu vjere “u sumnji”, “u traženju” ili “su distancirani”.

TVRDNJE	Za	Protiv	Nesiguran
Nedjeljom	53,9	15,4	30,7
Mjesečno	76,7	4,7	18,6
Ponekad u godini	84,4	2,7	13,0
Nikada	92,6	2,1	5,3

$$\chi^2 = 96,874; df = 6; p < 0,01$$

Tablica 209.

Stav prema eksperimentiranju ljudskim embrijima i spol

Postoje i značajne statističke razlike kod ispitanika s obzirom na pohađanje mise. Oni koji sudjeluju svake nedjelje na euharistijskom slavlju manje zastupaju predbračne odnose od ispitanika koji to čine ponekad ili nikada. No, indikativno je da među onima koji svake nedjelje pohađaju euharistijsko slavlje, više od polovice je za predbračne odnose, 30,7% nesigurni, a tek 15,4% je protiv takve prakse. Značajan je podatak da ispitanici koji odlaze na misu jednom ili dva puta u mjesecu (a takvih je 28,6%) u visokom broju odobravaju predbračne odnose.

ADOLESCENTI PRED IZAZOVOM ODREĐENIH BIO-ETIČKIH PITANJA

Živimo u društvu koje je u cjelini obilježeno moralnom nesigurnošću i smanjenom subjektivnom odgovornošću. Papa Ivan Pavao II. govori o istinskoj strukturi grijeha – protu-solidarnoj kulturi koja se manifestira kao istinska “kultura smrti”.⁴⁹⁷ Suvremeni čovjek u svojoj težnji za apsolutnom i neograničenom slobodom ide tako daleko da se postavlja gospodarom života i smrti. Ne prihvaća nikakve zakone koji dolaze izvan njegove domene. Cjelokupni društveno-tehnološki progres, na svim područjima, pomalo stvara opasno ozračje u kojem se odigrava utakmica između “kulture života” i “kulture smrti”. Svjedoci smo mnogih pojava u suvremenoj kulturi koje ukazuju kako se čovjek često opredjeljuje upravo protiv života: za samoubojstvo, za drogu, za eutanaziju, za etničko čišćenje, za ekološke katastrofe, za manipulacije na genetskom području, itd. Posebnu pozornost privlači tzv. genetski inženjering. Prije dvadesetak godina kada se je rodila prva djevojčica Luisa Brown začeta *in vitro* dogodio se revolucionarni pothvat na tom području. Eksperimentiranje na području genetike iznjedrilo je nekoliko novih zahvata koji duboko zadiru u moralnu problematiku.

Tablica 210.

Stav prema eksperimentiranju na ljudskim embrijima s obzirom na prakticiranje vjere

Zbog aktualnosti i moralne odgovornosti pred novim izazovima genetskih eksperimentiranja, odabrali smo određena pitanja kako bismo doznali kakvo stajalište je zagrebačkih adolescenata pred novim izazovima znanosti na području genetike. Odabrali smo pet mogućih zahvata na području genetike: zamjensko materinstvo, umjetna oplodnja, eksperimentiranje na ljudskim embrijima, trgovanje ljudskim embrijima i kloniranje životinja.

Tablica 211.

Stav prema trgovanju ljudskim embrijima i prakticiranje vjere

Zamjensko materinstvo

Problem “začeca uz asistenciju”, postaje sve aktualnijom temom, iako kod nas još uvijek nije riječ o širim razmjerima njene primjene. Uglavnom je riječ o pojedinačnim slučajevima. Od zagrebačkih smo ispitanika tražili da izraze svoj stav o primjeni metode “zamjenskog materinstva” u svrhu rađanja djece. Kako se vidi iz tablice 202, veliki broj srednjoškolaca (40,2%), odobrava takav alternativan put u suvremenoj genetici. Samo 18,7% smatra da bi ova metoda trebala biti zabranjena. Ovdje treba napomenuti da mnogi ispitanici ne poznaju samu stvar u sebi, nego ju prosuđuju kroz rezultate koje postiže njena primjena.

TVRDNJE	M	Ž
Zabraniti	22,0	16,1
Ograničiti	25,5	20,5
Dopustiti	32,6	47,9
Ne znam	19,9	15,5

$$\chi^2 = 21,787; df = 3; p < 0,01$$

U cjelini, žene više od muškaraca podržavaju ovu alternativnu mogućnost u ostvarivanju željenog materinstva, koje ne mogu ostvariti prirodnim putem. Nešto manje od 1/3 muškaraca slaže se da treba dopustiti primjenu metode “zamjenskog materinstva”.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Zabraniti	26,4	19,8	13,0	10,6
Ograničiti	22,1	24,1	25,7	14,9
Dopustiti	29,3	37,4	49,0	61,7
Ne znam	22,1	18,7	12,3	12,8

$$\chi^2 = 53,249; df = 9; p < 0,01$$

Ispitanici koji redovito sudjeluju u nedjeljnim liturgijskim slavljinama pokazuju više otpora prema “novitetima” na području genetike. Srednjoškolci koji manje sudjeluju u nedjeljnim euharistijskim slavljinama, više podržavaju mogućnost “zamjenskog materinstva” kao posrednika u ostvarivanju materinstva.

Srednjoškolci, deklarirani “vjernici – praktikanti” pokazuju više otpora prema primjeni “zamjenskog materinstva” od ispitanika koji se osjećaju nesigurnima ili distanciranima kada je riječ o njihovom vjerskom opredjeljenju.

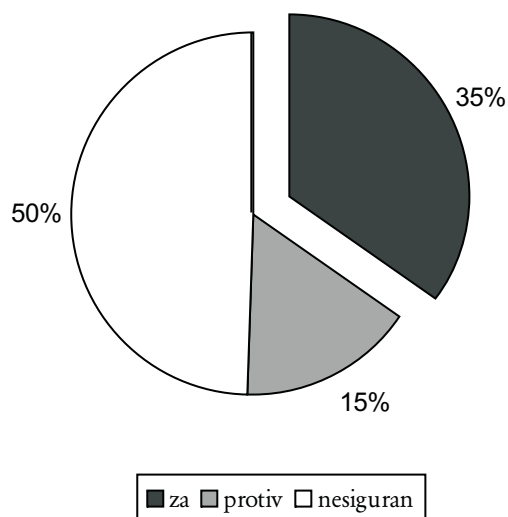
s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 212.
Stav prema kloniranju i spol

Tablica 213.
Stajalište prema kloniranju s obzirom na praktiranje vjere

Umjetna je oplodnja postupak koji se vrši u medicinskoj praksi, o kojem su ispitanici prilično informirani. Unutar tog konteksta, uz umjetnu oplodnju govorimo i o eksperi-

Slika 15.
 Stav prema eutanaziji

mentiranju na ljudskim embrijima i trgovanju ljudskim embrijima. Metodu umjetne oplodnje podržava većina naših ispitanika, što potvrđuje slika 14.

Naime, samo 9,0% ispitivane populacije smatra da ovu metodu ne bi trebalo primjenjivati, što upućuje da je ova metoda prihvaćena od većine ispitanika koji su se deklarirali kao praktični vjernici. Uostalom, poznata je činjenica da se mnogi vjernici utječu umjetnoj oplodnji ako ne mogu prirodnim putem ostvariti svoje očinstvo i materinstvo. I ovdje je riječ o raskoraku sa službenim stavom crkvenog Učiteljstva.

Tablica 214.
 Stav prema eutanaziji i pohađanje mise

TVRDNJE	M	Ž
Zabraniti	12,0	6,0
Ograničiti	24,2	15,5
Dopustiti	50,3	68,9
Ne znam	13,4	9,7

$$\chi^2 = 33,070; df = 3; p < 0,01$$

Među ispitanicima koji podržavaju alternativni put, tj. umjetnu oplodnju do začeća brojnije su žene od muškaraca koji su neodlučniji prema primjeni ove metode.

TVRDNJE	Zabraniti	Ograničiti	Dopustiti	Ne znam
Vjerujem i prakticiram vjeru	12,5	20,7	49,5	17,3
Vjerujem, ali ne prakticiram vjeru	6,9	20,7	64,9	7,6
Sumnjam	1,8	23,2	69,6	5,4
U traženju sam	5,4	15,1	77,4	2,2
Distancirani	5,8	17,4	64,0	12,8

$$\chi^2 = 51,746; df = 12; p < 0,01$$

Tablica 215.

Stav prema eutanaziji i prakticiranje vjere

Kada je riječ o umjetnoj oplodnji, uočava se značajna statistička razlika u stavu ispitanika s obzirom na njihovo prakticiranje vjere. Nazire se određeni konsenzus među ispitanicima, s malom statističkom razlikom kod vjernika koji prakticiraju vjeru i onih ispitanika koji redovito sudjeluju nedjeljom na misi. Zanimljiv je podatak koji ukazuje da i među onima koji redovito sudjeluju na euharistijskom slavlju, 50,7% je za dopuštenje umjetne oplodnje.

TVRDNJE	Zabraniti	Ograničiti	Dopustiti	Ne znam
Nedjeljom	14,1	19,2	50,7	15,9
Mjesečno	9,5	18,6	59,3	12,6
Ponekad u godini	4,2	22,2	66,7	6,9
Nikada	5,4	18,3	69,9	6,5

$$\chi^2 = 36,846; df = 9; p < 0,01$$

Odgovarajući na bio-etička pitanja, zagrebački srednjoškolci pokazuju naglašen osjećaj solidarnosti i suosjećanja prema onima koji prirodnim putem ne mogu imati djecu. Pretpostavljamo da adolescenti nisu upoznati s posljedicama primjene određenih metoda. Primjerice ne razmišljaju o moralnoj odgovornosti za prekomjerne embrije koji se pojavljuju uslijed umjetne oplodnje, o uklanjanju prekobrojnih embrija, a još manje o problemu bioloških roditelja. Kada je u pitanju zamjensko materinstvo, problemi su još složeniji: tako se može dogoditi da tri različite osobe sudjeluju u biološkom rođenju djeteta, što ima svoje posljedice na sam život djeteta. O ovom području bio-etike adolescenti nisu informirani.

Ekperimentiranje na ljudskim embrijima

Na temelju dobivenih podataka može se reći da su zagrebački srednjoškolci neskloni raznim manipulacijama na ljudskim embrijima. Naime, 64,3% ispitivane populacije smatra da bi takve radnje trebalo zabraniti, a samo 4,4% drži to dopustivim. Među onima koji odobravaju vršenje eksperimenata na ljudskim embrijima, više je muškaraca nego žena.

TVRDNJE	M	Ž
Zabraniti	62,6	68,1
Ograničiti	19,3	15,9
Dopustiti	6,7	2,4
Ne znam	11,4	13,5

$$\chi^2 = 12,195; df = 3; p < 0,01$$

Zanimljivo je da ne postoji značajnijih statističkih razlika među ispitanicima s obzirom na pohađanja nedjeljne mise.⁴⁹⁸ To nam ukazuje da postoji određeno mišljenje prema ekperimentiranju na području genetike koje nije bitno uvjetovano vjerničkim uvjerenjem. Uočavaju se određene statističke razlike s obzirom na općenito prakticiranje vjere. Među srednjoškolcima koji su se izjasnili da ekperimentiranje na ljudskim embrijima treba zabraniti, najveći je broj onih koji vjeruju, ali ne prakticiraju vjeru. Među nesigurnima najzastupljeniji su vjernici praktikanti.

TVRDNJE	Zabraniti	Ograničiti	Dopustiti	Ne znam
Vjerujem i prakticiram vjeru	65,1	14,3	3,8	16,8
Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	70,1	19,1	2,5	8,3
Sumnjam	54,5	21,8	12,7	10,9
U traženju sam	65,3	23,2	2,1	9,5
Distancirani sam	58,1	17,4	11,6	12,8

$$\chi^2 = 39,502; df = 12; p < 0,01$$

Ono što traži ozbiljno razmišljanje je činjenica da skoro svaki peti ispitanik (17,1%) *de facto* odobrava ekperimentiranje ljudskim embrijima, a svaki deseti (12,3%) zauzima neutralan stav.

Trgovanje ljudskim embrijima

Između više zahvata genetskog inženjeringa ispitanici su najviše otpora iskazali, upravo prema najdrastičnijem obliku manipuliranja, trgovanju ljudskim embrijima. Ovakvoj genetičkoj praksi suprotstavlja se 78,8% zagrebačkih srednjoškolaca. Isto tako, indikativno je da svaki deseti (11,0%) srednjoškolac dopušta ili ograničava trgovanje ljudskim embrijima. Kao i u stajalištu prema eksperimentiranju na ljudskim embrijima, ni ovdje nema značajnijih razlika u stajalištu ispitanika s obzirom na pohađanje nedjeljnog euharistijskog slavlja.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distancirani sam
Zabraniti	42,3	32,3	5,5	11,3	8,6
Ograničiti	27,7	33,8	10,8	16,9	10,8
Dopustiti	3,5	1,8	7,1	2,1	11,8
Ne znam	12,0	8,6	10,7	2,1	9,3

$$\chi^2 = 15,966; df = 9; p < 0,068$$

Što se ispitanici više deklariraju vjericima, raste njihov otpor prema manipulaciji s ljudskim embrijima, a što su distanciraniji od vjere, to su popustljiviji prema tim bio-etičkim postupcima.

Kloniranje životinja

Kloniranje je novitet našeg desetljeća na području genetike. Javnost se susrela s tim "izumom stoljeća" pojavom prve klonirane ovce.⁴⁹⁹ Kloniranje je područje genetike u koje se danas najviše ulaže, znanstveno i financijski, i od kojeg se puno očekuje. Stoga se može čuti kako je naše vrijeme "zlatno doba" na obzorju genetičkih dostignuća.

Pri anketiranju ispitanika zamijetili smo da srednjoškolci ne posjeduju dovoljne informacije o samoj metodi kloniranja, a još manje o mogućim posljedičnim razmjerima. Njihovo znanje bazira se na eventualnim senzacionalnim reportažama prilikom "rođenja" slavne ovce Dolly.

Više od polovice ispitivane populacije izjavljuje da kloniranje valja zabraniti, dok svaki deseti ispitanik drži da je kloniranje dopustivo, a svaki četvrti (24,1%) je za ograničenje takve produkcije životinja. Za odobrenje ove metode više se opredjeljuju muškarci nego žene.

TVRDNJE	M	Ž
Zabraniti	46,1	62,2
Ograničiti	26,3	22,7
Dopustiti	18,4	5,9
Ne znam	9,2	9,2

$$\chi^2 = 41,041; df = 3; p < 0,01$$

I ovdje, kao u dvjema prethodnim metodama, ne postoje statistički značajne razlike s obzirom na pohađanje nedjeljne mise.⁵⁰⁰ Postoje razlike s obzirom na općenito opredjeljenje unutar opcija vjerovanja. Tako ispitanici koji su se izjasnili “vjernicima praktikantima” manje odobravaju kloniranje životinja.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distancirani sam
Zabraniti	47,7	32,3	4,3	8,4	7,2
Ograničiti	29,8	36,2	8,7	14,2	11,0
Dopustiti	35,5	21,5	10,3	13,1	19,6
Ne znam	50,0	24,4	6,1	9,5	8,0

$$\chi^2 = 41,041; df = 3; p < 0,01$$

Indikativan je podatak da među kategorijom “vjernika-pratikanata” postoji jedan dio (35,5%) koji smatraju da kloniranje treba dopustiti i 29,8% koji su za kloniranje uz određena ograničenja. I ovdje se potvrđuje distanciranost vjernika od temeljnog stava crkvenog Učiteljstva.

Eutanazija

Uz dobro poznati postulat da svaki čovjek ima pravo na život dostojan čovjeka, sve učestalije prodire glas kako taj isti čovjek ima pravo i na smrt dostojnu čovjeka. U svezi s tim mnogi danas postavljaju pitanje: ima li čovjek pravo sam odlučiti o vlastitoj smrti? Ima li on pravo odlučiti kada je najpovoljniji trenutak za smrt?! U suvremenom društvu mijenja se čovjekov prirodni stav prema smrti. Budući da današnji čovjek na svim područjima života uspijeva primijeniti mehanizme kontrole i racionalizacije, želi to isto primijeniti i na smrt. No, to mu ne polazi za rukom. U vlastitoj nemoći sve se češće priklanja eutanaziji kao jedinom obli-

ku.⁵⁰¹ Ide tako daleko da želi dokazati kako nije više smrt ta koja dolazi, nego on sam odlučuje kada će umrijeti.⁵⁰²

Naši ispitanici ne posjeduju dovoljno znanje o primjeni eutanazije jer su za vrijeme anketiranja tražili dodatne informacije.

Iz slike 15 može se zaključiti kako u odnosu zagrebačkih adolescenata prema eutanaziji prevladava određena nesigurnost, koja može biti pokazatelj nedovoljne informiranosti potrebne za oblikovanje određenog moralnog stajališta. Naime, čak 50,0% zagrebačkih srednjoškolaca svoj sud izrazilo je opredjeljenjem “nesiguran”, što potvrđuje prethodno rečeno o nedovoljnom znanju o moralnim posljedicama. Isto je tako indikativno da samo 15,0% naših adolescenata smatra da u medicini treba zabraniti “preuranjenu smrt”, a čak 1/3 ispitanika smatra da treba dopustiti i tu mogućnost, ako tko želi.

TVRDNJE	Nedjeljom	Mjesečno	Ponekad u godini	Nikada
Za	20,4	28,3	36,2	15,1
Protiv	46,7	28,1	18,5	6,7
Nesiguran	53,2	51,4	47,7	40,2

$$\chi^2 = 44,917; df = 9; p < 0,01$$

Prema tablici 214 postoji statistički značajne razlike s obzirom na pohađanje mise. Ispitanici, koji idu redovito na misu iskazuju više otpora i nesigurnosti prema ovoj metodi u medicini, u odnosu na one koji u crkvu idu ponekad u godini ili nikada. To isto vrijedi u odnosu na prakticiranje vjere. Oni koji su “vjernici praktikanti” manje podržavaju eutanaziju od ispitanika deklariranih “u sumnji”, “u traženju”, “koji su distancirani”.

TVRDNJE	Vjerujem i prakticiram vjeru	Vjerujem ali ne prakticiram vjeru	Sumnjam	U traženju sam	Distanciran sam
Za	22,5	38,3	53,6	44,7	52,9
Protiv	22,0	15,3	7,1	3,2	7,1
Nesiguran	55,3	46,4	39,3	52,1	38,8

$$\chi^2 = 76,004; df = 16; p < 0,01$$

Kada je riječ o novim metodama u “genetskom inženjeringu”, u stajalištima zagrebačkih srednjoškolaca prevladava tolerancija s dozom nesigurnosti, a vjersko opredjeljenje sve više gubi svoj utjecaj u prosuđivanju određenih moralno-etičkih radnji. Može se reći da je njihov stav prema pojedinim metodama u genetici odraz općeg društvenog stava koji izmiče religioznom utjecaju.

Iz svega dosad rečenog, razvidno je da je religija (vjera) stvarnost koja u adolescentovim očima, na razini teorije, ima visoko mjesto odnosno da je vrednota, ali nije prepoznatljiva kao životna opcija u konkretnim činima. Sve više se uočava rast autonomije na području etike i morala, a sva manje ovisnosti od službenih kršćansko-moralnih principa i službenog moralnog učenja Crkve.

Tablica 216.
 Korištenje slobodnog vremena

TVRDNJE	Skoro svak dan	1 do 2 puta tjedno	1 do 2 puta mesečno	Nekoliko puta godišnje	Nikada
U izlascima s prijateljima	36,8	46,7	9,3	5,4	1,2
U kafićima, pizzerijama, bistroima	26,7	39,8	17,9	9,1	5,3
U šetnjama bez određenog cilja	10,8	15,3	25,0	21,9	24,2
Radeći kao dragovoljac u nekoj humanitarnoj udruzi	0,2	0,7	1,3	9,7	84,8
U diskoteci	0,9	18,4	31,2	23,9	24,1
Angažiran u župi	1,9	5,8	3,8	13,5	72,1
U vožnji	23,3	18,4	18,5	10,6	26,7
U salonima za igru	2,3	6,7	10,6	18,8	58,5
U biblioteci	1,9	7,9	28,9	27,0	31,2
Pred tv ili video programom	79,4	12,5	3,2	1,1	1,4
Slušajući glazbu	86,8	9,2	1,1	1,4	0,4
S mladićem (djevojkom)	28,0	26,2	9,0	10,1	21,8
U kinu ili kazalištu	0,6	5,6	47,2	40,4	4,4
Baveći se športom	22,9	31,3	18,8	14,0	11,0
Posjećujući izložbe	1,3	1,8	12,4	41,4	40,4
Kod kuće s roditeljima	75,3	11,5	5,8	4,1	1,8
U prelistavanju modnih časopisa	14,6	24,6	25,4	12,9	20,6

NEKE ŽIVOTNE VREDNOTE ADOLESCENATA

Tablica 217.

Tablica faktorske strukture
korištenja slobodnog vremena

Tablica 217. (nastavak)

Tablica 218.

Korelacija dobivenih faktora s
obzirom na odnos prema
prakticiranju vjere i pohađanju
mise, te neke
sociodemografske varijable

Kako bismo uočili i analizirali važne životne orijentacije adolescenata, odabrali smo četiri životna područja koja su od posebne važnosti za ovo specifično životno razdoblje. To su: slobodno vrijeme, vrijednosne orijentacije, odnos prema budućnost i pitanje smisla života.

Osim školskih obveza, većina adolescenata nema nekih drugih važnih zaduženja koja bi im oduzimala mnogo vremena, stoga imaju na raspolaganju dosta slobodnog vremena. Zato smo htjeli istražiti kako koriste svoje slobodno vrijeme i kojim ga sadržajima ispunjavaju.

U vrijeme adolescencije događa se važan proces socijalizacije tijekom kojeg se prenose i usvajaju temeljne vrijednosti. Smatrali smo važnim doznati koje su vrijednosne orijentacije zagrebačkih adolescenata, tj. do kojih vrijednosti im je najviše stalo. Uz proces oblikovanja identiteta, adolescentu je veoma važno pronaći odgovore na temeljna životna pitanja. Odgovor na pitanje smisla ljudskog života integrira u sebi sva druga životna pitanja. Zanimalo nas je na koji način adolescenti gledaju na život i u čemu vide njegov smisao. Mnogi psiholozi ističu kako je vrijeme adolescencije vrijeme životnog programiranja. Adolescenti se nalaze pred važnim životnim odlukama s obzirom na svoju budućnost. Zato je važno ispitati što adolescenti misle o budućnosti i kako se vide u njoj.

ADOLESCENTI I SLOBODNO VRIJEME

Ljudi su davno shvatili da čovjek nije samo *homo faber* niti *homo sapiens*, nego je i *homo ludens*. Polazeći od te činjenice, lakše je razumjeti ulogu i vrijednost slobodnog vremena u čovjekovom osobnom i društvenom životu. Slobodno vrijeme bilo je oduvijek predmet rasprava, i to od onih uobičajenih uličnih razgovora do filozofskih rasprava. Industrijskom revolucijom, a nadasve brzim tehnološkim napretkom, došlo je do smanjenja radnog vremena i naglog povećanja slobodnog vremena. U zapadnim društvima, ka-

ko to naglašavaju različiti znanstvenici, u ovom stoljeću se slobodno vrijeme povećalo za šest do sedam puta i postalo je jedna od bitnih dimenzija u privatnom i društvenom životu.⁵⁰³ Ono je postalo “znak vremena” u suvremenom društvu.⁵⁰⁴ Pod pojmom “slobodno vrijeme” mislimo na vrijeme koje nije ispunjeno obvezama i uobičajenim prisilama ritma društvenog života.

U stara vremena bio je problem kako doći do slobodnog vremena, a danas je glavni problem kako ga ispuniti i sadržajno osmisliti. Zemlje na Zapadu stoga poduzimaju važne korake u programiranju i animiranju slobodnog vremena nudeći kvalitetne sadržaje i različite oblike animacije. Na taj se način pokušava suprotstaviti svim negativnim tendencijama, kao što su alkohol, droga, delinkvencija, koje upravo slobodno vrijeme koriste za destruktivno djelovanje. Snagom jakog marketinga, i gotovo nasilne reklamne politike, masovni mediji manipuliraju ljudima i svode slobodno vrijeme na čisti konzumizam.⁵⁰⁵ Zato, sve više se osjeća potreba da se slobodno vrijeme oslobodi od ideoloških manipulacija i velikih ekonomskih apetita. Posebno mladi ljudi, pod pritiskom reklamne politike, postaju ovisnici i gube slobodu vlastitog izbora kako ispuniti slobodno vrijeme koje im je na raspolaganju. Stoga se sve više naglašava velika potreba za permanentnim odgojem za slobodno vrijeme.⁵⁰⁶ Odgoj bi trebao pomoći mladim ljudima izgraditi zdrave kriterije kako bi mogli birati one sadržaje koji će biti u službi osobnog formiranja i sazrijevanja.

Slobodno vrijeme je, bez sumnje, postalo važan čimbenik u društvenom životu. Ono je predmet zanimanja sociologije, politike, ekonomije, pedagogije, itd.⁵⁰⁷ Iako moderna zapadna društva imaju bogatstvo ponuda koje serviraju čovjeku kako i čime će ispuniti slobodno vrijeme, postoji velika opasnost da slobodno vrijeme postane “prazno vrijeme” ili vrijeme koje ne odmara nego umara, koje ne ispunjava nego ispražnjava, koje ne humanizira nego dehumanizira, koje ne očovječuje nego raščovječuje. Stoga se danas sve više govori o potrebi “oslobođenja” za slobodno vrijeme.⁵⁰⁸ Ono je idealni prostor u kojem se pojedinac može ostvarivati kao osoba.⁵⁰⁹ Međutim, današnja je (zlo)upotreba slobodnog vremena izložena različitim bjegovima od života, čistom konzumizmu, vulgarnosti i drugim stvarima koje zacijelo ne omogućuju čovjeku da postane ono što jest.⁵¹⁰ Posebno kada je riječ o adolescentima, slobodno vrijeme u sebi nosi trajni rizik. Ono za njih može vrlo lako postati “izgubljeno vrijeme” ili “pogubno vrijeme”, u kojem pod pritiskom izazova i prisila upadaju u devijantna ponašanja i ovisnosti.⁵¹¹ Sociolozi, na temelju istraživanja, potvrđuju kako je slobodno vrijeme vrednota kojoj adolescenti pridaju veliku važ-

Tablica 219.
Stav ispitanika prema nekim
temeljnim vrednotama

nost.⁵¹² To je prostor u kojem adolescenti mogu razvijati i kanalizirati pozitivne procese rasta i sazrijevanja u izgrađivanju identiteta. Za mnoge je adolescente slobodno vrijeme sinonim za slobodu i prostor (izvanškolski i izvanobiteljski) gdje mogu u društvu s vršnjacima nesmetano ostvarivati svoje potrebe i želje. Stoga je kod njih jako naglašena želja da svoje slobodno vrijeme provode izvan kontrole obitelji ili bilo koje druge službene institucije.

U našem istraživanju pitanjem vezanim uz slobodno vrijeme, istražili smo gdje, kako i s kim zagrebački adolescenti provode slobodno vrijeme. Zapravo, na temelju saznanja kako provode slobodno vrijeme može se vidjeti koje sve društvene ustanove utječu na njihov rast i sazrijevanje. Na temelju dobivenih podataka možemo vidjeti koliko svog slobodnog vremena provode u vlastitoj župi.

Koje aktivnosti preferiraju zagrebački adolescenti u slobodno vrijeme kada mogu sami odlučiti kako ga ispuniti? U čijem društvu ga najčešće provode i gdje se najradije žele naći u to vrijeme? Da bismo dobili jasniji uvid u preferencije adolescenata, kada je riječ o načinu ispunjavanja slobodnog vremena stavili smo im na raspolaganje sedamnaest mogućnosti.

Iz tablice 216 razvidno je da zagrebački adolescenti u slobodno vrijeme najčešće slušaju glazbu. To, gotovo svaki dan, čini njih 86,8%. Bilo bi zanimljivo ispitati slušaju li glazbu sami, s volkmenom ili u društvu prijatelja. Na drugom mjestu palete njihovih interesa nalazi se tv i video. Njih 79,4% gleda tv ili video svaki dan. Svoje slobodno vrijeme često provode u izlascima s grupom prijatelja ili u društvu djevojke ili mladića. Za takvu opciju izjasnilo se 36,8% ili 28,0% ispitanika. Mjesta koja najčešće posjećuju su kafići, pizzerie, bistroi. Gotovo svaki dan 26,7% ispitanika zalazi u ta mjesta. Gotovo svaki peti ispitanik u slobodno se vrijeme bavi nekom od sportskih aktivnosti (22,9%). Indikativan je podatak da je na zadnjem mjestu njihove interesne ljestvice rad u dobrovoljnoj ili humanitarnoj udruzi: 84,8% ih to nikada ne čini, a 9,7% čini to ponekad u godini. Na predzadnjem mjestu nalazi se angažiranost u župi. U svoje slobodno vrijeme nikada ne odlazi u župu 72,1% ispitanika. Isto tako, kulturni sadržaji ne spadaju u interesnu zonu adolescenata. Vrlo mali postotak ispitanika pokazuje interes za pohađanje izložbi, svega 3,1%, a gotovo 41,4% to čini samo nekoliko puta godišnje i 40,4% nikako. Nešto malo više idu u kazalište, s napomenom da možda ovaj postotak nije objektivan jer smo uz kazalište vezali kino. Karakterističan je broj onih koji posjećuju biblioteku. Od svih ispitanika, 31,2% nikada ne dolazi

u biblioteku, a njih 27,0% to čini nekoliko puta godišnje. Pretpostavljeno je da je u pitanju obvezatna literatura.

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

TVRDNJE	Neorganizirano - izvan kuće	Organizirano - izvan kuće	U kući - uz glazbu i tv.
U kafićima, pizzerijama, bistroima	0,77372		
U izlascima s prijateljima	0,77339		
S mladićem (djevojkom)	0,66652		
U diskoteci	0,63247		
U prelistavanju modnih časopisa	0,40750		
U šetnjama bez određenog cilja			
Posjećujući izložbe		0,65869	
U biblioteci		0,60469	
Radeći kao dragovoljac u nekoj humanitarnoj udruzi		0,49516	
Angažiran u župi		0,46365	
U kinu ili kazalištu	0,41534	0,43365	
Pred tv ili video programom			0,70229
Kod kuće s roditeljima			0,62772
Slušajući glazbu			0,47450
Baveći se športom			0,43725
U vožnji			
U salonima za igru			

Faktorskom analizom dobili smo tri faktora koji nam ukazuju na tri modela korištenja slobodnog vremena.⁵¹³

VARIJABLE	Neorganizirano - izvan kuće	Organizirano - izvan kuće	U kući - uz glazbu i tv.
Dob	,217**	-,079*	-,072*
Spol	,089**	-,043	-,258**
Mjesto boravka	-,085*	-,071*	,054
Obrazovanje - otac	,107**	,153**	,043
Obrazovanje - majka	,137**	,095**	,022
Practiciranje vjere	-,092**	,025	,003

Prvi faktor: “*neorganizirano - izvan kuće*” otkriva nam mjesta gdje i s kim adolescenti izvan kuće najčešće provode svoje slobodno vrijeme, ali i sadržaje koji ga ispunjavaju. Redovito su to frekventna mjesta – okupljališta mladih: kafići, diskoteke, trgovi i druga odredišta slobodnih šetnji. Ovaj stil konzumiranja slobodnog vremena usko je povezan sa skupinom vršnjaka ili krugom prijatelja – važno je biti zajedno, pa bilo gdje.

Drugi faktor: “*organizirano - izvan kuće*”, ukazuje na stil korištenja slobodnog vremena koji uključuje određene duhovno-kulturne sadržaje. Radi se o organiziranom slobodnom vremenu koje pretpostavlja jasno definiranje mjesta i sadržaja i unutarnju motiviranost za njihovo konzumiranje. Kako smo već uočili, adolescenti veoma rijetko posjećuju izložbe, kazalište i malo provode vremena u biblioteci. A još manje slobodnog vremena posvećuju radu u župi ili u kakvoj dobrotvornoj ustanovi.

Treći faktor: “*u kući, uz glazbu i televizor*”, upućuje da postoji tendencija među adolescentima da provode svoje slobodno vrijeme u kući s roditeljima ili prijateljima slušajući glazbu ili uz tv program.

Metodom korelacije dobivenih faktora dobivena je povezanost. Neorganizirano, tj. u slobodnim izlascima (u kafićima, u diskotekama, u različitim šetnjama) bez jasno određenog sadržaja, češće slobodno vrijeme provode stariji adolescenti i to više žene nego muškarci. Možda je u pozadini još uvijek važeće pravilo da muškarci puno ranije dobiju slobodu za izlaske negoli djevojke! Postoji pozitivna korelacija u odnosu na stupanj obrazovanja roditelja ispitanika. Ispitanici čiji roditelji posjeduju viši stupanj obrazovanja, više pristaju uz ovaj stil. Također oni koji manje prakticiraju vjeru i rjeđe pohađaju misu skloniji su ovoj opciji korištenja slobodnog vremena.

Adolescenti čiji roditelji posjeduju visoku naobrazbu više su skloni korištenju slobodnog vremena izvan kuće posjećujući izložbe, kazalište, biblioteke ili angažirajući se u kakvoj karitativnoj udruzi. Ovdje je slobodno vrijeme u funkciji duhovno-kulturnog uzdizanja. Postoji pozitivna korelacija u odnosu na pohađanje mise. Srednjoškolci koji redovito idu na misu, posvećuju više pažnje “osmišljavanju” slobodnog vremena.

Slobodno vrijeme kod kuće provode više muškarci nego žene. Oni više gledaju tv, slušaju glazbu, itd. Može se zaključiti slijedeće: adolescenti u gradu Zagrebu najčešće provode slobodno vrijeme slušajući glazbu i gledajući tv ili video. Kada slobodno vrijeme provode izvan obiteljskog kruga, to najčešće čine u društvu prijatelja ili društvu mladića ili djevojke. Najfrekventnija mjesta gdje borave u slo-

bodno vrijeme su kafići, pizzerije, bistroi, diskoteke, trgovci, slobodni prostori za šetnje i vožnju. Iz svega proizlazi da je druženje i zajedničko prebivanje bitna značajka adolescenata. Vrlo rijetko zagrebački srednjoškolci ispunjavaju svoje slobodno vrijeme kulturnim sadržajima. A najmanji, pak, interes pokazuju za rad u dobrotvornim ustanovama i župi.

Analizirajući sadržaje koje adolescenti konzumiraju u slobodno vrijeme, zaključujemo da postoje realne opasnosti od “praznog vremena” ili pak “opasnog vremena”, jer su male mogućnosti koje im društvene institucije nude kroz kvalitetne alternativne programe.

VRIJEDNOSNA USMJERENJA ADOLESCENATA

Vrednotna raziskava: Metodološki
interpretacija dobivenih
rezultata

Kada je riječ o životnom razdoblju kojeg nazivamo adolescencija, treba naglasiti kako nije primjereno govoriti o čvrstim stavovima u odnosu na temeljna moralno-etička načela. Isto tako, ne može biti govora ni o nekom ustaljenom vrijednosnom sustavu uz koji bi adolescenti čvrsto prionuli, riječ je o životnoj fazi u kojoj se strukturiraju i stalno preoblikuju određena vrijednosna usmjerenja.⁵¹⁴ Ono što sociolozi na temelju dosadašnjih istraživanja uočavaju određena je ujednačenost među različitim generacijama s obzirom na vrednote kojima pridaju najveću važnost.⁵¹⁵ Stoga nam se čini, prikladnijim uz ovo osjetljivo životno razdoblje, vezivati pojam “vrijednosna usmjerenja” koji u sebi krije težnju prema nekom jasnijem vrijednosnom sustavu kojeg će, eventualno, izgraditi tijekom zrelije mladosti. Analizirati interesnu paletu adolescenata, znači uočiti temeljne čežnje i potrebe koje oni projiciraju u pojedinim životnim područjima dajući im konotaciju vrednota – dragocjenosti koju bi željeli integrirati u svoj život, iako bez nekog dubljeg i dugotrajnijeg zalaganja.

Otkriti temeljna usmjerenja prema nekim vrednotama, koja oslikavaju bitne oznake jednog društva, zahtjeva cjelovitije istraživanja. Mi smo naveli određen broj (15) životnih područja kako bismo uočili neke od interesnih zona koje igraju važnu ulogu u životu adolescenata. Zanimalo nas je koja su poželjna životna područja i koji principi nadahnjuju njihovu viziju svijeta. Iz njih se može vidjeti kakvu sliku adolescenti imaju o društvu, i koje su to vrednote u društvu kojima oni pridaju veliku važnost. Suvremeno pluralističko društvo sa svojim bogatim marketingom ideja i raznoraznih ponuda pogoduje stvaranju pluraliteta vrijednosnih usmjerenja i stilova života. Stoga, adolescenti u svojem bogatom i dinamičnom koloritetu oslikavaju mnoštvo naličja suvremenog društva. U modernim društvima, bilo da je riječ o integralnim društvima ili onima u tranziciji, pojavljuju se i “nove vrednote” koje su često suprotne tradicionalnim uporištima.⁵¹⁶ Izbor nekih vrijednosnih usmjerenja kao važnih životnih orijentacija, iako provizoran, u sebi krije lepezu potreba i želja koje adolescenti žele zadovoljiti kroz vlastito iskustvo. Vrednota, kao pojam, krije u sebi konotaciju poželjnoga.⁵¹⁷

Svako društvo izgrađuje određeni vrijednosni sustav, odnosno sustav vrednota koji u sebi sadrži cjelokupnu društvenu dinamiku. Iako je riječ samo o vrijednosnim usmjerenjima adolescenata, iz njih se može barem naslutiti kakve vrijednosne tendencije vode hrvatsko društvo u tranziciji.

Tablica 222.

Stav adolescenata prema
budućnosti

Željeli smo saznati koja su usmjerenja zagrebačkih adolescenata s obzirom na vrijednosni sustav i koje mjesto zauzima vjera u njihovim interesnim područjima.

Ljestvicu vrednota koje smo ponudili adolescentima u anketnom upitniku, možemo svesti na nekoliko životnih područja (obitelj, materijalni status, kultura, afektivni život, politika...).

Tablica 223.
 Tablica faktorske strukture s
 obzirom na stav prema
 budućnosti

TVRDNJE	Izrazito važna	Važna	Niti važna niti nevažna	Nevažna	Izrazito nevažna
Kulturno uzdizanje i studij	41,9	38,4	14,8	1,5	1,2
Novac i blagostanje	33,7	47,1	15,9	1,5	0,7
Dobar stan (kuća)	33,4	45,4	15,6	2,7	1,2
Politička angažiranost	2,8	5,5	19,7	30,9	39,3
Ljubav	74,1	19,6	4,5	0,8	0,4
Zdravlje	86,7	11,5	1,1	0,2	0,1
Vjera	39,6	34,0	17,9	3,4	4,4
Poštenje	63,1	30,5	4,6	0,7	0,4
Prijateljstvo	84,4	13,7	1,1	0,0	0,0
Druženje s vršnjacima	50,9	36,4	10,0	1,2	0,4
Spolna iskustva	20,6	34,5	27,4	9,3	6,9
Osnivanje vlastite obitelji	44,6	35,7	12,1	3,9	2,2
Putovanje i upoznavanje svijeta	31,7	36,4	25,1	3,8	1,8
Biti svoj i ne slušati nikoga sa strane	20,1	25,9	32,0	10,0	10,8
Zauzimanje za drugoga	24,9	51,8	17,7	2,1	2,0

Na vrijednosnoj ljestvici naših adolescenata na prvom mjestu nalazi se zdravlje. Za zdravlje kao najvažniju vrednotu u njihovom životu, izjasnilo se 98,2% od ukupnog broja ispitanika. Bilo bi interesantno istražiti pozadinu tako velike zaokupiranosti vlastitim zdravljem! Gotovo isti postotak ispitanika izjasnio se da je prijateljstvo (98,1%) najvažnija vrednota; prijateljstvo igra veoma važnu ulogu u adolescenciji. To je posljedica situacije u kojem se adolescenti nalaze. Adolescencija je životno razdoblje u kojem mladi čovjek sve više prostora traži izvan obiteljskog kruga, a još uvijek nije sposoban za cjelovitu integraciju u svijet odraslih. Stoga, mu je potreban privremeni "poligon" na kojem će kroz osobna iskustva vježbati buduće uloge. On to pronalazi u skupini vršnjaka i u uskom krugu prijatelja.

Tablica 224.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te neke sociodemografske varijable

FAKTORI	Dob	Spol	Mjesto boravka	Stupanj obrazovanja - otac	Stupanj obrazovanja - majka	Practiciranje vjere	Pohađanje mise
Budućnost bez perspektive	-,189**	,015	-,110**	,227**	,261**	,067	,032
Negativno stajalište prema budućnosti	,050	,020	,084*	-,070	-,090*	-,013	,023
Perspektivna budućnost	,045	-,042	-,034	,111**	,136**	-,031	-,083*

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$ (*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

telja. Prijateljstvo je jedan od najvažnijih čimbenika u procesu socijalizacije adolescenata, posebno u vrijeme prijelaza u odraslu dob; u tom odnosu uče uspostavljati autentične i odgovorne međuljudske odnose, u takvim odnosima doživljavaju što je iskrenost, povjerenje, poštenje, zauzetost za drugog itd.

Za zagrebačke adolescente, kao što je to i za adolescente u drugim zemljama Europe, ljubav predstavlja jednu od najvažnijih ljudskih vrednota, na što ukazuje njen visoki rang na ljestvici vrednota. Ljubav je izrazito važna za 93,7% naših ispitanika. Odmah iza nje dolazi poštenje, biti pošten veoma važno je za 93,6% ispitanika. Zatim slijedi druženje s vršnjacima (87,3%). Na šesto mjesto stavili su novac i blagostanje (80,8%), studij i osnivanje vlastite obitelji nalaze se na sedmom mjestu. Jedno i drugo važno je za 80,3% ispitanika. Prateći redoslijed u tablici 219, vidimo da je vjera zauzela tek deseto mjesto. Od ukupnog broja ispitanika 73,6% smatra da je vjera važna u životu čovjeka. Zadnjih pet mjesta zauzimaju: upoznavanje svijeta (68,1%), seksualna iskustva (55,1%), biti svoj i ne slušati nikoga 46,0%, a na posljednjem mjestu njihove vrijednosne ljestvice nalazi se politika. Tek 8,3% od ukupnog broja ispitanika drži da je politika važna u životu pojedinca. Je li riječ o apolitičnosti kod naših adolescenata? Nezainteresiranost za politička zbivanja pokazuju i adolescenti u drugim europskim zemljama.⁵¹⁸ Vjerojatnije je da je riječ o još nedovoljno izgrađenom sociološkom identitetu i zatvorenosti u vlastiti svijet.

Na temelju faktorske analize dobili smo četiri latentne dimenzije, četiri faktora, s obzirom na sadržaj 15 ponuđenih mogućnosti. Ove četiri podgrupe unutar petnaest

Tablica 225.

Pristajanje uz "negativnu viziju budućnosti" i profil škole

varijabla ukazuje na postojanje određenih mentalnih sklopova koji na lepezi općeljudskih vrednota pronalaze nekoliko životnih područja u kojima se koncentriraju vrednote.

Iz faktorske analize proizlazi da zagrebački srednjoškolski svoja vrijednosna usmjerenja centriraju oko četiri važna životna područja: “materijalne vrednote” (F₁); “međuljudski odnosi” (F₂); “tradicionalne vrednote” (F₃); “općedruštvene vrednote” (F₄).

Metodom korelacije dobivenih faktora dobivena je povezanost. Uz materijalne vrednote više pristaju muškarci nego žene. Ispitanici čija majka posjeduje viši stupanj obrazovanja materijalnom statusu pridaju veću važnost. Srednjoškolski koji manje prakticiraju vjeru i manje idu na misu, više pristaju uz materijalne vrednote. Tradicionalne vrednote važnije su za srednjoškolce koji prakticiraju vjeru i idu redovito na misu. Iz ovoga možemo zaključiti kako vjera i religija podržavaju odgoj koji integrira tradicionalne vrednote. Vrijednost općedruštvenih vrednota podržavaju više žene i ispitanici koji žive u Zagrebu. Također, ispitanicima čiji roditelji imaju visoku naobrazbu, koji ne prakticiraju vjeru i rijetko pohađaju misu, važna je politička angažiranost, putovanja, biti svoj, kulturno uzdizanje i studij.

Adolescenti usmjeravaju svoje životne interese prema onim vrednotama koje su u službi vlastitog “ja”, dakle, subjektivnog. Središnje mjesto u njihovom životu zauzimaju međuljudski prijateljski odnosi i povezanost unutar skupine vršnjaka.

ADOLESCENTI PRED BUDUĆNOŠĆU

Adolescenciju karakteriziraju tri velike promjene: biološka promjena koja započinje u pubertetu, formiranje identiteta odnosno vlastitog “ja” i donošenje važnih životnih odluka za budućnost. Tek u kasnoj adolescenciji mlada je osoba sposobna integrirati iskustvo iz prošlosti s iskustvom sadašnjosti i usmjeriti se prema budućnosti. S jedne strane, može se reći da u adolescenata vlada opća nesigurnost kada je riječ o budućnosti, a to je posljedica brzih i velikih društveno-političkih promjena koje u sebi uvijek nose nepredvidive situacije.

S druge strane, današnji mladi su previše zaokupljeni onim što se događa sada, ne razmišljajući previše o onome što ih čeka. Zbog sve sporije integracije u društvo odraslih, adolescencija postaje stanje “trajne odgode” (*stato di moratoria*) za donošenja važnih životnih odluka i izbora. Razdoblje potrebno za profesionalno osposobljavanje produžava se iz godine u godinu. To isto vrijedi i za prijelaz iz

faze školovanja u fazu preuzimanja stalnog radnog mjesta. Posebno je to problematično za one adolescente koji nemaju mogućnosti nastaviti školovanje. Nemogućnost pronalazjenja stalnog radnog mjesta, mladog čovjeka lišava mogućnosti samoostvarenja. Tamo gdje nema jasne perspektive za budućnost, nema ni ozbiljnih planova.⁵¹⁹ Biti mlad, u današnje vrijeme uključuje nužnost odrastanja, ili je taj proces barem jako usporen. Jednostavno, mladi ne žele odrasti. Ne žuri im se napustiti obitelj, završiti studij u predviđenom roku, pronaći stalno zaposlenje, zasnovati obitelj i preuzeti roditeljsku odgovornost.⁵²⁰ Imajući sve to u vidu, znanstvenici danas sve češće upotrebljavaju sintagmu “vječna adolescencija”, ukazujući na adolescenciju kao društvenu kategoriju.⁵²¹ Jedno od temeljnih pitanja koji si adolescent postavlja je: Tko sam ja? Zadovoljavajući odgovor na ovo pitanje može se dati ako se paralelno traži od-

s. Valentina Blaženka Mandarić
Interpretacija dobivenih rezultata

Tablica 226.
Adolescenti pred pitanjem
smisla života

TVRDNJE	U potpunosti se slažem	Slažem se	Niti se ne slažem niti slažem	Ne slažem se	Uopće se ne slažem
Život ima smisla ukoliko mu ga mi damo	43,4	38,6	12,4	2,4	2,4
Čovjek je najčešće lišen bilo kakvog smisla	3,5	13,6	34,7	27,4	18,3
Život ima uvijek smisla, inače ga ne bi bilo	38,9	35,4	14,8	7,0	2,4
Život nema nikakvog smisla	1,2	1,4	7,8	27,8	60,0
Život ima smisla samo zato jer Bog postoji	10,7	18,1	36,1	18,7	14,5
Život ima smisla jer ima nešto poslije smrti	17,9	22,8	33,1	14,3	10,7
Sumnjam da život ima neki određeni smisao	2,7	7,3	21,6	36,7	31,0
Teško je reći ima li život smisla	8,7	17,9	28,9	24,8	18,2
Život ima smisla po nekim događajima	3,8	12,7	30,5	32,7	18,5
Život ima smisla ako ga živimo točno po određenom planu	6,2	9,4	26,7	30,2	26,7

govor na drugo važno pitanje: Što želim postati u budućnosti? Sposobnost razmišljanja o budućnosti pokreće u mladoj osobi nove mehanizme koji je tjeraju da zauzme jasnije stavove prema određenim stvarima i događajima. Budućnost kao izazov, stavlja pred adolescente određene zadatke: postavljanje jasnih ciljeva i razvijanje jake motivacije za ostvarivanje postavljenih ciljeva. Budućnost može biti vrijeme u kojem će adolescent ostvarivati ciljeve koji daju smisao sadašnjosti, ili suprotno, mutno mjesto ispunjeno strahovima – snovima koji su daleko od konkretne stvar-

nosti.⁵²² U usmjerenju prema budućnosti, potrebno je imati određene mogućnosti – alternative i sposobnosti valoriziranja i otkrivanja vlastitih senzibiliteta kako bi se mogao napraviti pravi izbor – donijeti pravu životnu odluku. U sučeljavanju s vlastitom budućnošću, mlada osoba susreće se s dvije nesigurnosti: nesigurnost u prosuđivanju vlastitih sposobnosti i nesigurnost u opcije koje mu društvo nudi.

Okrenutost prema budućnosti – preduvjet ostvarivanja jakog identiteta

Suočavanje s pitanjem budućnosti plod je intelektualne sposobnosti koju adolescent postupno usvaja. On uspješno evocira iskustva iz prošlosti i integrira ih u životna iskustva koje trenutno živi i tako stvara određenu viziju budućnosti. Adolescent postaje svjestan da je njegovo po-

Tablica 227.
 Tablica faktorske strukture o smislu života

TVRDNJE	Život bez smisla	Vjera daje smisao životu	Čovjek sam daje smisao svom životu
Život nema nikakvog smisla	0,73870		
Sumnjam da život ima neki određeni smisao	0,71044		
Teško je reći ima li život smisla	0,68055		
Život ima uvijek smisla, inače ga ne bi bilo	-0,56924		
Život ima smisla samo po nekim događajima	0,55682		0,42107
Čovjek je najčešće lišen bilo kakvog smisla	0,46260		
Život ima smisla samo zato jer Bog postoji		0,83388	
Život ima smisla jer ima nešto poslije smrti		0,81121	
Život ima smisla ukoliko mu ga mi damo			0,71616
Život ima smisla ako ga živimo točno po određenom planu			0,64543

našanje određeno, ne samo sadašnjom situacijom nego očekivanjima za budućnost i iskustvom iz prošlosti.⁵²³ Postoji “međusobni sraz između okrenutosti prema budućnosti i formiranja identiteta. S jedne strane, okrenutost prema budućnosti ubrzava formiranje identiteta kroz preuzimanje određenih odgovornosti. S druge strane, identitet kao središnje ishodište i sinteza svih iskustava, biva preoblikovan, upravo očekivanjima i planovima za budućnost.”⁵²⁴ Stoga se može reći da je planiranje u perspektivi budućnosti važna dimenzija identiteta. Planiranje pokreće jake motiva-

VARIJABLE	Život bez smisla	Vjera daje smisao životu	Čovjek sam daje smisao svom životu
Dob	-,090**	-,039	,056
Spol	-,015	-,038	,004
Mjesto boravka	,021	,072*	,43
Obrazovanje - otac	-,039	-,126**	-,030
Obrazovanje - majka	-,064	-,192**	-,019
Prakticiranje vjere	-,142**	,434**	,063
Pohađanje mise	-,099**	,427**	-,004

(**) Korelacija je značajna na razini $p < 0,01$

(*) Korelacija je značajna na razini $p < 0,05$

Tablica 228.

Korelacija dobivenih faktora s obzirom na odnos prema prakticiranju vjere i pohađanju mise, te nekim sociodemografskim varijablama

cijske snage koje postaju katalizator u donošenju važnih životnih odluka. Dinamična napetost usmjerena prema budućnosti postaje stvarni čimbenik rasta i sazrijevanja u procesu formiranja identiteta. "Središnji problem identiteta kod adolescenta je preuzimanje odgovornosti - novi (drugi) smisao života. On zna da u budućnosti mora slijediti plan i pod tim vidom vlastito ja zadobiva dimenziju koja je bila nepoznata u djetinjstvu."⁵²⁵ Već na početku adolescencije mladi se moraju postaviti u odnosu na budućnost, i to onog trenutka kada biraju profil srednje škole koju žele pohađati. Kasnije slijede važne odluke u odabiru studija ili pak stalnog zaposlenja, a za neke čak i u odabiru bračnog druga.

Nas zanima mjera u kojoj je u zagrebačkih adolescenata prisutna pozitivna ili negativna vizija budućnosti. Je li budućnost naših adolescenata ispunjena optimizmom ili strahom i općim beznađem? Kamo se naši adolescenti usmjeravaju i gdje vide ostvarenje svoje vlastite budućnosti? Na prvi pogled može se uočiti određena nesigurnost prema vlastitoj budućnosti. Naime, u njihovim viđenjima budućnosti, osobito one koju očekuju za deset godina, mogu se naslutiti i njihova iščekivanja.

TVRDNJE	Vrlo vjerojatno	Vjerojatno	Nije vjerojatno	Uopće nije vjerojatno	Nisam siguran
---------	-----------------	------------	-----------------	-----------------------	---------------

Još uvijek student(ica)	8,3	13,2	34,4	23,2	18,7
Zaposlen	34,5	40,7	8,7	5,6	9,7
Oženjen s djecom	17,1	23,2	29,0	13,5	16,4
Oženjen bez djece	4,3	15,5	33,7	18,8	24,9
Još s roditeljima	6,5	15,7	35,2	22,1	19,5
Sam(a)	7,4	17,7	29,5	21,1	22,7
Bogat(a)	4,9	14,3	41,0	12,6	26,7
Slavan/slavna	4,5	9,2	39,3	21,0	25,0
Sretan/sretna	24,4	43,6	9,8	6,3	14,4
Neostvaren(a)	4,0	9,5	35,0	20,2	28,7
Mrtav/mrtva	4,9	5,4	22,9	19,7	45,8
Bolestan/bolesna	3,8	6,7	26,2	13,7	47,2
Ne mogu si zamisliti	13,1	19,5	22,5	18,8	22,5
Ne želim o tome razmišljati	16,6	19,1	20,2	22,0	19,5

Prema iskazu mladih posao i sreća su ono u čemu oni vide svoje samoostvarenje. U mogućnost da će imati stalni posao jako vjeruje 34,5%, a to smatra vjerojatnim 40,7% ispitanika. Da će u doglednih deset godina biti sretni, smatra vrlo vjerojatnim 24,4% adolescenta, a 43,6% to drži vjerojatnim. Isto tako, više od polovice ispitanika (57,6%) nada se da će završiti studij. Važno uporište za budućnost vide u osnivanju vlastite obitelji. Od svih ispitanika, njih 40,3% drži da će za deset godina biti oženjeni ili udani i imati vlastitu djecu.

Indikativan je podatak da gotovo svaki treći ispitanik ne želi razmišljati o svojoj budućnosti ili ju pak ne može zamisliti. Nadalje, adolescenti zaziru razmišljati o tome da bi za deset godina mogli umrijeti ili biti bolesni. Naime, 10,3% pretpostavlja da bi se mogli suočiti i sa smrću, a 10,5% ispitanika drži vjerojatnim da budu bolesni. Interesantno je da prilično niski postotak ispitanika vjeruje da će u skorijoj budućnosti postati slavni ili bogati. Zapravo 53,6% ispitanika smatra da nije vjerojatno da će postati bogati, dok ih je 26,0% u tom pitanju nesigurno. Kada je riječ o tome hoće li za deset godina postati slavni, slična je situacija. Naime, njih 60,3% smatra to nerealnim, a 25,0% izražava nesigurnost. Vjerojatno ovi pokazatelji imaju kao pozadinu materijalni status u kojem se ispitanici sada nalaze.

TVRDNJE	Budućnost bez perspektive	Negativno stajalište prema budućnosti	Perspektivna budućnost
Zaposlen	-0,78174		
Još uvijek student(ica)	0,66212		
Sretan/sretna	-0,51860		
Još s roditeljima	0,50799		
Oženjen s djecom	-0,50128		
Sam(a)			
Bolestan/bolesna		0,79161	
Mrtav/mrtva		0,75502	
Neostvaren/neostvarena		0,48215	
Ne želim o tome razmišljati		0,40994	
Ne mogu si zamisliti			
Oženjen s djecom			
Slavan/slavna			0,82828
Bogat(a)			0,75964

Faktorskom analizom dobili smo tri latentne dimenzije ili podgrupe koje pokazuju da ispitanici izražavaju tri vizije budućnosti. Prva otkriva negativnu viziju vlastite budućnosti u kojoj srednjoškolci ne vide za sebe optimističke perspektive. U drugom faktoru dolazi do izražaja potpuno negativna vizija budućnosti u kojoj se ne nazire nikakva perspektiva. U ovakvom stajalištu je prepoznatljiv određeni bijeg ispitanika od stvarnog suočavanja s vlastitom budućnošću. Treći faktor ukazuje na pozitivan, pomalo imaginaran pogledu na budućnost. Postoji jedna grupa adolescenata koja u materijalnom bogatstvu i slavi vidi perspektivu vlastite budućnosti. Ovdje se može nazrijeti utjecaj masovnih medija koji reklamiraju svijet spektakla, mode i filma, gdje je temeljni imperativ biti slavan i bogat.

Metodom korelacije dobivenih faktora uočili smo značajnu povezanost kod prvog faktora s obzirom na dob, mjesto boravka i stupanj obrazovanja roditelja. Budućnost bez perspektive više zamišljaju mlađi adolescenti i oni koji žive u Zagrebu. Ispitanici čiji roditelji posjeduju manji stupanj naobrazbe više izražavaju pesimistično raspoloženje u odnosu na budućnost. Srednjoškolci čiji roditelji posjeduju visoku naobrazbu svoju budućnost vide u ostvarenju

materijalnog blagostanja i slave. Pretpostaviti je da je ovakvo optimistično stajalište prema budućnosti odraz sadašnje materijalne sigurnosti.

ŠKOLA	M	Kontrast	F-omjer	Značajnost
Gimnazija	-0,032	2,3 > 4	4,101	0,007
Četverogodišnja srednja škola	0,039			
Trogodišnja srednja škola	0,251			
Umjetnička	-0,419			

Rezultati analize varijance pokazuju kako postoje razlike u pristajanju uz koncept "negativne vizije" s obzirom na profil škole. Spomenuti koncept više podržavaju srednjoškolci koji pohađaju četverogodišnje i trogodišnje srednje škole u odnosu na one srednjoškolce koji pohađaju umjetničke škole.

Općenito se može reći da su zagrebački adolescenti negativistički orijentirani prema vlastitoj budućnosti. Prevladava određena nesigurnost i dezorijentacija u sagledavanju željenih perspektiva u kojima bi bilo zajamčeno ostvarenje njihovih planova i očekivanja. Najveći broj ispitanika ispunjenje budućnosti vidi u ostvarenju sreće, završetku studija, pronalaženju stalnog radnog mjesta, obitelji i djece. Značajan je podatak koji ukazuje da svaki deseti ispitanik strahuje da će u slijedećih deset godina biti sam. To može biti pokazatelj vlastite nesigurnosti u mogućnost uspostavljanja stabilne veze.

ADOLESCENTI PRED PITANJEM SMISLA

Čovjek kao ljudsko biće, obdareno razumom, mora se kad tad u životu suočiti s temeljnim pitanjem koje u sebi sažima cjelokupnu ljudsku egzistenciju. Svatko se jednom mora upitati: Tko sam ja? Kamo idem? Zašto sam uopće na ovom svijetu? Ima li život smisla? Jesam li se u ovom vremenu i na ovom prostoru našao igrom slučaja?

Postoje životna razdoblja kada to pitanje čovjeka intenzivnije zaokuplja. Vrijeme adolescencije je vrijeme traženja identiteta – jednog čvrstog uporišta, jedne središnje osi na koju se može osloniti bremenitost ljudske egzistencije. Pitanje smisla, pitanje je koje dolazi iznutra – iz čovjekovih najdubljih slojeva. "Smisao se ne može dati, on se mora pronaći."⁵²⁶ Čovjek, tjeran prirodnim instinktom, traži određenu sigurnost; sigurnost da vrijedi živjeti – da život nije usud kojeg ne može izbjeći. Današnji čovjek, s jedne

strane, duboko u sebi osjeća potrebu za sigurnošću, povjerenjem i smislom života, a s druge strane, moderno društvo mu daje sve manje mogućnosti za ispunjavanje tih očekivanja. Danas se govori o sveopćoj krizi društva, a s krizom društva nužno dolazi i kriza smisla. Zapravo, u suvremenom su društvu poljuljana sva uporišta koja su davala određenu sigurnost.⁵²⁷ Nositelji smisla, objektivni i subjektivni, ne djeluju u jednoj harmoniji. Često se čuje kako su duboko poljuljani temelji vrijednosnih koordinata na kojima se osnivalo zapadno društvo: nacija, vlasništvo, civilizacija, razum, znanost, tehnika, napredak, sloboda govora i misli, itd. Pred našim se očima, objektivno rastopio mit o neograničenom napretku – nositelju sreće. Živimo u društvu koje sve svoje snage ulaže kako bi proizvelo što više želja i tako stvorilo pojedinca ovisnika, koji, da bi se održao, mora slijediti trend “novih proizvoda” – obmanjivati se. Čovjek, pogotovo mladi, osjeća strahovitu nemoć i nesposobnost da dade smisao vlastitom životu izvan privatne sfere – dominira privatnost.

Zbog prevelike usmjerenosti na življenje sadašnjeg trenutka, adolescent nije u stanju zahvatiti svu slojevitost pitanja smisla ljudskog života. Mladi nose u sebi duboku želju za životom, u kvantitativnom i kvalitativnom smislu, i to je najsnažnija pokretačka snaga u cjelokupnom ljudskom dinamizmu. Ipak, mladi se čovjek, i u ovom ranom životnom razdoblju susreće se sa životnim iskustvima, bilo posredno ili neposredno, koja izazivaju ozbiljna životna pitanja. To je iskustvo patnje, smrti, neuspjeha, uspjeha, radosti, prijateljstva, razočaranosti, vjernosti itd. Takva iskustva otvaraju potrebne prostore u kojim se život oslikava u pozitivnom i negativnom smislu. Vrlo brzo uočavaju da život može biti ispunjenje, ali isto tako duboko razočaranje u kojem se čovjek pita ima li smisla živjeti takav život. Suvremeno društvo nudi mnoštvo vizija svijeta i života i stavlja čovjeka pred vlastiti izbor. Nas zanima kakav stav adolescenti imaju prema životu i u koje ga koordinate smještaju. Čovjek može zauzeti tri različita stava prema životu: a) život ima smisla; b) život nema smisla; c) sumnjati u smisao života. Iz dobivenih podataka može se odmah uočiti da ispitanici imaju pozitivan stav prema životu.

Od ukupnog broja izjasnilo se 82,0% da život ima smisla, a 87,8% se ne slaže s konstatacijom da “život nema nikakvog smisla”. Iz tablice 226 može se zaključiti gdje adolescenti vide smisao ili s čime povezuju smisao života. Prepoznatljive su dvije odrednice smisla: smisao kojeg čovjek pronalazi izvan sebe, dakle u transcendentnom i smisao kojeg si čovjek dati može sam sebi. U naših ispitanika prevladava mišljenje da čovjek sam može dati životu smi-

sao. Tako će njih 82,0% se izjasniti da život ima smisla ukoliko mu ga mi damo. I ovdje dolazi do izražaja subjektivizam kojim je obilježena adolescencija. Smisao-besmisao, uspjeh-neuspjeh, vrijedno-nevrijedno, itd. doživljavanju isključivo na matrici vlastitih iskustava. Ako su njihova iskustva pozitivna, onda će i stav biti optimističan - usmjeren prema prepoznavanju određenog smisla. Međutim, ako njihova životna iskustva imaju negativni predznak, nedostajat će "odskočna daska" s koje bi se mogli dovinuti do potrebnog smisla. Male su mogućnosti da mlada osoba može u negativnim iskustvima prepoznati smisao. Nadilaženje ovozemne stvarnosti pretpostavlja sposobnost otvorenosti Transcendentnom, odnosno Bogu, zadnjem čovjekovom odredištu. Stoga daleko manji broj ispitanika povezuje smisao ljudskog života s Bogom ili životom poslije smrti. Svega se 28,8% slaže da život ima smisla zato jer Bog postoji ili pak 40,7% smisao života vidi u činjenici da ima nešto poslije smrti.

Putem faktorske analize dobili smo tri latentne dimenzije odnosno tri faktora koji ukazuju na tri različita pristupa u vrednovanju da li život ima smisla ili ne.

Faktori nam otkrivaju gdje srednjoškolci pronalaze smisao ljudskog života. Prvi faktor ukazuje na negativni stav prema životu, držeći da on nema nikakvog smisla. Ovoj negativističkoj koncepciji više se priklanjaju mladi adolescenti. Postoji negativna korelacija u pristajanju uz ovu koncepciju s obzirom na prakticiranje vjere i pohađanje mise. Srednjoškolci koji manje prakticiraju vjeru i manje idu na misu, češće izjavljuju kako život nema smisla. Vjera pomaže čovjeku da u životu otkrije vrednotu i smisao.

Drugi faktor ukazuje na religioznu viziju života. Jedna skupina ispitanika smatra da život ima smisla zato jer postoji Bog i nada u drugi život. Život doživljavaju u perspektivi vjere. Uz ovu koncepciju više prijanjaju adolescenti čiji roditelji posjeduju niži stupanj obrazovanja i koji prakticiraju vjeru i redovito idu na misu. Treći faktor otkriva tendenciju među srednjoškolcima da smisao života vežu isključivo uz čovjeka pojedinca. Čovjek sam daje smisao svom životu, inače ga nema.

Možemo zaključiti, da je adolescencija životno razdoblje koje je na putu traženja odgovora na pitanje smisla života. Naime, adolescenti još uvijek ne mogu zahvatiti životnu zbilju u njenoj cjelovitosti i nisu u stanju sami otkriti pravi smisao života. Odgovori koje pronalaze u društvu i vlastitom okruženju nisu u stanju ispuniti njihova očekivanja. Značajan je broj adolescenata koji već sada doživljava život besmislenim. Na njihova pitanja o smislu života, treba ponuditi one sadržaje i orijentire koji će im

pomoći nazrijevati pogled iznad stvarnog i iskustvom dohvatljivog svijeta.